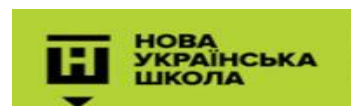

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки
Сумської обласної державної адміністрації
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Факультет іноземної та слов'янської філології
Кафедра української мови і літератури
Науково-дослідна лабораторія
«Академічна культура дослідника в освітньому просторі»
Ресурсний центр професійного розвитку
вчителя української мови і літератури

Культуромовна особистість фахівця у ХХІ столітті

Збірник матеріалів

II Міжнародної науково-практичної конференції

Випуск 2

06 грудня 2018 року

Формування
культуромовної особистості
фахівця в умовах
неперервної освіти

Суми - 2018

**Department of Education and Science
Of Sumy Regional State Administration
Sumy State Pedagogical University named after AS Makarenko
Faculty of Foreign and Slavic Philology
Ukrainian language department
Research Laboratory
«Academic Culture of the Researcher in the Educational Space»
Resource Center for Professional Development
of the Teacher of Ukrainian Language and Literature**

Cultural personality of a specialist in the twenty-first century

Collection of materials

II International scientific and practical conference

Issue 2

December 6, 2018

**Formation of linguocultural
personality of specialist
in continuing education**

Sumy – 2018

Рекомендовано до друку вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (*протокол № 8 від 27 грудня 2018 року*)

Рецензенти:

Шейко В. І., доктор біологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Суми, Україна);

Вовк М.П., доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ, Україна);

Семеніхіна О.В., доктор педагогічних наук, професор (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Суми, Україна);

Культуромовна особистість фахівця у ХХІ столітті: збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 6 грудня 2018 року)/ за ред. О. М. Семеног. – Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. – випуск 2. – 141 с.

У збірнику представлено узагальнені результати досліджень учасників міжнародної науково-практичної конференції «Культуромовна особистість фахівця у ХХІ столітті». Проблематика наукових розвідок: мова як вияв національної свідомості; мовна особистість в об'єктиві гуманітаристики; дискурс у сучасній комунікативно-дискурсивній парадигмі; формування культуромовної особистості учнів в умовах інформаційної доби; компетентісний підхід у навчанні української мови крізь призму елементів народознавства: компаративістичний вимір; педагог як культуромовна особистість; текстоцентричний підхід до формування українськомовної комунікативної компетентності студентів.

Збірник рекомендовано для широкого кола фахівців.

Матеріали подаються мовою оригіналу.

За достовірність фактів, статистичних та інших даних, точність формулювань та висновки несуть відповідальність автори матеріалів.

©Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, 2018 рік

Recommended for publication by the Academic Council of the Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (minutes 8 No. 27.12.2018)

Cultural personality of a specialist in the XXI century: collection of materials of the II international scientific and practical conference (Sumy, December 6, 2018) / ed. O. M. Semenog. - Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko Publishing House, 2018. - Issue 2. - 140p.

The collection presents the summarized results of researches of participants of the scientific-practical conference «Cultural personality of a specialist in the XXI century». Problems of scientific research: teaching Ukrainian language, foreign language, humanitaristics in higher educational establishments in Ukraine and abroad on an innovative basis; discussion of the actual problems of formation of the cultural personality of a specialist in conditions of continuous education, effective use in the educational process of the achievements of lingvopersonology, electronic lingvodidactics, digital narrative, and professional leadership.

The collection is recommended for a wide range of specialists.

Materials are presented in the original language.

Authors of the materials are responsible for the reliability of facts, statistical and other data, the precision of formulation and conclusions.

©Sumy State Pedagogical University named after. A.S. Makarenko, 2018

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1.	МОВНА ОСОБИСТІСТЬ В ОБ’ЄКТИВІ ГУМАНІТАРИСТИКИ.....	8
Семенов О. М.	Мовна майстерність Любові Мацько.....	8
Мацько Л.І.	Державотворча роль української мови.....	14
Пшенична Л.В.	Ціннісні домінанти європейської освіти.....	17
Герман В.В.	Мова як вияв національної свідомості.....	23
Vovk M.P.	Trends of development folklor studies in the canadian-ukrainian educational space.....	26
Бібікова Ю.О.	Англомовний політичний дискурс у сучасній комунікативно-дискурсивній парадигмі.....	31
Полянничко Ю.В.	Наукова гуманітарна стаття: структура, композиція. Парадигма, архітектоніка.....	34
Аксененко І.Є.	Образ сера Веймара Ройса в романі Дж. Мартіна «Гра Престолів» та способи його відтворення українською мовою.....	37
РОЗДІЛ 2	ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ.....	41
Шуляр В.	Розвиток комунікативно-мовленнєвої компетентності учня-читача на уроках/заняттях української літератури (з позицій спадщини В. Сухомлинського)	41
Сіранчук Н.М.	Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови.....	47
Грона Н.В.	Підготовки студентів педагогічного коледжу до формування у молодших школярів текстотворчих умінь.....	52
Кокадей М. І.	Компетентісний підхід у навчанні української мови крізь призму елементів народознавства: компаративістичний вимір.....	57
РОЗДІЛ 3	УЧИТЕЛЬ ЯК КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІСТЬ.....	64
Рудь О.М.	Комунікативна компетентність сучасних педагогів.....	64
Приходько О.Ю.	Професійні якості вчителя української мови та літератури в об’єктиві конкурсу «Учитель року».....	69
Чхайло Л.М.	Підвищення професійної компетентності вчителя літератури – вимога нової української школи.....	73
Діхнич К.	Формування умінь у майбутніх учителів початкових класів навчатися впродовж життя у процесі педагогічної практики.....	77
Герасимова К.В.	Використання професійної термінології на заняттях фізичної культури...	80
Левенок І.С.	Роль викладача-наставника у формуванні культуромовної особистості	83

	іноземного студента.....	
Хайбулаєва М.В.	Управління системою мотивації вчителя початкових класів до професійної педагогічної діяльності.....	86
Semenog O., Kravchenko O.	Linguvocultural aspects of professional ethics in medical educational institution.....	90
Насіленко Л.А.	Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів у процесі навчання судової риторики.....	102
Ячменик М.М.	Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів: із досвіду роботи над студентськими проектами «Мій університет – моя гордість».....	105
Гордієнко В.М.	Психолого-педагогічні засади формування професійно-мовленнєвої готовності студентів економічного коледжу.....	108
Пономаренко Н.П.	Формування комунікативної компетентності як ознаки професійної культури творчої особистості студентів спеціальності 061 журналістика.	117
Сьоміна А.А.	Документознавча компетентність вчителя як складова частина глобальної компетентності фахівця.....	121
Шиянюк Л.В.	Текстоцентричний підхід до формування українськомовної комунікативної компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів I–II рівнів акредитації.....	124
Семенов О.М., Романенко Ю.О.	Науково-методична публікація як результат підвищення кваліфікації вчителя-словесника.....	126
Відомості про авторів	137

РОЗДІЛ 1

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ В ОБ'ЄКТИВІ ГУМАНІТАРИСТИКИ

О.М. Семенов

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

МОВНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЛЮБОВІ МАЦЬКО

Категорію особистості і, зокрема, особистості вчителя досліджують у різних наукових контекстах. Ураховуючи складність означеної категорії, сучасний український психолог В.Рибалка на підставі аналізу понад сорока визначень особистості, запропонованих Б.Ананьєвим, В.Бехтеревим, Л.Виготським, Г.Костюком, А.Макаренком, В.Вернадським, В.Мясищевим, О.Леонтьєвим, К.Платоновим, С.Рубінштейном та іншими дослідниками, характеризує цей феномен як особу із соціально, культурно та індивідуально, антропологічно зумовленою системою вищих психічних властивостей, що визначається залученістю до оволодіння і створення суспільних, культурних, історичних, і, власне, особистісних цінностей. В аксіопсихологічному плані особистість є найвищою цінністю суспільства, джерелом створення матеріальних і духовних, природних і суспільних цінностей тощо [12, с. 16].

Таке багатогранне й багатовимірне визначення особистості, - наголошує Л.Мацько, - має завдячувати за свою феноменальність мові [8, с. 23]. Відомий лінгвіст продовжує традиції О.Леонтьєва, який визначав зв'язок між мовою і особистістю так: «...мова є передусім мова особистості» [4, с. 87], і О. Потебні, котрий доводив: «Мовна індивідуальність виділяє людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства» [10].

Наукові, навчальні книги Л.Мацько якісно синтезують складні питання теоретичної лінгвістики, лінгвориторики, соціо-, етно-, прагмалінгвістики, лінгводидактики середньої (старшої, профільної ланки) і вищої школи, розширюють уявлення про лінгвістику тексту, теорію мовленнєвої діяльності, технології дослідницького навчання, сприяють формуванню комунікативних, лінгвістичних, лінгвокультурологічної, прагматичної компетенцій.

У межах статті розглянемо деякі аспекти педагогічної, мовної майстерності Любові Мацько, її самобутнього індивідуально-творчого стилю,

наставництва. Джерельною базою слугують праці, виступи, безпосереднє спілкування з доктором філологічних наук, професором, дійсним членом НАПН України, завідувачем кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова Любов'ю Іванівною Мацько.

Викладачі Київського педагогічного інституту імені М.Горького (тепер -Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова) Тетяна Федорівна Бугайко, Петро Кас'янович Волинський, Михайло Андрійович Жовтобрюх, Андрій Петрович Медушевський, Марія Яківна Плющ створювали для формування особистості молодого педагога «максимально позитивне навчально-виховне середовище Правдиві Майстри розуміли кожного учня, студента індивідуально, враховували його задатки і можливості, спонукали кожного до бачення своєї перспективи в житті, самоаналізу, визначення цілей, обґрунтування мотивів, досягнення певної мети» [1, с.3-4], «виховували духовне благородство, пошану до думки іншої людини, правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність мовлення, розвивали мовне чуття, що становить фундамент професіоналізму вчителя» [5, с. 2-4].

Крізь призму дослідницької парадигми, педагогічного досвіду, педагогічної майстерності Любові Іванівни Мацько окреслимо деякі аспекти /рисів особистості вчителя, зокрема вчителя-словесника. На переконання дослідниці, це інтелектуальна еліта, висококваліфікований фахівець, котрий успішно володіє «системними знаннями, навичками і вміннями з лінгвістичних, літературознавчих, психологічних, педагогічних наук, ефективними сучасними методиками навчання і виховання; це «рівночасно культуролог і державник, тобто всебічно розвинена і культурно обізнана людиною та провідник ідей державотворення і демократизації країни [7, с.69]. Передусім через «його інтелект, душу і серце учень одержує скарби, виплекані досвідом багатьох поколінь, досвідом, що зосереджений в етнопедагогіці й етнолінгвістиці» [там само, с.68].

У вихованні рис творчої особистості інтелектуальної еліти, формуванні їх життєвої стратегії важливе місце Л.Мацько відводить мовній освіті, мовному вихованню, мовній культурі, мовній поведінці [5; 7-9]. Вирішальну роль у мовній освіті й мовному вихованні особистості вчителя Любов Іванівна відводить читанню книг: української і зарубіжної класики, новинок з філології, психології, педагогіки. «У часи мого дитинства і юності книга була розкішшю, - згадує академік, - вона

відкривала той світ, якого інакшим чином сільська дитина, на яку звалилася вся робота по господарству поки батьки заробляли обов'язкові трудовні, не могла побачити. До того ж читання було одночасно й відпочинком для рук та ніг». «Людина, яка не читає або дуже мало читає, не може по-справжньому зрозуміти і саму себе, не те, що інших, бо «слова є засобом розуміти іншого, як самого себе і розуміти самого себе так, як іншого» (О. Потебня) [7, с.68].

Дослідниця дотримується вимог О. Потебні, котрий відповідальність письменника за мову твору пов'язував передусім із читачем: «В організованому суспільстві з серйозним ставленням до літератури складається і стосовно писемної мови громадська совість, чуття користі, міри і краси, які однаково зв'язують письменника і читача. Думка повинна розвиватися, отже, і мова повинна рости, але непомітно, як трава росте. Все, що зупиняє на самому слові, будь-яка не тільки неясність, але помітна незвичайність його, відволікає увагу від змісту. Лише прозорість мови дає змісту можливість діяти легко, сильно, художньо» [11 с.172]. Відповідально ставиться і до методологічних принципів аналізу О. Білецького: до аналізу тексту слід підходити неупереджено; вивчати текст у «самому собі», з погляду його зовнішньої і внутрішньої форми; досліджувати умови появи твору і його образів: душевну організацію автора і середовище, що його сформувало; пам'ятати, що літературний образ не є чимось застиглим, він живе і видозмінюється у сприйнятті різних категорій і поколінь читачів [2, с. 260].

Читання словників, довідників, художньої літератури, міркує Л.Мацько, подовжує сприймання, усталює увагу, розвиває образну уяву. Краплені міркування (психологи кажуть: сліди) зливаються у ланцюжок міркувань, розвивається мовомислення і мовотворення. Мислення стає швидшим, точнішим, тобто ефективнішим, а мовлення – правильнішим і оптимальнішим для спілкування...образність мови стає формою образного бачення світу [7, с.75].

Любов Іванівна уміє зацікавити читачів предметом розмови, переконливістю аргументів, прагне надійно заволодіти читацькою увагою з першого й до останнього рядка.

Наприклад:

«Дискусія про те, чия це у творах Котляревського мова і яка вона, не має великого значення. Певний час вважали, що Котляревський копіював рідну йому говірку, і мова його творів не виходить за межі полтавського мовлення. Ця теза правдива тільки у першій частині: основою його

лінгвопрактики стала та мова, яку він увібрав з молоком матері, а не та, якою довелося служити та спілкуватися з носіями офіційної влади і культури. У другій частині – тезу легко спростувати: мова творів Котляревського зразу ж після друку їх вийшла за межі Полтавщини, бо вона з самого початку зрозуміла й мила кожному українцю, навіть зрослому в іншому говірковому середовищі» [7, с.136].

Індивідуальним стилем (ідіолектом) вчена називає таку системність виразових засобів мовлення окремого індивіда, яка вирізняє (виокремлює) його мову серед інших мовців [9, с.164]. Самій Любові Іванівні властиве досконале, яскраве, оригінальне використання засобів загальнонаціональної мови, що відображає риси її індивідуального світобачення і світосприймання.

Ось деякі з висловів Любові Мацько.

Про мову:

Українська мова, як і кожна інша, потужністю своєї системи є складовою світовою мовного простору, частиною смислового багатства всього людства. Це оригінальний – національний – погляд на світ, один з тих, що і творить, і прикрашає культурну цивілізацію, вміщує і осмислює культурно-історичний досвід народу. Оволодіння повноцінною (а не тільки діловою чи побутовою) українською літературною мовою **має стати етичним імперативом кожного громадянина Української держави**, бо це веде до загальнодержавної інтеграції і консолідації громадян [7, с.82].

Сучасна українська мова, високорозвинена літературна мова народу, корінного мешканця на споконвічній території нашої держави, який дав назву цій державі і складає абсолютну більшість її населення, є важливим чинником українського державотворення. Вона належить до основних атрибутів державності поряд з гербом, прапором, армією, територією, державним устроєм, суспільним укладом. Більше того – **мова є цементуючим ядром нації, а отже, й її держави**. Як засіб спілкування, поширення інформації, мова маркує територію, об'єднуючи людей у суспільство, представляє державний устрій, обслуговує матеріальне виробництво, культурні потреби, щоденне життя громадян [7, с.107].

Під тиском глобалізації і полікультурності «розхитуються традиційні підпори соціальної стабільності і національної ідентичності, рідна мова і культура відходять на другий план або й далі, в результаті залишаються осторонь, у пасиві рідномовні джерела формування самосвідомості [7, с.90].

Про державу:

Потужним ресурсом були і ще довго будуть національні ідеології, культура та символи етносу, державні і громадянські інституції (конституція, герб, прапор, гімн, мова), тому саме національна держава є нічим не замінним ресурсом освітньо-культурного зростання і розвитку молоді. Вона ж повинна стати і гарантом працевлаштування та суспільної адаптації молоді [7, с.90].

Секрет мовотворчості Любов Іванівна пояснює так: механізмом мовної творчості керують глибинні закони пізнання, здатність людини на основі мисленнєвого апарату до узагальнень і висновків, до вербалізації креативно пізнаного і до креативно вербального відображення [7, с.34].

Для того, щоб досягти виразності й багатства індивідуального стилю, потрібно, на її переконання, постійно збагачуватися новими мовними засобами зі сфери професійного мовлення власного та споріднених фахів; користуватися словниками і довідниками; виробити увагу до чужого бездоганного мовлення, аналізувати, чим воно досконале: багатством словника, інтонацій, особливостями тембру, різноманітністю синтаксичних структур, умінням будувати фрази і текст, індивідуальною образністю, порівняннями, епітетами, метафорами тощо; читати, якщо не постійно, то хоча б періодично, українську класичну і сучасну літературу та публіцистику, пресу з тим, щоб мати «на слуху» рівень розвитку сучасної української літературної мови; хоча б періодично читати вголос; читати «з олівцем»; постійно бути уважним до власного мовлення і мовлення найближчих людей, колег, не розслаблюватися, дбати про природність, невимушеність мовлення; заучувати гарні зразки напам'ять; бути уважним до життя, до різноманіття його форм, барв, явищ, процесів, як у природі, так і в суспільстві; помічати, як усе відображається у нашій мовній картині світу; сприймати мову як свою людинолюбну сутність, як картину світу, як порадника і помічника у суспільному житті; своє мовне вдосконалення розуміти як постійний органічний стан і поширювати це розуміння серед інших.

Важливою складовою особистості, мовної особистості вчителя поряд із ціннісним, світоглядним, культурологічним, поведінковим тощо компонентами Любов Мацько визначає мовну майстерність як здатність особистості для викладу своїх думок з урахуванням мовних норм обирати з можливих варіантів найбільш вдалий, точний у семантичному і стилістичному відношеннях. Мовна майстерність ґрунтується на орфографічно-пунктуаційній грамотності, стилістичній виразності, комунікативній доцільності та комунікативній оптимальності [6, с. 27].

Аналіз самотутніх наукових і навчальних праць, виступів Любові Мацько дає підстави визначити: складові педагогічної майстерності дослідника проявляються в педагогічній діяльності, у мовно-літературній обдарованості, в мовній майстерності, в самотутньому індивідуально-творчому стилі, наставництві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академік АПН України Любов Іванівна Мацько : Біобібліографічний показник /Упоряд. Н.І.Тарасова; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. Наукова бібліотека. - К.: НПУ, 2005. - 30 с.; порт. - Серія «Вчені НПУ імені М.П.Драгоманова».
2. Білецький О. Об одной из очередных задач историко-литературной науки (Изучение истории читателя) / О. Білецький // Білецький О. Збір. творів: у 5-ти т. – К. : Наукова думка, 1966. – Т. 3. – С. 255–273.
3. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения / Перевод Н. М.Соколова // Кант Иммануил - [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.bim-bad.ru/docs/kant_anthropology.pdf.
4. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики / А.А. Леонтьев. – М.: «Смысл», 2003. – 287 с.
5. Мацько Л.І. Вигуки іншомовного походження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: kulturamovny.univ.kiev.ua/.../Magazine27-9.pdf.
6. Мацько Л.І. Мова наша – українська: навч.- метод. посіб / Л.І.Мацько, О.М.Семенов, Н.Б.Голуб /за ред. Л.І.Мацько.- К.: Богданова А.М., 2011 – 512 с.
7. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр»/ Любов Мацько. – К.:Вид-во НТУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 607с.
8. Мацько Л. Українська мовна особистість учителя у проекції лінгвокультурологічного аналізу /Любов Мацько //Українська культуромовна особистість учителя: теорія і практика. Монографія / За ред. Л.І.Мацько, О.М.Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2008. - С.7-32.
9. Мацько Л.І.Стилістика української мови / Мацько Л.І., Сидоренко О.М. : підручник. – К.: Вища школа, 2003. - 462 с.
10. Потебня А. Мысль и язык (фрагменты) - Poetica - Народ [Електронний ресурс]. – Режим доступа: philologos.narod.ru/potebnja/poteb_lth.htm
11. Потебня О. О. Эстетика і поетика слова /О.О.Потебня. – К.: Мистецтво, 1985. - 302 с.
12. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці /В.В.Рибалка: навчальний посібник. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 575 с.

ДЕРЖАВОТВОРЧА РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Державотворча роль української мови тісно пов'язана з вихованням української мовної особистості. Доки не буде держава і вся освітньо-виховна система ґрунтовно, розумно й інтенсивно формувати українську мовну особистість громадян, доти українське суспільство розпинатиметься мовно-національними претензіями і суперечками, здебільшого безпідставними й безперспективними. Аргументом проти державності української мови не можуть бути заяви, що в Україні проживають представники 130 (чи 150) національностей (насправді їх значно менше), бо не може бути на одній території 130 (чи 150) держав і ніхто з тих представників сам не захоче жити в умовах стотридцятидержавності; в умовах такої державної незібраності, розхристаності. До того ж історичним господарем на території України є український народ і кримсько-татарський у Криму, отже, тільки ці два народи мають історичне право на державність своїх мов: української – на території України, кримсько-татарської – у межах Автономії Криму.

Представники інших етносів мають можливість долучитися, якщо побажають, до реалізації державності своєї мови на території материнських держав своїх етносів (поляки – в Польщі, росіяни – в Росії, угорці – в Угорщині і т.ін.).

В Україні заради єдності держави, згуртованості та злагоди суспільства всі громадяни зобов'язані визнавати і реалізовувати один з основних законів, записаний у статті 10 Конституції України: «Державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова». Там же зазначено, що «У місцях компактного проживання громадян, що належать до однієї або кількох національних меншин, поряд із державною мовою може вживатися у діяльності органів державної влади та державних організацій російська та інші мови, прийнятні для більшості мешканців певного нанесеного пункту».

Проте кожному громадянину України треба довести, що одним із перших його громадянських обов'язків є обов'язок поважати державну мову, вивчати, пропагувати її, користуватися сучасною українською літературною мовою в усіх сферах державно-суспільного та виробничого

життя. І цей обо-в'язок належить до честі й гідності громадянина. А кожний, хто зневажає громадянський мовний обов'язок знати державну мову України, втрачає у власній повноцінності, збіднює себе.

Що дає громадянам України вивчення її державної мови – сучасної української літературної мови?

Перше – гарантію повноцінно реалізувати всі права і свободи в межах Української держави на всіх виборних, державних, виробничих посадах (незалежно від етнічного походження і віросповідання).

Друге – реалізувати творчі можливості в усіх сферах суспільно-виробничого, правничо-управлінського та культурно-освітнього життя.

Третє – мати доступ до джерел української духовності, культури, науки, літератури, мистецтва, традицій і можливість урізноманітнювати свій творчий духовний світ відповідно до соціальної ролі, інтересів, уподобань.

Четверте (а можливо, це перше) – відчуття єдності з державою, яка про тебе піклується і яку ти зміцнюєш, відчуття єдності із землею, на якій живеш, з народом-творцем і носієм української мови; почуття комфортності від того, що ти вдома, що ти успадковуєш і несеш історичну пам'ять однієї з найдавніших мов, однієї з найдавніших культур, вік якої вимірюється кількома тисячоліттями.

Чи потрібна Українській державі єдина державна мова – сучасна літературна мова – і що вона дає державі?

Сучасна українська мова, високорозвинена літературна мова народу, корінного мешканця на споконвічній території нашої держави, який дав назву цій державі і складає абсолютну більшість її населення, є важливим чинником українського державотворення. Вона належить до основних атрибутів державності поряд з гербом, прапором, армією, територією, державним устроєм, суспільним укладом. Більше того – мова є цементуючим ядром нації, а отже, й її держави. Як засіб спілкування, поширення інформації, мова маркує територію, об'єднуючи людей у суспільство, представляє державний устрій, обслуговує матеріальне виробництво, культурні потреби, щоденне життя громадян.

Віками передається з уст в уста, закріплюючись у фольклорі і текстах пам'яток, мова збирає, оберігає й передає світовідчуття та досвід предків, їх звичаї і вірування, формує національну картину світобачення, все те, що прийнято називати духом нації.

Як відшліфований, культурний різновид мовлення літературна мова є формою виявлення політичного життя, основою розвитку науки й освіти,

джерелом образності всіх видів мистецтва, засобом розвитку культури. І сама мова досягла такого рівня розвитку, що стала явищем культури, мистецтвом слова. Такі ознаки і якості літературної мови роблять її вплив на особистість (та й на колективи) визначальним, виховуючим. Через мову кожний з нас єднається з усім народом, сприймає його міфологію і філософію, формує ментальність, його мовою бачить і чує світ, його оцінками вимірює.

Кого і що повинна дати українська мовна освіта Українській державі і суспільству?

Перше – громадян, які (незалежно від етнічного походження) вільно володіють державною мовою, тобто сучасною українською літературною мовою, її стилями і жанрами, володіють так, що можуть нею успішно виконувати свої обов'язки на державних і виробничих посадах, тобто фактично це означає – можуть творити єдину державу і формувати її суспільство.

Друге – єдність інтересів Української держави, суспільства, культури, нації, громадян.

Третє – мовна освіта має забезпечувати інтелектуальний розвиток громадян у державі. Мова як матеріалізована думка і як процес її народження, як засіб переходу від конкретно-чуттєвого до понятійно-абстрактного пізнання світу, як «канал зв'язку» при одержанні інформації з інших, немовних сфер людського й природного буття є основним чинником формування інтелекту, волі, емоцій, етики особистості.

Четверте – національно-патріотичне виховання громадян з активною життєвою позицією, орієнтованою на єдність чи узгодженість інтересів Української держави, суспільства і громадян.

П'яте – виховання духовно-емоційної сфери україномовних громадян через органічний зв'язок української мови з українськими національними традиціями. Слід враховувати, що українська мова є скарбницею не тільки української ментальності, а й загальнолюдських морально-етичних і естетичних цінностей, і це благодатний матеріал для виховання молодшої людини під час вивчення нею української мови.

ЦІННІСНІ ДОМІНАНТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ

Провідною категорією нашого дослідження є «цінність», адже сьогодні недостатньо дати молоді певний запас знань та умінь, і навчити її цей запас майстерно поповнювати та використовувати. Сьогодення вимагає обов'язково прищепити молодому поколінню певну систему цінностей, спираючись на яку, молода людина зможе використовувати свої знання на власне благо, благо країни і світу в цілому, в іншому випадку ми ризикуємо виховати хибних професіоналів, які можуть стати страшною загрозою не тільки для суспільства, а і для людства.

Цінність як наукова категорія аналізується в різних галузях знання: філософії, психології, педагогіці, соціології, культурології, історії, етнопедагогіці тощо. Філософське тлумачення цінностей зосереджене навколо етичного змісту людського існування і підтвердженням цього є визначення в «Академічному тлумачному словнику української мови», де цінність окреслено як те, що має певну матеріальну або духовну вартість [1, с. 332], і це визначення, на нашу думку, є найбільш узагальненим і поширеним у науковій літературі.

Німецькі філософи Г. Гегель, Г. Мюнстерберг, Ф. Ніцше, Г. Ріккерт та ін. внесли новий погляд на ідею цінностей та затвердили цінності освіти й виховання у суспільному бутті, визнаючи, що освічена людина, як духовна істота, спроможна керувати своїми почуттями, творити нові цінності і бути здатною до саморозвитку, а також привели класифікацію цінностей: *логічні* - цінності зовнішнього світу, людини, природи, історії, розуму; *естетичні* - гармонія зовнішнього світу, емоційні стани людини, мистецтво; *етичні* - цінності прогресу, саморозвитку, права, моралі та *метафізичні* - творчість, одкровення, всесвіт, людство[6, 24–25].

Наукові основи формування цінностей освіти та освітньої діяльності вивчали, формували та узагальнювали В.Андрущенко, Л.Даниленко, Л.Кобильнік, К.Левківська, В.Молодиченко, Н.Островерхова, В.Пікельна, Т.Шамова, Т.Фомічева та ін. На основі формування ціннісного підходу до учня, вчителя, школи, освіти, виховання, розвитку, суспільства побудовані найбільш цікаві сучасні педагогічні концепції, які розроблені І.Бехом, В.Бондар, І.

Дичківською, І. Зязюном, В.Караковським, Б. Ліхачовим, З. Мальковою, В.Огнев'юком, О.Сухомлинською, В.Шадриковим, та ін.

У своєму дослідженні Т. Фомічова окреслює цінності як форму суспільної свідомості, яка регламентує професійну діяльність особистості і виражає зв'язок між суспільними очікуваннями і готовністю фахівця задовольняти означені очікування, вона стверджує, що система цінностей формується під впливом змісту освіти й специфіки організації освітнього процесу [7, с. 4].

Педагогічна наука розглядає цінності в розрізі основних педагогічних категорій – освіти, навчання, виховання, розвитку. Для педагогічної науки важливо, що система цінностей особистості створюється у освітній діяльності, коли в її процесі людина вибудовує задум, ідею, план, осмислює необхідність цієї діяльності та її кінцеву мету і наслідки.

Головними чинниками, які визначають сутність та роль освітніх цінностей в суспільстві, на думку К. Левківської, є такі: *історичні чинники*, які визначають особливості історичного розвитку того чи іншого соціуму та рівень розвитку суспільства на даний момент часу; *соціальні чинники* – як такі, що детермінують значення та роль освітніх цінностей для даної соціальної групи, прошарку; *соціально-економічні чинники*, від яких залежить місце і роль соціального інституту освіти в умовах ринкової економіки; *культурологічні чинники*, що означають зміст та значення освітніх цінностей у соціумі залежно від рівня розвитку культури у ньому [3, с. 16].

Типологічну схему освітніх цінностей запропонувала З. Равкін, яка підкреслює, що дані ціннісні складові є похідними від загальнолюдських та національних цінностей, що дає можливість освітній системі розвиватися та збагачуватися у руслі загальної ціннісної парадигми. Науковець визначила спектр освітніх цінностей, побудованих на національних і загальних освітніх пріоритетах:

- національні цінності культури, вивчення яких передбачено навчальними програмами закладів освіти;
- пам'ятки вітчизняної педагогічної культури і народної творчості;
- народні традиції в галузі виховання, навчання дітей і юнацтва, що утворюють золотий фонд педагогіки;
- провідні концепції, ідеї, теорії класиків педагогіки, що впливають на розвиток педагогічної думки;

- дидактичні і методичні розробки, навчальні книги, технології, широко відомі як у вітчизняній, так і у світовій практиці;
- інноваційний педагогічний досвід, авторські моделі, творчі знахідки освітніх установ, що стимулюють розвиток освіти;
- правові аспекти і програмні документи, що визначили прогресивні реформи в освіті;
- особистість учителя, її творчий потенціал, професійно-ціннісні якості [4, 112].

Ми поділяємо думку науковців, що освітні цінності є ядром освітнього простору як на інституційному рівні, так і на рівні окремого навчального закладу та включають: *цінності учасників освітнього процесу*: педагогів, учнів, управлінців; *цінності соціуму*, які впливають на загальний соціокультурний розвиток освітнього простору. Узагальнюючи викладене, ми вважаємо, що основними характеристиками цінностей учасників освітнього процесу є здатність до самостійного набуття знань та професійної майстерності педагогів, вміння рефлексувати власну діяльність – учнем чи педагогом, відповідальність перед іншими учасниками освітнього процесу, оптимістичне сприйняття оточуючого соціального простору.

Французький і європейський політичний діяч Жак Делор у доповіді «Освіта для XXI століття» на Міжнародній комісії ЮНЕСКО у 1996 році підкреслив, що пріоритетними напрямками освіти має бути культивування загальнолюдських цінностей, виховання толерантності, взаєморозуміння, соціальної відповідальності, поваги до інших, а освіта, на його думку, повинна постійно адаптуватись до суспільного досвіду, транслювати його здобутки, головні *цінності*, досягнення [2, с. 5].

Формування сучасних європейських цінностей освіти відбувається під впливом загальноєвропейських інтеграційних процесів і розгортається у двох напрямках: розвиток співдружності між провідними європейськими університетами, відповідно до угоди про Велику хартію університетів, та об'єднання в єдине європейське освітнє середовище національних систем освіти і науки на засадах спільних вимог, критеріїв і стандартів. Метою євроінтеграційних процесів в освіті і науці стала потреба консолідувати уряди Європи та педагогічну громадськість навколо вирішення питань підвищення конкурентоздатності освіти і науки на світовому рівні, її ролі в інноваційних трансформаціях суспільства. Це кардинально змінює існуючий погляд на завдання освіти як на «трансляцію знання, відтворення культури, її цінностей і традицій» і потребує визнання того,

що освіта «відтворює наявний суспільний порядок, готуючи соціалізованих, компетентних, лояльних учасників колективного життя, які дотримуються норм, правил і законів, загальноприйнятих у певній країні» [8, 151].

Основні ціннісні орієнтири європейської освіти проголошені у Болонській декларації – це якість, справедливе оцінювання, відповідність освіти, затребуваність освіти, мобільність, привабливість. Приєднання України до Болонського процесу, який визначає якість освіти як основну цінність створення європейського простору. Українська освіта прийняла ідеї освітньої концепції Болонського процесу щодо формування в країні загальноєвропейської системи вищої освіти на спільних цінностях та принципах функціонування: двоциклове навчання, європейська кредитно-трансферна система залікових одиниць, оцінювання якості освіти, мобільність студентів і викладачів, узгодженість наукових ступенів і професійних кваліфікацій з європейським ринком праці, популяризація європейської системи освіти. Як визначено в Плані дій щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні, державна політика у сфері вищої освіти має бути скерована в європейський освітній простір, і на збереження національної самоідентичності [5, с. 2].

Усі ці чинники відображають гармонійне поєднання нововведень і традицій, академічну бездоганність та соціально-економічну обґрунтованість, послідовність навчальних планів та свободу вибору для студентів, об'єднання навчального процесу з науковими дослідженнями, ефективність управління; гарантії якості забезпечують систему *справедливого* оцінювання, та дають змогу співвідносити результати дотримання *якості освіти* з акредитацією; *відповідність освіти* забезпечується навчальними програмами, які відповідають потребам європейського ринку праці; *затребуваність освіти* на ринку праці досягається в разі отримання справжньої якісної освіти; *мобільність* є необхідною умовою і видом діяльності студентів, викладачів, випускників у європейському просторі вищої освіти; *привабливість* європейської освіти полягає у залученні до вищих навчальних закладів талановитих учених, викладачів з усього світу, що потребує відповідних дій на інституційному, державному та європейському рівнях: адаптації програм, наукових звань та учених ступенів, заходів щодо гарантії якості освіти, програм з викладанням загальноєвропейськими мовами, привабливих умов для іноземних студентів та науковців [10].

Незважаючи на різні політичні та релігійні погляди, європейські освітяни мають спільну думку відносно провідних загальноєвропейських цінностей, які повинні знаходитись в основі сучасної системи освіти:

- утвердження елементарних прав людини, як вони подані в Конвенції прав людини Ради Європи (людська гідність кожного, право на життя і фізичну недоторканість, заборона знущань і рабства, особиста свобода, захист від свавільного арешту, принцип правового послууху і судової незалежності тощо);
- утвердження на основі рішення більшості обраних народних представників плюралістичних цінностей, тобто цінностей демократії, що ґрунтуються на партійній різноманітності, на відміні від цінностей тоталітарної повага до цінностей європейського судового співтовариства;
- толерантність стосовно інакомислячих і представників інших народів та рас, що включає боротьбу проти антисемітизму й ворожого ставлення до чужинців;
- ідея мирного розв'язання конфліктів, збереження миру в Європі й у світі;
- готовність до взаєморозуміння і визнання спільного при одночасному ствердженні європейської багатоманітності;
- відкритість стосовно інших народів і культур при збереженні власної культурної неповторності;
- солідарність і любов до ближнього;
- здатність до добросусідського співжиття з іншими народами й готовність до компромісів при реалізації різних інтересів у Європі;
- усвідомлення відповідальності (як у приватному, так і в громадському житті) та активна участь громадян у політичних подіях;
- здатність до самостійного і критичного мислення;
- готовність виступати за свободу, справедливість і соціальну захищеність;
- повага до життя і прав інших;
- збереження природи й довкілля;
- збереження традиційних чеснот – таких, як доброта, вірність, скромність, старанність, усвідомлення обов'язку і ввічливість [9, с.29].

Утвердження загальноєвропейських цінностей, які є основою соціалізації особистості обумовлює необмежений у соціокультурному

просторі демократично організований, інтенсивний освітній процес, основним змістом якого є гармонійний розвиток особистості, а якість і міра цього розвитку особистості виступають показниками розвитку духовних сил, здібностей і вмінь, що дозволяють людині долати життєві перешкоди, забезпечують можливості для особистісного та професійного зростання та здійснення самореалізації, створюють умови для саморозвитку творчої індивідуальності та розкриття духовних потенцій, а також спонукають до необхідності відповідних дій на інституційному, державному та європейському рівнях у подальшому ґрунтовному впровадженні усіх аспектів цінностей освіти, задекларованих Болонською декларацією, та приведення їх у відповідність до традицій і цінностей української освіти, її сучасних потреб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови / Білодід І. К. та ін. : В 11 т. – Т.10. – К. : Наукова думка, 1980. – 918 с.
2. Делор Ж. Освіта – справжній скарб // Шлях освіти. – 1997. – №3. – С.3–5.
3. Левківська К. В. Ціннісні засади діяльності освітніх закладів : навчально-методичний посібник / К.В. Левківська. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2017. – 136 с.
4. Равкин З.И. Конструктивно-генетическое исследование ценностей образования – одно из направлений развития современной отечественной педагогической теории / З.И. Равкин // Образование. – 1995. –№ 6. – С. 312 – 318.
5. Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року: наказ Міністерства освіти та науки України від 13 липня 2007 р. №612. – К. : Мін-во освіти та науки України, 2007. – 10 с.
6. Сластенин В. А., Чижаква Г. И. Введение в педагогическую аксиологию: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.
7. Фомичева Т. В. Образовательные ценности молодежи в российском трансформирующемся обществе: социологический анализ / Татьяна Владимировна Фомичева : дисс. канд.социол.н. : 22.00.04 – социальная структура, социальные институты и процессы. – М., 2001. – 206 с., с.4.
8. Флиер А. Я. Культурная компетентность личности: между проблемами образования и национальной политики // Общественные науки и современность. – 2000. – № 2. – С. 151.
9. Ціннісні парадигми освіти / Укл. Н.О. Ткачова. – Х.: Видав. гр. «Основа», 2004. – 128 с.
10. Haug G., Tauch C. Summary and Conclusion. Towards the European Higher Education Area: Survey of Main Reforms from Bologna to Prague, 2001. – 5 p.

МОВА ЯК ВИЯВ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Загальновідомо, що однією з передумов існування народу, нації є свідоме ставлення громадян певної спільноти до надбань попередніх поколінь, збереження цих надбань та їх примноження. Найціннішим здобутком нашого народу є його мова – основа існування, фундамент нації. Адже аксіомою є те, що «країна, в якій панують мова і культура колишнього колонізатора, не розвиватиметься як країна незалежна, а розвиватиметься як країна постколоніальна» [3].

Про сучасний стан української мови влучно сказала Л. Костенко: «Мова – це також обличчя народу, воно тяжко спотворене» [2]. І чинний нині правопис, і більша частина словника, яким ми послуговуємося, – це «радянська» версія української мови, лише з косметичними редакціями. Уже давно настав час переглянути принципи нормування й кодифікації української мови, давно назріла потреба наукової мовної дискусії.

Таким чином, на етнопсихологічному, внутрішньоособистісному рівні кожен має виховати в собі відповідне ставлення до надбань свого народу (і надто мови) та виявляти повсякчас за будь-яких ситуацій спілкування українськомовну стійкість. Стійкий (про людину) – 1. Той, що не піддається сторонньому, переважно негативному впливу. 2. Який виявляє наполегливість, твердість у намірах, поглядах, вчинках, діях і т. ін.; вірний своїм переконанням; незламний, твердий [1, с. 1196].

Мовна стійкість – це, на нашу думку, якість, намір, психологічний орієнтир індивіда непохитно користуватися у щоденному спілкуванні певною мовою, мовними засобами, які є для людини природовідповідними та близькими з погляду її виховання та освіти. Зміст словосполучення «українськомовна стійкість» виводиться із самої назви – використовувати українську мову повсякчас, незважаючи на мовлення співрозмовника.

Невмирущими є слова апостола Павла: «Коли я читаю молитву чужою мовою, уста мої моляться, а серце спить». Щоб пробудилося серце кожного українця, щоб відновився і творчо запрацював генетичний код нації, потрібно всім нам усвідомити важливість і потребу глибокого й усебічного вивчення рідної мови, повсякденного спілкування нею в сім'ї, з

друзями, у навчанні, під час виконання службових обов'язків, у реалізації творчих задумів.

За таких умов рідна мова набуде статусу державної і не потрібно буде звинувачувати один одного, що ми живемо в такій державі, яка не забезпечує чогось. Ми самі собі мусимо забезпечити сьогодення й майбутнє. Мусимо усвідомлювати, за словами Стефанії Андрусів, що кожна національна мова – це нація у слові, це Дім національної душі, модель світу, проекція дійсності на площину мовлення.

Дбати про рідну мову закликав визначний український учений і громадський діяч, а згодом митрополит і перекладач «Біблії» І. Огієнко: «Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... У мові – наша культура, ознака нашого національного визнання. І поки живе мова – житиме й народ як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом...» [4, с. 67].

Усі заборони української мови, починаючи з часів Петра 1 й закінчуючи указами радянського часу, стосувалися мови як ідеології. Наша мова пройшла тернистим шляхом до свого визнання на рідній землі: понад 200 заборон, гноблена різними державами, але вистояла. Метою імперії СРСР було знівелювати історичні відмінності української і російської мов, сплюндрувати національні традиції, витіснити українську мову з низки стилів.

Самобутність української лексики, зокрема, підтверджують дані матеріалів Лінгвістичного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, згідно з якими українська мова відрізняється від польської на 30 %, від болгарської – на 32 %, від чеської – на 36 %, від російської – на 38 %. Отже, причина засилля російської мови не в лексичній близькості мов, а в загарбницькій політиці *«русского мира»*, метою якої є знищення українського етносу.

Сьогодні, хоча українці й мають законодавчий і конституційний захист рідної мови, але, на жаль, не розроблено концепції державного мовного будівництва, не створено спеціалізованих інституцій для виконання програм мовного розвитку. Правовий нігілізм не має важелів для виконання й засобів для покарання порушників мовного законодавства. Тріумфальна хода російської мови додала загрози нашій

національній безпеці. Пам'ятаймо, що «народ, що не усвідомлює значення рідної мови для свого вищого духовного життя й сам її покидає й відрікається, здійснює над собою самовбивство» (П. Шафарик).

Доля мови залежить від мовної політики, поширення престижу мови через освіту, театр, ЗМІ. Не забуваймо, що мовну політику держави формує і скеровує її інтелектуальна еліта, її преса, її наука і культура. Отже, ми теж відповідаємо за мовну політику в нашій державі. І саме на нас, представниках інтелігенції, лежить сьогодні відповідальність за стан державної. Сучасним політикам слід пам'ятати, що саме «висока мовна культура конче веде й до великої сили політичної» [4, с. 68].

Багато сил і праці для роз'яснення ролі рідної мови в житті кожної людини, у побудові держави, у розвитку культури, науки, освіти доклав видатний учений, громадський і культурний діяч І. Огієнко. У 1936 році він написав працю «Наука про різномовні обов'язки», в якій в афористичній формі подав свої міркування про значення мови для народу і його культури – *десять найголовніших мовних заповідей свідомого громадянина*:

1. Мова – то серце народу: гине мова – гине народ.
2. Хто цурається рідної мови, той у саме серце ранить свій народ.
3. Літературна мова – то головний двигун розвитку духовної культури народу, то найміцніша її основа.
4. Уживання говіркових мов сильно шкодить культурному об'єднанню нації.
5. Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися свідомою нацією.
6. Для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова, вимова, тільки один правопис.
7. Головний різномовний обов'язок кожного свідомого громадянина – працювати для збільшення культури своєї літературної мови.
8. Стан літературної мови – то ступінь культурного розвитку народу.
9. Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови.
10. Кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову, вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу [4, с. 68-70].

Отже, будьмо терпеливі, але послідовні в запровадженні української мови в усі галузі нашого життя. Доки ми спілкуємося рідною мовою, ми є народ. Асимілювавшись чи то на російський, чи то на рекламно-

англомовний кшталт, ми стаємо не народом, а натовпом, ризикуємо втратити державність. Ми повинні докласти всіх зусиль, аби наша держава і в мовному питанні міцніла та розвивалася. Нашому поколінню випало складне й відповідальне завдання – відродження української мови, державності, нації. За нас цього ніхто не зробить. Це наш історичний обов'язок, виправдання нашого перебування на цьому світі. Не перекладаймо цього тягаря на плечі своїх нащадків, бо може бути запізно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала. К.: Академія, 1999. 82 с.
3. Масенко Л. Т. Мова і політика. К.: Соняшник, 1999. 120 с.
4. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. *Дивослово*. 2003. № 10. С. 67-70.

M. Vovk

Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National
Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

TRENDS OF DEVELOPMENT FOLKLOR STUDIES IN THE CANADIAN-UKRAINIAN EDUCATIONAL SPACE:

Theoretical and practical principles of contemporary folkloristic were established in the theory and practice of folklore studies of Ukraine and abroad, primarily of Canada. In Ukrainian-Canadian folkloristic discourse folklore is studied mainly through the prism of functional, communicative, anthropological, context-based approaches based on interdisciplinary research.

In retrospect, *interdisciplinarity* of folklore was outlined, it is a trend that determined its innovative development in connection with related disciplines, as a result of interaction with which the spectrum of directions was formed. Interdisciplinarity involves the analysis of folklore in the sphere of context, anthropological, functional, culturological approaches, testifies to the phenomenon of interaction of systems of various scientific disciplines, educational disciplines, which create a unique integrity of multi-vector study of the theory and practice of folklore (the theory of folklore, the theory of folkloristic, history of folklore, history of folkloristic, textology of folklore, source

studies, bibliography, lingual folkloristic, ethno-musical study, folklore therapy, pedagogical folklore study).

In the context of the formation the theory and practice of folklore, fundamentalism is a decisive trend in Ukrainian and Canadian folklore centers. The methodological principles of the formation of folkloristic training of future philologists and folklorists at the universities of Ukraine and Canada testify to the fundamentals of scientific principles of training specialists. Evidence of this is the development of «Lviv» and «Kyiv» folklore centers, the birth of «Cherkasy» folklore centers. «Lviv» center develops on the basis of ideas, theoretical and methodological approaches of regional folklore study, ethnoscientific problems, which are in the works of scientists-teachers: Y. Golovatsky, O. Ogonovsky, F. Kolesi, A. Fischer, T. Komarinets, I. Denisyuk etc. Theories, concepts, practical experience of folklore study traditions by the teachers of Kyiv University (M. Dashkevich, A. Kotlyarevsky, M. Kostomarov, V. Peretz, A. Loboda, V. Boyk, M. Hrytsay, L. Dunaevskaya, etc.) develop in the direction of functional, contextual, anthropological approaches. In the universities of Canada, the traditions were established thanks to the scientific and methodological, practically oriented achievements of teachers, scholars (T. Koshits, B. Medvinsky, R. B. Klymash, S. Kilimnik, I. Rudnytsky, A. Nagachevsky, N. Kononenko, etc.) folklore studies, folklore experience taking into account regional specifics, migration processes, studying the phenomenon of «inheritance culture», functional influence of folklore from the point of view of the interaction of the «living» folk word and the ritual organization of family sacred life, interaction with Canadian and Ukrainian genres of folklore and so on.

Fundamentality of scientific and educational traditions of folklore development is manifested in the context of the synthesis of university education and academic science. In Ukraine, the activities of academic and university folklore centers (National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology named after M. Rylsky, National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Franko National University of Lviv, Taras Shevchenko Kyiv National University, etc.) are aimed at improving the system of folklore training the future teachers of philology, folklorists, composing reference books, the writing of monographic works, recommendations for research activities, production of folklore and ethnographic periodicals (magazines «Folk art and Ethnology,» «Folklore Notebook» « Ethnology Notebook », «Mythology and Folklore,» etc.). In Canadian educational and scientific space, the tendency of synthesis of educational practice is represented primarily by university centers. A special role in their formation belongs to well-

known personalities who have contributed to the establishment of academic traditions of folklore research and the crystallization of educational traditions. Thus, B. Medvinsky initiated the creation of a program of Ukrainian folklore at the University of Alberta, he published a number of works on the history of folklore, folk poetry, paremiography. The study of Ukrainian dance in Canada and the material culture of Ukrainians, is associated with the name of A. Nagachevsky, the first doctorate in the specialization of «Ukrainian Folklore» in Canada (1991), the head of the Center for Ukrainian and Canadian Folklore named after Peter and Doris Kule, the head of the Ukrainian culture department and the ethnography of the name of Gutsulyak at the University of Alberta [2, p. 297].

In the result of the synthesis of academic and educational practice, the tendency of professionalisation was outlined related to the quality of training specialists for the folklore industry according to the needs of the labour market, internationalization of educational activities, increased openness of economies and cultures of different countries. In the classical universities of Ukraine (Ivan Franko Lviv National University, Taras Shevchenko National University of Kyiv), folklorists are trained at the educational-scientific degree «master» within the framework of the multidisciplinary specialization «folklore». At the same time, five educational and research programs on folklore are being implemented in Canada. : at the Memorial University of Nuefoundland, Laval University, Lawrence University in Sadbury; University of Cape Breton; University of Alberta, Edmonton [2, p. 293-294].

The tendency of professionalization realizes in the specifics of the training of scientific and pedagogical staff in the field of folklore. So, since 1990, in Ukraine about 200 candidate and doctoral dissertations on the specialty «Folklore» have been defended, specialized scientific councils are functioning at the Lviv Ivan Franko National University, Taras Shevchenko Kyiv National University. According to A. Nagachevsky, in Canada about 130 post-graduate works of Ukrainian subjects are written in Canada, and 51 are related to Ukrainian folklore [2, p. 297]. It is important to note that the problems of folkloristic studies of young researchers in the Ukrainian-Canadian educational and scientific environment at the present stage are predominantly disciplined, due to modern approaches to the study of folklore phenomena in terms of functional, contextual, and anthropological approaches. Accordingly, there is an expansion of the problem field of theory and practice of folklore, taking into account Slavic, ethnomusicological, stylistic, ethnical and scientific, and intercultural problems of folklore functioning.

Professionalism in the Ukrainian and Foreign practice of folklore studies, is conditioned by **institutionalization**, which involves the activities of folklore societies, public organizations, student research clubs. In Ukraine, the process of institutionalization manifests itself in the context of functioning: - specialized departments (Filaret College of Lviv National University named after Ivan Franko, folklore department of the Kyiv Taras Shevchenko National University, academic centers (department of Ukrainian and foreign folklore studies of the Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology named after M. Rylsky of the National Academy of Sciences of Ukraine, department of folklore studies of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, etc.); centers of folklore, laboratories at universities (Center for Bukovina Studies at Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovych, Ukrainian Folklore Studies Laboratory at Lviv National University named after Ivan Franko, etc.).

In the Canadian educational and scientific field several centers of folklore studies have been formed. A. Nagachevsky, M. Maherchik inform that the Center of Ukrainian Canadian Studies at the College of St. Andriy is the most active; at the University of Saskatchewan there is the Center for the Study of the Ukrainian Heritage, at the University of Alberta the Center for Ukrainian and Canadian Folklore named after Peter and Doris Kule, [2, p. 294]; Center for Ukrainian Historical Studies named after P. Jacyk [3, p. 116].

In the direction of establishing the tendency of institutionalization in the Ukrainian-Canadian educational and scientific environment, the founding of folklore societies and associations has been observed. So, the Ukrainian Society of Folklore and Mythology Researchers (Lviv) operates in Ukraine, whose activities are related to the publication of the journal *Mythology and Folklore*. The institutionalized form of professional communication among folklorists, ethnographers, and Ukrainian researchers in Canada is the Slavic and Eastern European Folklore Association (SEFEA), which publishes a specialized periodical - the *Folklorica* magazine [2, p. 298-299].

One of the forms of institutionalization in the folklore industry of Ukraine and Canada is the foundation of museums. The historical and pedagogical experience of studying folklore studies at the universities of Ukraine shows that the formation of the professional foundations of the organization of folkloristic (folklore) practice, the activation of students' research work (Kharkiv University, Lviv University) is associated with the functioning of ethnographic museums and antiquities at universities. Currently, universities and academic centers of Ukraine have museums with their own historical tradition (the Museum of Archeology and Ethnography of Sloboda Ukraine of VN Karazin

Kharkiv National University, the Museum of Ethnography and Arts of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, etc.). The Canadian experience of organizing museums, whose activities are aimed to preserve folk traditions, material culture, testifies to the multidimensional study of folklore. Thus, at the University of Alberta, the Museum «Village of the Ukrainian Cultural Heritage» was created, which houses significant museum collections, sound and documentary databases. The activities of the Ukrainian Canadian Museum in the city of Saskatoon, the State Museum of Civilization, in the city of Gal, the Ukrainian Canadian Research and Documentation Center contribute to the preservation of the Ukrainian folk experience [2, p. 294].

Professionalization is aggravated by the tendency of systematization, which involves the organization of folk material, the presentation of the results of folklore activities by means of digital technologies. Systematization in the folklore industry is manifested in the creation of electronic databases, archives, electronic archives, virtual laboratories. The first virtual laboratory of folkloristic in Ukraine, which presents works on the history of the formation of scientific and folklore schools, the traditions of collecting folk texts, was created by the teachers of the Filaret Kolesi Department of Folklore at the Ivan Franko National University of Lviv [2]. The Internet Encyclopedia of Ukraine, which «is the most comprehensive source of information about Ukraine, its history, people, geography, society, economy, diaspora, cultural heritage in English», contains thousands of geographical and audio materials at the Canadian Institute of Ukrainian Studies. The Center of Ukrainian and Canadian Folklore, named after Peter and Doris Kule, has open access to its materials on the Internet. Collections of photos, commercial disks and field interviews became available «[3, p. 117-118].

The analysis of contemporary tendencies in the development of folklore in Ukraine and Canada made it possible to conclude that folklore is analyzed, interpreted, systematized, structured in the context of anthropological, context, functional approaches, which defines its integral essence as a «life-giving» source of cultural development. By joining such a polyaspect analysis of folk art, the person becomes a direct retranslator in society, a professional folklorist capable of self-development, professional development in a particular ethnic cultural environment, as well as in a globalized world that accumulates traditional cultural stereotypes, ethnic diversity of cultures.

ЛІТЕРАТУРА

1. Електронний архів українського фольклору при кафедрі української фольклористики імені Філарета Колесси. 2018. Дата звернення Лютий 8. <https://folklore-archive.org.ua/> 2
2. Нагачевський, Андрій, Маєрчик Марія. 2010. *Особливості української фольклористики в Канаді*. Дата звернення Лютий 2018 6. <http://nz.ethnology.lviv.ua/archiv/2010-3-4/4.pdf> 4
3. Савчук, Наталія. 2015. «Український фольклор в наукових дослідженнях КІУС (Едмонтон, Канада)» *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»* 23: 115-121. 9

Ю.О. Бібікова

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

АНГЛОМОВНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС У СУЧАСНІЙ КОМУНІКАТИВНО-ДИСКУРСИВНІЙ ПАРАДИГМІ

Сучасна наука дедалі більше приділяє проблемі вивчення такого поняття, як політичний дискурс. Сучасне суспільство, яке дедалі швидше розвивається, має своєю невід'ємною складовою соціальну взаємодію. Ця взаємодія реалізується за допомогою засобів масової комунікації. Ідеї та погляди в межах політичного дискурсу інтегрують в собі систему нових цінностей. Йдеться про різноманітні соціально-психологічні, соціальні погляди, ідеї. Дискурс розглядається на перетині різних наук: лінгвістика, політологія, соціологія, педагогіка, культурологія. Політичний дискурс може мати відношення до рекламного, релігійного, юридичного дискурсів. Дискурс масової комунікації також може перетинатися з політичним дискурсом. Оскільки реалії сьогодення засвідчують панування у міжнародному середовищі англійської мови, вивчення англомовного політичного дискурсу є важливою складовою теперішньої науки.

Метою публікації є з'ясування сучасного стану наукової розробки проблеми статусу англомовного політичного дискурсу в сучасній комунікативно-дискурсивній парадигмі.

У своїх працях проблемами політичного дискурсу цікавилися такі дослідники: Н. Арутюнова, О. Баранов, А. Вежбицька, Т. Ван Дейк, Ж. Дерріда, Ю. Габермас, В. Дем'янков, В. Карасик, Є. Кубрякова, Ж. Лаккан, Г. Лассвелл, О. Михальова, Г. Почепцов, Ю. Сорокін, М. Фуко, П. А. Чілтон,

О. Шейгал. Серед українських науковців, котрі вивчали аспекти політичного дискурсу слід назвати О. Зарецького, В. Лук'янця, Л. Озадовської, Р. Попова, Н. Шевчук.

Попри те, що питання політичного дискурсу є актуальним для сучасної науки, межі визначення цього терміна є нечіткими. У науці відсутнє однозначне й конкретне тлумачення цього поняття. Широка інтерпретація цього терміна пов'язана не лише з міждисциплінарним характером предмету дослідження й розмаїтою природою самого дискурсу. Саме поняття дискурс можна тлумачити по-різному: сукупність висловлювань, що стосуються певної проблематики, розглядаються у зв'язку з цією проблематикою, а також у зв'язках між собою; міркування задля встановлення істини; ораторська промова. [7, с. 368] Говорячи про сутність поняття політичний дискурс, можна звернутися до дослідження Т. ван Дейка. Цей науковець вважає, що політичний дискурс слід розуміти як клас жанрів, обмежений соціальною сферою, зокрема, політикою. Дебати урядовців, парламентські слухання, програми партій, виголошені політиками промови – є жанрами, що відносяться до політичної сфери. Політичний дискурс Т. ван Дейк обмежує професійними рамками, діяльністю політиків. На думку науковця, політичний дискурс слід вважати формою інституційного дискурсу. Наявність інституційного оточення (парламентська сесія, засідання уряду, збори політичної партії) є передумовою існування дискурсу в якості дискурсу політика. Крім того необхідно, щоб виголошена професійним політиком інформації відбувалося в інституційному оточенні. Політичний акт, що виконується у політичному оточенні, забезпечує існування політичного дискурсу [9, с. 243–285].

О. Кірілов дотримується погляду про те, що політичний дискурс можна розглядати з трьох поглядів. По-перше, з філологічного, оскільки мова йде про певний текст, але який забарвлений політичним тлом (наявність політичних, ідеологічних концепцій, що домінують у світі інтерпретатора); по-друге, з соціопсихолінгвістичного погляду, оскільки йдеться про вимір ефективності для досягнення прихованих або очевидних політичних цілей мовця; по-третє, з індивідуально-герменевтичного, шляхом з'ясування особистих змістів автора чи інтерпретатора дискурсу у певних умовах. [2, с. 15]

Для сучасної політичної лінгвістики надзвичайно важливим є включення в політичний дискурс цілого ряду компонентів, пов'язаних з мовною діяльністю: це і політичні погляди автора; та інші дискурси, які

імпліцитно або експліцитно можуть бути представлені в якомусь конкретному зразку дискурсу; і політична ситуація, яка визначає зміст дискурсу та ін.

Отже, навіть побіжний аналіз проблеми вивчення англомовного політичного дискурсу в сучасній науці засвідчує великий інтерес до цієї проблеми вчених різних країн. В Україні ця тема також часто стає об'єктом наукових досліджень. Попри це, сучасна наука ще не виробила усталених і беззаперечних тлумачень терміну політичний дискурс. Актуальною залишається розробка проблеми впливу англомовного політичного дискурсу на формування громадської думки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик И. Иная ментальность. Москва : Гнозис, 2005. 352 с.
2. Кириллов А. Г. Политический нарратив : структура и прагматика (на материале современной англоязычной прессы) : Автореф. дисс... канд. филол. наук. Самара : Самарский Гос. пед. ун-т, 2007. 24 с.
3. Нарійчук М. Українські політичні реалії в англомовному політичному дискурсі // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2013. № 19. С. 190–193.
4. Нарійчук М. Ф. Англомовний політичний дискурс і міжкультурна комунікація : лінгводидактичний аспект // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Філологічна. 2013. Вип. 33. С. 109–111.
5. Петренко І. І. Політичний дискурс : зміст, особливості, функції // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. № 100. 2010. С. 54–57.
6. Попов Р. А. Політичний дискурс : проблема теоретичної ідентифікації. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/polprav/05prapti.pdf>
7. Словник іншомовних слів : 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.
8. Шейгал Е. И. Культурные концепты политического дискурса. Коммуникация : теория и практика в различных социальных контекстах // Коммуникация – 2002 : материалы международной научно-практической конференции. Пятигорск, 2002. С. 24–26.
9. Dijk T. A. van. Discourse Semantics and Ideology // Discourse and Society. Vol. 6. № 2. 1995. P. 243–285.
10. Jefkins F. Advertising. Philadelphia : PA Macdonald and Evans, 1985. 248 p.

НАУКОВА ГУМАНІТАРНА СТАТТЯ: СТРУКТУРА, КОМПОЗИЦІЯ. ПАРАДИГМА, АРХІТЕКТОНІКА

Структуру будь-якого тексту формує не лише логіко-предметний план, оскільки б у такій ситуації тексти схожої тематики були б одноманітними. Зміст як мисленнєвий продукт у процесі створення тексту реалізується у його структурі як лінійна послідовність системно організованих мовних одиниць. Предметно-логічні відношення регулюються авторським сприйняттям, що й зумовлює вибір конкретного вербально-композиційного способу передачі інформації у тексті.

Змістом наукового тексту є вербалізоване знання. Науковий дискурс реалізується як логічна послідовність мовномисленнєвих дій, тобто з обґрунтування теми, висунення гіпотези, уведення та експлікативності терміна та поняття, наведення фактів та аргументів, формулювання висновків тощо. На зміну лінійній побудові тексту виник гіпертекст. Унаслідок розвитку технологій, способів формування, зберігання та передачі інформації наукова гуманітарна стаття структурується універсально. Сучасний інформаційний простір вимагає особливу структурованість подачі та збереження інформації для інтеграції у світову систему знань, для ефективної діяльності пошукових систем – це унікальні коди статей (УДК), ключові слова, анотації з перекладом англійською мовою та ін.

На думку Дж. Свейлза, журнальна наукова стаття є жанром «номер один» у найрізноманітніших наукових дисциплінах, причому в багатьох із них статті, опубліковані у провідних наукових журналах, мають не менший престиж, ніж монографії [5, с. 31]. Більшість науковців використовують термін «структура статті» [1; 4]. Зокрема, типова стаття повинна мати визначену та апробовану структуру, яка охоплює наступні елементи «Вступ», «Матеріал та методи», «Результати досліджень», «Обговорення результатів», «Висновки» та «Література». Іноді складові Результати...» та «Обговорення...» виступають одним розділом «Результати та обговорення». Останніми роками за аналогією до провідних зарубіжних наукових видань вітчизняні наукові гуманітарні статті після висновків

подають такий структурний елемент, як «Подяки/Вдячності» [1, с. 70]. Вимоги до оформлення статей у різних видань можуть різнитися, але існують загальні міжнародні правила, тобто структура наукової статті є типовою. Зокрема, це title (повна назва статті); author (ім'я та прізвища автора/авторів статті); contact (адреса автора/авторів); abstract (анотація); running title (скорочений варіант назви статті); keywords (ключові слова, які використовуються для індекса цитування); introduction (вступ); materials and methods (матеріали та методи); results (результати); discussion (обговорення, інколи частини results та discussion об'єднуються); conclusions (висновки); acknowledgements (подяки); references (посилання на літературу) [4, с. 63].

Дослідження композиційної будови наукових текстів має різні напрямки. У стилістиці реалізується підхід, за яким зміст текстів узагальнюється за цільовою настановою. На такій підставі виокремлюються структурно-семантичні частини, які реалізують поетапно цільову настанову, які і складають композицію наукової статті. Сучасна гуманітарна стаття має чіткий композиційний формат, який склався у процесі історичного розвитку статті як жанру в цілому. Але проблема варіативності композиції статті залежно від галузі знань залишається відкритою. Композицію наукової статті позначають англійським акронімом IMRD, який охоплює такі структурні частини: - «Вступ» (Introduction); - «Методи і матеріали дослідження» (Methods and Materials); - «Результати» (Results); - «Обговорення» (Discussion). Одним із складових компонентів статті є також «Висновки» (Conclusions), які не завжди виокремлюються і тому не відображені у відомому акронімі [4, с. 62]. М. Осипчук пропонує загальну модель риторично-композиційної структури сучасної наукової гуманітарної статті, яка включає в себе такі елементи: анотація; вступ; окреслення території дослідження; визначення наукової ніші; зайняття наукової ніші; методи і матеріали; окреслення характеру дослідження; опис об'єктів дослідження; опис застосованих матеріалів; опис процедури дослідження; результати; обговорення; висновки [2, с. 58]. Видається, запропонована композиційна модель є спрощеною, оскільки наведені відомості про особливості композиційно-змістової структури наукового тексту свідчать про її багатоманітність, яка має враховуватися при створенні релевантних моделей наукового тексту як комунікативної одиниці.

Зважаючи на домінування в сучасних мовознавчих студіях терміна «парадигма», яким нерідко замінюють методологічну базу лінгвістичних

досліджень, треба визначитися з відмінністю цих важливих понять. Наукова парадигма (від гр. *parádeigma* – приклад, зразок) також уживається в кількох значеннях, як-от: 1) спосіб пізнання й усвідомлення світу, що визначає загальні принципи дослідження об'єкта в різних науках; 2) представлення об'єкта науки в ракурсі понятійного апарату та процедур опису й аналізу певної течії, наукової школи (дескриптивістська, генеративна парадигма в мовознавстві); 3) зразок наукових уявлень і дій у певний період або на певній території (європейська, азіатська або західна, східна наукова парадигма; американська, європейська, радянська наукова парадигма і т. ін.) [3, с. 13]. Системно-структурна парадигма (інші назви - таксономічна або структуралістська), яка панувала в першій половині ХХ ст., зумовила переорієнтацію наукових досліджень на мовну іманентність і спиралася на принципи «синхронічності лінгвістичного опису. Парадигма наукової статті – це матриця, що складається з кількох основних елементів, які формують одночасно єдність і функцію. Структурно парадигма наукової статті дублює структуру чи композицію наукового тексту.

Поняття «архітектоніка» рідко зістрічається на сторінках наукових видань, а тому розглядається як синонім до поняття «композиція». Але ці поняття на можна ототожнювати, оскільки навіть лінгвістичне підґрунтя цих термінів різне. У мовознавстві термін «архітектоніка» зберігає семантику, властиву архітектурі, тобто вимагає уважного ставлення до співвідношення частин. Також архітектонікою називають конструктивні одиниці, які створюють стереотипну побудову наукового тексту.

Таким чином, залежно від обраної дослідником методологічної позиції, контексту дослідницької теорії, поняття структура, композиція, парадигма, архітектоніка можуть як ототожнюватися, так і мати диференціюючі ознаки. Можна констатувати, що проблема кореляції цих понять на сьогодні є дискусійною та потребує подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иваницкая Е. В. Трансформация научного стиля в условиях меняющейся коммуникационной среды. Особенности современной научной статьи / Е. Иваницкая // Язык и текст. - 2016. - Том 3. - № 2. - С. 62–75.
2. Осипчук М. О. Композиційні особливості мовленнєвого жанру «наукова стаття» (на матеріалі англomовних статей з корпусної лінгвістики) / М. Осипчук // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. – 2014. – С. 56-61.

3. Березин Ф. М. О парадигмах в истории языкознания XX в. / Ф. Березин // Лингвистические исследования в конце XX века: Сборник обзоров. – М.: ИНИОН РАН, 2000. – С. 9-25.

4. Bazhenova E.A. Nauchnyi tekst i sreda // Vestn. Perm. Un-ta. Seriya «Zarubezhnaya philologiya». - 2010. - Vyp. 2 (8). - pp. 60-64.

5. Swales J.M. Research Genres: Exploration and Applications / J.M. Swales. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2004. – 316 p.

І.Є. Аксененко

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

ОБРАЗ СЕРА ВЕЙМАРА РОЙСА В РОМАНІ ДЖ. МАРТИНА «ГРА ПРЕСТОЛІВ» ТА СПОСОБИ ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Переклад художньої літератури стає важчим завданням у контексті розвитку сучасного світу. Прогрес вимагає швидкого розповсюдження творів, і від перекладу їх залежить не лише визнання автора, а і розвиток літературного напрямку в цілому. Оскільки однією з найбільш яскравих, пріоритетних та вагомих складових художнього твору є образні засоби, їх відтворення при перекладі – одне з найважливіших завдань для перекладача художньої літератури. Для перекладу художнього образу необхідне чітке розуміння багатьох факторів – починаючи від жанру твору, культурних та соціальних факторів творчості автора, закінчуючи особливостями сприйняття образу в різних культурах та вміння перенести власне образ у зрозумілому для читача вигляді. Ключовим аспектом успішного поширення та визнання того чи іншого твору, окрім якості самого твору, є підбір перекладачем відповідностей, які б не лише давали читачеві змогу зрозуміти образ і передавали його особливості згідно контексту твору та ситуації і бачення та вкладу ідеї в образ автором даного твору.

Саме у важкості та важливості відтворення образних засобів при перекладі полягає актуальність даної роботи.

Метою дослідження є вивчення та оцінка стратегій перекладу образних засобів, впливу контекстуальних, часових та штучно створених автором особливостей на розуміння образного засобу та його відтворення.

Образ – це естетична категорія, яка характеризує особливий, властивий мистецтву спосіб відтворення сформованого фантазією письменника уявного світу до певної міри співвідносним з реальним світом читача на рівні суспільних, культурних, історичних, психологічних, інших явищ. Так це в принципі будь-яке явище уявного світу, яке читач завдяки творчій художній діяльності письменника сприймає як щось цілісне, завершене, зримає [1, с. 27].

Образність – мовна реалізація чуттєвого уявлення або асоціації, що лягла в основу найменування певного елемента дійсності й з різним ступенем виразності виступає як внутрішня форма слова [3, с. 17].

Образність коливається від цілком однозначних випадків звуконаслідувальної, семантичної, словотвірної мотивованості знака (кар — крик птаха родини воронових; каркати: видавати такий крик і переносне значення — накликати нещастя) до неоднозначних і невиразних виявів символізму звукового з різноманітними проміжними випадками між цими явищами (наприклад, бамбула, чикрижити, макуха про мляву, нерішучу людину).

Отже, далі розглянемо та класифікуємо декілька образів, відтворених у романі, проаналізуємо їх варіанти перекладу та образні засоби, що були використані.

Для порівняння різних варіантів перекладу нами було використано оригінальний текст видавництва HarperCollins Publishers 2011 р., варіант перекладу Тисовської Наталії Ігорівни для видавництва «Країна Мрій» 2013го року, та останню редакцію перекладу-адаптації В. Бродового, 2013го року.

Варто зазначити, що останній варіант перекладу – це особистий, незалежний, експериментальний перекладацький проект з елементами літературної адаптації. При передачі ряду імен, назв, термінів державності та побуту застосовуються українські та східноєвропейські старожитності з метою творчо відтворити живу авторську атмосферу вигаданого середньовічного світу.

Почнемо із класифікації образу сера Веймара Ройса. Даний образ можна розглядати як символічний з точки зору концепту боротьби добра зі злом та незмінної перемоги добра, адже цей герой, який встигає показати лише негативну сторону своєї особистості, помирає в книзі першим.

За своїм характером це образ трагічний: наймолодший син знатного роду, де «наплодилося забагато спадкоємців» був відправлений у Нічну

Варту, щоб зменшити кількість претендентів на титул, і хоча служба у Варті вважалась почесною для синів знатних родів, усе ж усвідомлення того, що від хлопця просто «відмовились» є складовою частиною образу сера Ройса. За місцем у творі образ епізодичний, оскільки «проживає» лише три сторінки.

Як зазначено у роботі, важко оцінювати образи за ставленням автора, оскільки сам автор старається не давати однозначної оцінки персонажу, чи показувати однобоке ставлення до нього. Тобто Веймар Ройс може викликати абсолютно різні емоції – від почуття жалю як до молодшого сина, від якого відщурались батьки, до негативних емоцій через його поведінку та ставлення до старших, хоча й нижчих за званням людей.

За предметом змалювання це однозначно образ-персонаж.

А тепер розглянемо образні засоби, які передають даний образ в оригіналі тексту та його перекладі.

В оригінальному тексті вживаються такі лексеми, як «lordling», «handsome youth of eighteen», «graceful and slender as a knife», «mounted».

Почнемо з епітетів, якими автор «нагородив» даного персонажа. Лексема «lordling» має два основних варіанти перекладу:

1. Молодий лорд.
2. Дрібний лорд.

З характеристики персонажа, наданої автором, можемо зрозуміти, що обидва варіанти перекладу мають місце в даному образі. Серу Веймару Ройсу нещодавно виповнилось 18 років, й одночасно він є представником древнього, але не могутнього чи владного роду.

З точки зору опису доби, ці образні засоби є ключовими, оскільки, вжиті на самому початку книги, є важливими у сприйнятті реальності, описуваної автором.

Отже, розглянемо особливості відтворення даного образного засобу українською мовою.

У перекладі Тисовської Н. І. фраза виглядає так: «Він був уже старий - за п'ятдесят, і на своєму віку перебачив чимало лордйчуків»[5, с. 2].

Згідно з перекладом В. Бродового, маємо такий переклад: «Та Гаред був застарий, аби зважати на його кпини, бо перевалив уже на шостий десяток і пережив на службі не одного пихатого панича»[2, с. 2].

Розглянемо ці два варіанти, «лордйчук» та «пихатий панич» крізь призму декількох основних вимог до художнього перекладу [4, с. 147] та розглянутих у роботі аспектів, що є найбільш важливими при перекладі образних засобів.

1. Збереження ідіостилю. З точки зору збереження авторського стилю та закладеної в образ ідеї обидва переклади є досить вдалимими та передають ці два критерії на достатньому для адекватного їх сприйняття рівні.

2. Перенесення реалій з однієї культурної дійсності в іншу. Варто зазначити, що переклад пані Тисовської є більш «осучасненим», тоді як адаптація Бродового мала на меті художній переклад трішки іншого формату – перекладач уживає українські та східноєвропейські застарілі вирази, так звані старожитності з метою творчо відтворити живу авторську атмосферу вигаданого середньовічного світу. На нашу думку, саме варіант перекладу «пихатий панич» підходить даному образу якнайкраще з точки зору перенесення культурних реалій.

3. Переклад має викликати у читача ті ж емоції та відгуки, які виникають у процесі читання оригінального тексту. На нашу думку, обидва засоби передають повною мірою емоції, закладені в образ, та емоції що з'являються у читача при прочитанні даної фрази.

4. Зважання на: авторську ідею; контекст, в якому вжитий засіб; жанр твору. Згідно авторської ідеї – знову ж таки, оскільки важко виявити та сформулювати ставлення автора до його персонажів, важко і говорити про якусь ідею закладену в них, окрім того що кожен з них здатен як на погані, так і гарні вчинки, які набувають цих характеристик після розгляду з різних точок зору.

Отже, на прикладі аналізу образу показано важливість урахування різних аспектів у процесі художнього перекладу для найбільш повного та адекватного відтворення епохи.

Таким чином, доведено необхідність створення повноцінного списку вимог до перекладу художніх образів, який би відповідав переліку необхідних до врахування аспектів та чинників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боров Ю. Б. Эстетика: Учебник / Ю.Б. Боров - М.: Высш. шк., 2002. - 511 с.
2. Бродовий В. М. Авторський переклад-адаптація «Гра престолів». 2013. – 857 с.
3. Коллегаева І. М. Текст как единица научной и художественной коммуникации Одесса, 1991. - 121 с.
4. Стратій Я. Образ // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). — Київ : Абрис, 2002. — С. 443. — 742 с. — 1000 екз. — ББК 87я2. — ISBN 966-531-128-X.
5. Тисовська Н. І. Гра престолів. Джордж Р. Р. Мартін — К.: Країна Мрій, 2013. — 800 с.

РОЗДІЛ 2
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ

В. Шуляр

Миколаївський інститут
післядипломної педагогічної освіти

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
УЧНЯ-ЧИТАЧА НА УРОКАХ/ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
(З ПОЗИЦІЙ СПАДЩИНИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО)

Глобалізаційні процеси, які охопили світ, не можуть не впливати на формування нового типу особистості. Сьогодні важливо мати таку особистість, яка здатна легко увійти у світ різних культур, налагодити діалогічні стосунки, які збагачуватимуть, сприятимуть бути толерантним, гуманним, конкурентоспроможним, успішним. Впливи й ризики, викликані активним використанням різних засобів комунікації, применшили роль мовленнєвої культури й активної мовленнєвої діяльності молоді наживо.

Більше часу вони проводять із комп'ютером, у віртуальному просторі, спілкуються в режимі смс-повідомлень, телефонному чи інтернетному. Відмовитися від цивілізаційних переваг, напевне, не є розумним, маємо тоді подумати, як вони слугуватимуть вихованню культурномовної особистості. Значна частина школярів вибудовують відповіді на уроках літератури, послуговуючись переважно підрядними частинами речення. Сприяють такій ситуації й нові програми як для загальноосвітньої, так і для профільної школи, де значущість уроків розвитку зв'язного мовлення, виразного читання знецінено через зменшення кількості годин на таку діяльність учня-читача. Відсутність і недостатність складання/написання/підготовки творчих робіт (творів, проектів), спеціальних занять із виразного читання художніх творів модерністської і постмодерністської літератури в старшій школі, масове використання тестової форми перевірки літературних досягнень учнів-читачів і завдань із формування риторичних навичок як результату підготовки дослідницького завдання з літератури тощо тільки збіднюють духовно-естетичний світ молоді людини, формують у кінцевому

результаті комплекс безмовної особи. Незадіяність невербальних засобів спілкування, применшення ролі емоційно насиченого, контактного спілкування в групі, колективі тощо, монологічного або/і діалого-полілогічного мовлення, здатності вибудовувати та вести дискусію, вступати в читацьку співпрацю з прочитаним художнім твором – автором – персонажами або виголосити промову – це, за нашими переконаннями, наслідки непродуманих дій у системі літературної освіти школярів, порушення системи формування комунікативно-мовленнєвої компетентності, ігнорування спадщини науковців, методистів, які опікувалися названою проблемою. До цієї когорти вчених, які вибудували продуктивну систему розвитку мовлення учнів, належить Василь Олександрович Сухомлинський.

Для нас важливо, усвідомивши надбання В. Сухомлинського, переосмисливши роль традиційних уроків розвитку зв'язного мовлення, запропонувати сучасний поняттєво-термінологічний апарат, озброїти ним учителя-філолога, розробити можливий варіант архітекτονіки комунікативно-мовленнєвого типу уроку/заняття з літератури на компетентнісно-діяльнісній основі, визначитися, якою має бути реалізація аксіологічної змістової лінії літературної освіти.

Означена мета та завдання можуть започаткувати чергову дискусію щодо формування мовленнєвої культури й діяльності учнів засобами української літератури. Проблема розвитку комунікативно-мовленнєвої компетентності учня-читача в системі літературної освіти не нова. Її основи закладалися В. Сухомлинським. Свідченням цього є численні дисертаційні дослідження, де автори намагаються всебічно усвідомити спадщину вченого і практика: різні напрями виховання особистості, зокрема засобами літератури (естетичне виховання – Т. Будник, 1977 р., І. Наливайко, 2001 р.; ідейно-моральне виховання – В. Лоскутов, 1997 р.; розумове виховання – К. Кривошеєнко, 1978 р.; виховання шкільного колективу, особа і колектив – Р. Позинкевич, 1980 р., Г. Калмиков, 2000 р.; трудове виховання – Л. Сиднєв, 1980 р., О. Соколовська, 1990 р.; патріотичне виховання – В. Свиридов, 1980 р., В. Кіндрат, 1998 р.; спільна виховна діяльність школи і сім'ї – Л. Бондар, 1984 р.; моральне виховання – Т. Когачевська, 1990 р.; гуманістичне виховання – Л. Мілков, 1987 р.; А. Кокеріль (Австрія), 1994; М. Мухін, 1995 р.; позакласна виховна робота – М. Манукян (Вірменія), 1995 р.; Т. Остапйовська, 1996 р.) та ін.

Окремо виділимо ті дисертаційні дослідження, які допоможуть переосмислити організацію роботи вчителя щодо формування

мовленнєвої культури та діяльності школярів на уроках літератури: удосконалення уроку (В. Василенко, 1982 р.); керівництво дитячим читанням у бібліотеці (Г. Туюкіна, 1984 р.); естетична культура вчителя (К. Юр'єва, 1993 р.); педагогічна майстерність учителя (А. Луцюк, 1996 р.); розвивальне навчання (Н. Безлюдна, 1998 р.); розвиток пізнавального інтересу (М. Дубінка, 1998 р.); формування творчої особистості (Г. Бондаренко, 1999 р.), виховання школярів засобами слова (Г. Ткаченко, 2000 р.); забезпечення успіху в навчанні (Л. Ткачук, 2001 р.).

Для розуміння системи відомого педагога і вченого насамперед звернімося до першоджерел його спадщини. Вони мають бути тим орієнтиром, який допоможе переосмислити й оновити систему розвитку мовленнєвої діяльності учня-читача на уроках літератури.

«... знати літературу – це зовсім особливе поняття. У знанні літератури на перше місце висувається розуміння ідейних і естетичних критеріїв цінності художнього твору, глибоке особисте емоційно-моральне ставлення до естетичних цінностей. Викладачі літератури старших класів нашої школи ніколи не допускають, щоб учні читали за підручником про художній твір до ознайомлення з першоджерелом, тобто із самим твором. Це було б рівнозначно тому, якби людина стала читати про музику, сподіваючись досягнути її краси, не почувши жодного звука музичного твору. Тільки коли в свідомості учнів склалося уявлення про художні образи твору – моральне ставлення до героїв, явищ, подій – допускається читання підручника. Усі питання, що їх ставлять учням, потребують знання першоджерела». Наведене твердження вченого спирається на здобутки української етнопедагогіки, вітчизняних учених-педагогів, психологів, методистів, що етичне й естетичне треба закласти в мовленнєву діяльність учнів-читачів як внутрішню потребу дитини творити добро і красу засобами мови, матеріалізувавши це у своєму власному продукті: усній відповіді, написаній творчій роботі, підготовленому літературно-мистецькому проєкті тощо. Якщо цього аксіологічного аспекту вчитель не приймає як аксіому, не демонструє своїми фаховими діями, то сподіватися, що це стане нормою для вихованців, буде дуже проблематичним.

Асиметрія між духовністю й матеріальністю, засилля в засобах масової комунікації творів, які більше культивують жорстокість, робить виклик нашому прагненню закласти нову систему цінностей для формування духовно багатой, естетично розвинутої Я-особистості потребує реалізації аксіологічної змістової лінії. Компетентне фахове вирішення зазначеного компонента вчителями-словесниками сьогодні

важко уявляється і в методиці недостатньо описане. Важливо в цій ситуації уникати однозначності в оцінках і в потрактуванні змальованих уявних картин дійсності в художньому творі, представлених персонажів, образів, появи в літературно-мистецькому процесі тієї чи іншої особистості, яка світ змальовує не тільки в реалістичному вимірі. Якщо учень-читач/глядач/ слухач стоятиме перед вибором: вартісне – примітивне, прекрасне – потворне і т. ін., а вчитель сприятиме вибору чи/і побудові дитиною власної системи цінностей відповідно до її нинішнього естетичного розвитку, то є певні гарантії формування розвинутої Я-особистості, яка житиме за тим стандартом, що сама спрогнозувала і нестиме відповідальність за зроблений вибір самостійно, не звинувачуючи нікого, що їй таку модель поведінки чи життя «нав'язали».

Як підтвердження викладеному вище, наведемо слова В. Сухомлинського: *«Треба так впливати на свідомість і почуття вихованців, щоб вони переживали привабливість добра і нетерпимість до зла, щоб уже в ранньому дитинстві їх полонила моральна краса людської поведінки, щоб дитина сама прагнула до щастя бути морально красивою ...*

Я намагаюся, щоб уже в ранній юності людина вміла думати над складними суспільно-політичними й моральними проблемами: обов'язок перед суспільством, людина і суспільство, вірність ідейним переконанням, несхитність у боротьбі за щастя людства, обов'язок і особисте щастя, вірність слову, відданість людині в особистих взаєминах, непримиренність до зла, лицемірства».

Сучасна система літературної освіти (програми, підручники, методики, технології) вибудована на компетентнісній основі.

Фахова діяльність учителя літератури передбачає формування комунікативно-мовленнєвої компетенції читача як складової частини літературної компетентності випускника закладу освіти. Компетенція може бути компетентністю залежно від того, в якій ситуації це поняття вживається (за принципом: метод може бути прийомом і навпаки). Дефініція зазначеного поняття нами розуміється так: **компетенція комунікативно-мовленнєва** – здатність учня-читача до різновекторного виконання, відтворення літературного твору напам'ять або/і під час виразного, художнього читання, розказування; уміння матеріалізувати його в усній або/і писемній формі через конструювання зв'язної відповіді на запитання й завдання за текстом художнього твору, підготувати висловлювання за визначеною темою, проблемою, яка враховуватиме

жанрово-стильову манеру письма прочитаного літературного тексту чи створення власного оригінального твору.

Зазначене вище дає нам право говорити, що в системі літературної освіти вчителі мають реалізувати ще одну змістову лінію, щоб сформувати компетентного (кваліфікованого, інтелігентного) читача, – комунікативно-мовленнєву.

Комунікативно-змістова лінія літературної освіти школяра, учня-читача може містити:

- *розвиток мовлення* – матеріалізація в усній або/і писемній формі шляхом конструювання зв'язної відповіді на запитання й завдання за текстом художнього твору, підготовка висловлювання за визначеною темою, проблемою, що враховуватиме жанрово-стильову манеру письма прочитаного літературного тексту чи створення власного оригінального твору;
- *виразне читання* – різновекторне виконання, відтворення літературного твору напам'ять або/і під час виразного, художнього читання, розказування;
- *риторична культура читача-дослідника* – виявлення знань із досліджуваної проблеми, демонстрування ораторських навичок, уміння пошуково-аналітичної діяльності читача як критика, літературознавця під час усного виступу або написання тексту наукового стилю.

Отже, оволодіння школярами комунікативно-мовленнєвою компетентністю має виявити рівень читацьких умінь щодо відтворення по пам'яті виучуваного твору, застосовуючи техніку виразного читання, уміння користуватися різними видами переказування, способами відтворення прочитаного. Наприклад, переказати сцену від імені літературного персонажа; запропонувати інший варіант розв'язки чи колізії, представлені автором художнього твору; увести іншу сюжетну лінію (літературного героя (-їв), суголосну сучасним реаліям життя. Після вивчення теми «Міфи. Фольклорні твори різних жанрів і форм» учням можна запропонувати теми, а форму і жанр обрати самостійно.

Наприклад: «Як козаки ввійшли в Інтернет», «Козаки-характерники ХХІ століття», «Двобій братів Котигорошків і Кличків»; підготувати розв'язку до повісті І. С. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» тощо. Більш розгорнуті завдання подаємо далі.

Результат читацької діяльності школяра – це здатність побудувати усне чи писемне мовлення відповідно до жанрово-стильової манери

письма автора. Тоді школяреві стає зрозуміло, для чого він вивчав літературні жанри, роди, стилі тощо. А його читання (і напам'ять також) засвідчує його ж естетичний рівень сприймання і розуміння ідеї автора, закладеної в художньому творі. Традиційною у свідомості та діях словесників залишається позиція, що завершення вивчення художнього твору має закінчитися написанням твору-роздуму. Компетентнісний підхід і до фахової діяльності вчителя-словесника, й до діяльності школяра вимагає багатоаспектності у формуванні читацьких умінь і навичок. Вінцем однієї з таких навичок є здатність учня підготувати творчу роботу (не тільки твір-роздум), яка буде враховувати і розкривати манеру письма митця, чи створити власний оригінальний текст, зрозумівши задум, ідею автора. За будь-яких обставин необхідна система уроків розвитку зв'язного мовлення, виразного читання, позакласного читання, літератури рідного краю (наприклад, як варіант: по 2 години кожного виду щочверті, на рік – по 8 годин, які закладено було ще авторами програми Н. Волошиною, О. Бандурою).

Власне, на це нас орієнтує В. Сухомлинський. Тож звернемося до першоджерел:

- *«Словесна творчість – це могутній засіб розумового розвитку людини, перед якою відкривається світ. З того часу, як слово стає для дитини інструментом, за допомогою якого твориться нова краса, дитина піднімається на нову сходинку бачення світу, досягає якісно нового етапу у своєму духовному розвитку. Їй хочеться у слові виразити своє захоплення, свій подив перед красою світу. Дитяча творчість починається з казки» («Слово рідної мови»).*
- *«Чому казка розвиває мову і мислення сильніше, ніж будь-який інший засіб? Тому, що казкові образи яскраво, емоційно забарвлені. Слово казки живе у дитячій свідомості. Серце завмирає в дитини, коли вона слухає або вимовляє слова, що створюють фантастичну картину. Я не уявляю навчання в школі не тільки без слухання, а й без створення казки».*
- *«Рідна пісня розкривала перед дітьми слова рідної мови як безцінне духовне багатство народу. Завдяки пісні діти сприймали тонкість звучання слова».*
- *«І ... коли визначаємо тему для твору, треба конче дбати, щоб вона вже своїм формулюванням наштовхнула дітей до роботи над образним словом, давала їм змогу відчувати неповторну красу і силу рідної мови» («Слово рідної мови»).*

Реалізація ціннісної парадигми засобами різних предметів є важливою складовою формування Я-особистості дитини. Надзвичайно важливо, щоб це здійснювалося на всіх уроках, особливу роль тут відіграють уроки літератури та ті художні твори, що вивчаються в школі. На це орієнтують учителя й Державні стандарти літературної освіти, де аксіологічна складова потрактовується як *опрацювання художнього твору в єдності його етичних та естетичних вимірів, спрямованість роботи над текстом на формування ціннісних орієнтацій і розвиток творчих здібностей особистості*. Розвиток творчих здібностей учитель зможе зреалізувати, коли в системі буде проводити уроки літератури, які за типом і різновидами можуть бути в такому варіанті: урок розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності (РКМД): художнє (виразне) читання (виконання) текстів твору; складання та написання творчих робіт; творча, мистецька діяльність учня-читача; аналіз літературно-творчих робіт.

Н.М. Сіранчук

Рівненський державний гуманітарний університет

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Прикметними ознаками сучасного етапу розвитку української освіти є системне її реформування, модернізація змісту, активний пошук ефективних дидактичних стратегій, форм, методів і засобів навчання на компетентнісних засадах. Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, Державні стандарти початкової, базової і повної середньої освіти спонукають до пошуку продуктивних шляхів підвищення якості освіти, мовної зокрема, що передусім зумовлює необхідність теоретичного обґрунтування, розроблення й упровадження методичної системи формування низки предметних і ключових компетентностей в учнів початкових класів.

Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів лінгводидакти розглядають у контексті проблем шкільної мовної освіти в Україні, основними аспектами якої є забезпечення пріоритету української

мови як державної, створення умов для розвитку особистості учня з перших років навчання, оскільки саме в цей період закладається основа життєтворчості.

Теоретичні основи навчання української мови в початкових класах на компетентнісних засадах обґрунтовано у працях Н. Бібік, О. Савченко, С. Трубачевої та ін., методичні аспекти проблеми розкрито в студіях В. Бадер, М. Вашуленка, Н. Богданець-Білооскаленко, Н. Гавриш, І. Гудзик, М. Греб, Н. Грони, С. Дубовик, Т. Маркотенко, О. Мельничайко, С. Мартиненко, І. Нагрибельної, М. Оліяр, К. Пономарьової та ін.

Складність проблеми формування лексичної компетентності в учнів початкових класів зумовили розгалуженість наукових пошуків: збагачення словникового запасу учнів на різних етапах мовленнєвого розвитку (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Голуб, Л. Кулибчук, Т. Коршун, К. Крутий, Л. Сугейко, В. Тихоша та ін.); психологічні засади розвитку мовлення (Л. Виготський, М. Жинкин, І. Зимня, О. Леонтьєв, О. Лурія, І. Синиця); розроблення мовно-мовленнєвого компонента загальноосвітньої підготовки учнів (О. Біляєв, М. Вашуленко, І. Гудзик, Л. Мацько, Н. Пашківська, М. Пентилюк, К. Плиско, О. Хорошковська та ін.); комунікативний аспект навчання української мови (З. Бакум, А. Богуш, Л. Варзацька, О. Горошкіна, С. Караман, І. Кучеренко, О. Копусь, О. Любашенко, І. Хом'як, С. Яворська та ін.).

Важливими вважаємо теоретичні положення дисертацій (М. Греб, В. Желанова, О. Ліннік, С. Мартиненко, І. Нагрибельна, М. Оліяр, Р. Пріма, Л. Хомич та ін.), присвячених різним аспектам підготовки вчителів початкових класів.

Проблема збагачення словникового запасу учнів початкових класів у контексті вивчення різних розділів української мови була предметом наукових досліджень сучасних українських лінгводидактів: відбір лексики для початкового етапу засвоєння української мови (Т. Коршун); формування лексичних понять в учнів початкових класів (Л. Попова); збагачення словникового запасу молодших школярів синонімами як засіб увиразнення мовлення (К. Пономарьова); робота над фразеологізмами як засіб формування культури спілкування молодших школярів (Л. Соловець); вивчення морфемного складу і словотворення в початковій школі на матеріалі української мови (Т. Потоцька); формування у молодших школярів поняття про слово у взаємозв'язку його лексичних та граматичних значень (на матеріалі прикметника) (Н. Лазаренко); збагачення словникового запасу учнів початкових класів дієслівними формами (Н. Чепелюк); формування в учнів початкових класів умінь

складати тексти-описи (В. Собко) та ін. Однак, як засвідчив аналіз наукових джерел, донині нерозв'язаним є розроблення цілісної методичної системи, спрямованої на формування лексичної компетентності в учнів початкових класів.

У результаті теоретичного осмислення наявних підходів до розуміння поняття «лексична компетентність» нами зроблено висновок, що поняття *лексична компетентність учнів початкових класів* значно ширше, ніж поняття *знання, уміння та навички з лексики*, оскільки зосереджує спрямованість особистості (мотивацію, ціннісні орієнтири, особистісні якості та ін.) на здатність долати стереотипи, передбачати мовленнєві ситуації, гнучкість мислення, враховує характер мовленнєвої діяльності – самостійність, цілеспрямованість, вольові якості. Лексична компетентність учнів початкових класів є однією з інтегративних якостей особистості учня, яка створює можливість досягати оптимального мовленнєвого результату.

Поняття «*лексична компетентність учнів початкових класів*» розглядаємо як здатність особистості *швидко і якісно* оперувати не словами, а семантичними полями, зі складу яких мовець обирає потрібне слово, словосполучення, щоб точно висловити власну думку в спілкуванні з опорою на граматичну структуру мови (макроструктуру мови); як процес навчання засобів мови і формування механізмів використання їх у мовленнєвій діяльності (говоріння, письмо, аудіювання, читання) з метою спілкування. Лексична компетентність учнів складається із лексичної здатності (діяльності), яка містить мотиваційний, когнітивний, практичний й рефлексійно-поведінковий компоненти.

Під *формуванням лексичної компетентності учнів початкових класів* розуміємо взаємопов'язану організацію мотиваційного, когнітивного, практичного і рефлексійно-поведінкового компонентів лексичної діяльності на основі вивчення номінативних і комунікативних одиниць мови у взаємозв'язку форми, значення і функції. *Методична система формування лексичної компетентності учнів початкових класів* ґрунтується на взаємозв'язку лексико-словотвірної і лексико-граматичної роботи з опорою на відповідний запас слів у межах вікового періоду, а також урахуванні принципів наступності та перспективності у формуванні лексичної компетентності між початковою і середньою ланками шкільної освіти. У роботі методичну систему формування лексичної компетентності учнів початкових класів потлумачено як сукупність компонентів – мети,

змісту, методів, засобів та форм організації навчально-виховної діяльності, а також взаємозв'язків між означеними компонентами.

Вивчення мовознавчих студій засвідчило, що лексика становить комунікативний фонд мови; лексема – середовище функціонування звуків і морфем, виразник граматичних категорій. Доцільне використання слова сприяє реалізації комунікативної мети мовця, що зумовлює посилення уваги до вироблення вмінь доцільного слововживання, використання лексичного багатства мови. Для учнів початкових класів винятково важливим є врахування лексичного значення слова, що забезпечує правильне використання його у словосполученні, реченні, тексті.

На основі аналізу психолінгвістичних моделей породження мовленнєвого висловлення та вчення про слово, словосполучення, речення, складне синтаксичне ціле, у розділі встановлено, що відповідно до таких функцій мови, як комунікативна і номінативна, основними дидактичними одиницями навчання учнів початкових класів є *слово* і *словосполучення* (номінативні), *речення* і *текст* (комунікативні); розвиток швидкості і якості оперування семантичними полями відбувається ефективно за умови створення цілісної методичної системи формування лексичної компетентності учнів початкових класів, яка враховує закономірності й особливості лексико-граматичної будови мовлення учня.

Проблема моделювання процесу породження мовлення в лінгвістиці, психолінгвістиці, психології є предметом наукових пошуків багатьох учених (О. Леонт'єв, М. Жинкин, Т. Рябова, С. Кацнельсон, О. Лурія, І. Зимня), у працях яких розвинено ідеї Л. Виготського про механізми мовлення. У психолінгвістичних дослідженнях (С. Шаумян, П. Соболева, Д. Уорт, Г. Каррі, Б. Норман, Ю. Красиков та ін.) констатовано наявність жорсткої структури породження смислових одиниць та функціонування сховища семантичної інформації у свідомості людини, стійких семантичних одиниць у механізмі породження мовлення, що спричинило введення у методичний контекст поняття «*лексико-граматична будова мовлення*» замість багатослівного «*лексичний запас і граматична будова мовлення*» як складника цілісної методичної системи формування лексичної компетентності учнів початкових класів. Доцільність об'єднання означених понять у пропонованій системі зумовлена тим, що формування лексико-граматичної будови мовлення, як і процеси породження мовлення – семантизація і граматикалізація, смислоутворення і формоутворення – в освітньому процесі формуються в органічній єдності. Методично важливим напрямом формування лексичної компетентності учня є не

лише збагачення словника дитини, а й збагачення лексико-граматичної будови мовлення загалом.

Студіювання праць психолінгвістів (О. Леонтьєва, М. Жинкина, Т. Ахутиної, О. Шахнаровича, Ю. Красикова та ін.) дало змогу визначити, що основою формування лексичної компетентності учнів початкових класів слугують одиниці мови, які забезпечують породження висловлення і є смислоутворювальними одиницями мовлення. З'ясовано, що учнів початкових класів доцільно навчати не лише вербально виражати поданий смисловий зміст, а й генерувати його, що зумовлює в межах методичної системи реалізацію прийомів письменництва – породження задуму та втілення цього задуму в тексті. Акцентовано, що формувати лексичну компетентність учнів початкових класів необхідно на творах оригінальних текстів – казок, історій, оскільки в учнів початкових класів основною психічною структурою, яка породжує смисл, є уява, фантазія. Цей вік є сензитивним для розвитку творчої уяви. Формувати лексичну компетентність писемного монологічного мовлення учнів початкових класів можливо лише за умови творчого навчання з домінуванням продуктивних методів, оскільки ті відношення, які функціонують в умовах репродуктивного навчання (імітація, наслідування моделей), дидактично не виправдовуються. Такі види мовленнєвої діяльності, як переказ і твір, що переважають у традиційному навчанні, не сприяють формуванню всіх операцій щодо породження мовлення (зокрема, дій щодо породження задуму і змісту тексту). Репродуктивні види діяльності не забезпечують достатньої мотивації для мовленнєвої діяльності учнів.

Ураховуючи положення О. Леонтьєва щодо провідних функцій свідомості особистості, нами встановлено, що формування лексичної компетентності учнів початкових класів може бути ефективним за умови організації двох основних видів діяльності – діяльності щодо формування мовленнєвого задуму та діяльності щодо втілення цього задуму в тексті. Теоретичні узагальнення ідей Л. Виготського про особливість значення слова у формуванні мислення учнів уможливили висновок, що основним напрямом формування лексичної компетентності в учнів початкових класів, є робота над словом у єдності його значення (лексичного і граматичного), форми і функції. Аналіз концепції розвивального навчання (Л. Занкова, Д. Ельконіна, В. Давидова та ін.) дав змогу з'ясувати, що формування лексичної компетентності учнів початкових класів доцільно спрямовувати на роботу з номінативними і комунікативними одиницями мови – словом, словосполученням, реченням, текстом. У

пропонованій методичній системі акцентовано на ролі слова як вихідній сходинці формування мовлення і на ролі текстів як продукту процесу породження мовлення.

Методична стратегія формування лексичної компетентності на комунікативній основі потребує розвитку лексико-граматичної будови мовлення учнів початкових класів з урахуванням сучасних поглядів на структуру мовленнєвого акту, на виокремлення тих його етапів, які зумовлені, з одного боку, смыслом усього висловлення загалом, а з іншого, – зумовлюють значення слів, із яких будується висловлення.

Н.В. ГРОНА

???????????

ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ ДО ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТЕКСТОТВОРЧИХ УМІНЬ

Суспільство ставить високі вимоги до вчителя, який готовий навчати, розвивати і виховувати громадянина України засобами української мови, уміє швидко і креативно розв'язувати проблеми професійного й особистісного характеру, прагне позитивних змін у житті країни, що зумовлює оптимізацію змістового і технологічного аспектів підготовки майбутнього вчителя початкових класів.

У контексті сучасних вимог випускники педагогічного коледжу мають оволодіти ґрунтовними теоретичними знаннями, виробити стійкі вміння і навички, набути творчих якостей, удосконалити критичне мислення, сформувати ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності, здатність до продуктивної комунікації. Оскільки базовим складником комунікації є текст, особливої ваги набуває текстотворча діяльність не лише вчителя, а й учня. Уміння створювати тексти (усні і письмові) є показником сформованості мовної культури особистості, її лінгвокреативності.

Студіювання, аналіз і синтез наукових джерел із філософії, психології, педагогіки, лінгвістики, психолінгвістики, лінгводидактики переконує, що в теорії і практиці навчання майбутніх учителів початкових класів накопичено значний досвід, який може стати основою оптимізації змістово-процесуальних аспектів у закладах вищої освіти I-II рівнів акредитації. Останнім часом помітно активізувалося вивчення проблеми підготовки майбутніх учителів до організації текстотворчої діяльності

учнів. З'явилася низка, присвячених формуванню текстотворчих умінь суб'єктів навчальної діяльності (О. Андрієць, В. Бадер, І. Варна夫ська, О. Глазова, І. Нагрибельна, М. Оліяр, Н. Янко та ін.).

Предметом наукових інтересів дослідників стали такі аспекти: особливості процесів породження тексту (Н. Хомський, Дж. Міллер, О. Лурія, С. Гіндін, Н. Бернштейн, О. Леонтьєв та ін.); закономірності породження і сприймання текстів (І. Зимня, А. Новиков, В. Петренко, Л. Шмельов та ін.); навчання описового мовлення учнів молодшого шкільного віку (Н. Будна, Н. Головань, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Т. Ладиженська, М. Львов, М. Наумчук, В. Собко, Г. Фомічова та ін.); навчання основ лінгвістичної теорії тексту і теорії комунікації (А. Акішина, В. Бадер, К. Климова, В. Кухаренко, О. Селіванова, Г. Солганик, В. Статівка, З. Тураєва, І. Фігуровський та ін.); висвітлення основ методики психолінгвістичної теорії текстосприйняття і текстотворення (С. Васильєв, Г. Граник, Л. Доблаєв, І. Зимня, Н. Локалова, О. Соболева, О. Штерн, Т. Радзієвська та ін.); особливості рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності (В. Бадер, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, К. Климова, Л. Кравець, О. Кучерук, Л. Мацько, С. Омельчук, Л. Паламар, М. Пентиліук, М. Плющ та ін.). Водночас проблема підготовки студентів педагогічного коледжу до формування у молодших школярів текстотворчих умінь залишається малодослідженою.

Аналіз і синтез спеціальних джерел дав змогу констатувати, що формування текстотворчих умінь молодших школярів є цілісною педагогічно організованою системою, що охоплює: мету, зміст, завдання, принципи, методи і прийоми, засоби навчання, систему вправ, а також форми організації текстотворчої діяльності; планування, контроль, оптимізацію дидактичного процесу, зумовлені особливостями навчальної роботи зі студентами педагогічних коледжів та формуванням у молодших школярів текстотворчих умінь, що ґрунтуються на текстотворчій діяльності. Установлено, що текстотворча діяльність є складним і багатофункційним процесом, який передбачає систематичну роботу з формування текстотворчих умінь, з урахуванням низки психологічних чинників, зокрема: діяльності, мотивації, інтересів, потреб, рефлексії.

Нами визначено, що формування текстотворчих умінь учнів залежить від ефективного аналізу текстової інформації, визначення індивідуальних особливостей розуміння тексту під впливом різних контекстних (або ситуаційних чинників), пов'язаних із зовнішніми умовами перебігу процесів сприймання і розуміння тексту: просторово-

часового чинника, форми роботи з текстом, способів його репрезентування, кількості учасників комунікації, наявності зовнішніх стимулів і настанов тощо. Ураховано, що створення досконалих текстів є складним аналітико-синтетичним процесом, спрямованим на досягнення результату пізнавальної діяльності. Опрацювання спеціальної літератури з проблеми дослідження дало змогу з'ясувати, що формування текстотворчих умінь учнів початкових класів здійснюється шляхом вивчення мовного матеріалу (засобів спілкування) і діяльності спілкування, тобто навчання мови молодших школярів має спрямовуватися не стільки на вивчення одиниць мовної системи, скільки на правила застосування їх у мовленнєвій комунікації.

На основі аналізу мовознавчих і лінгводидактичних джерел з досліджуваної проблеми визначено *текстотворчу діяльність* учнів / студентів як процес, організований учителем / викладачем чи самоорганізований, створення змістових комунікативних одиниць (від окремого речення до цілого тексту), граматична і композиційна структура яких умотивована стилем, типом, жанром. З'ясовано, що зміст поняття «текстова діяльність» є ширшим, складнішим, ніж зміст поняття «текстотворча діяльність», яка є сегментом текстової.

Текстотворчу компетентність розглянуто як набуті у процесі навчання знання, уміння, навички, досвід текстотворчої діяльності – первинної (відтворення готових текстів, створення власних і редагування їх) і вторинної (сприймання, інтерпретування, розуміння текстів), а також досвід емоційно-ціннісного ставлення до процесу і результату текстотворення. Текстотворча компетентність містить комплекс знань про текст як форму комунікації, а також сукупність інтегрованих лінгвальних та позалінгвальних знань, комунікативних умінь і навичок особистості, необхідних для текстотворчої діяльності.

Метод навчання текстотворчої діяльності визначено як систему послідовних дій учителя задля організації пізнавальної і практичної діяльності учнів початкових класів, спрямованої на засвоєння знань, умінь і навичок, необхідних для побудови власних усних і письмових текстів різних типів, видів та жанрів.

Лінгводидактичну систему підготовки студентів педагогічного коледжу потлумачено як складний, відкритий динамічний комплекс, який охоплює мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, прийоми і засоби, орієнтовану на підготовку майбутнього вчителя для забезпечення міжособистісної взаємодії в подальшій професійній діяльності. До

специфічних ознак методичної системи навчання студентів в умовах педагогічного коледжу, зокрема до формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів, віднесено: науково обґрунтоване планування процесу навчання із сучасної української мови, методики навчання української мови; синтез теоретичної і практичної підготовки майбутнього фахівця; інтенсивність опанування навчального матеріалу; максимальну активність і достатню самостійність навчання; поєднання індивідуальної, групової і колективної форм роботи; ефективне застосування в освітньому процесі інноваційних технологій і засобів навчання.

Доведено, що упровадження особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного, компетентнісного, соціокультурного підходів уможливорює оптимізацію змісту й ефективних форм, методів, засобів, адекватних змісту; забезпечує умови для проектування індивідуальної траєкторії професійного зростання, стимулює текстотворчу діяльність, удосконалення комунікативних якостей мовлення майбутніх учителів початкових класів.

Значний лінгводидактичний потенціал у підготовці студентів педагогічного коледжу до формування текстотворчих умінь молодших школярів мають філологічні і педагогічні дисципліни, які зорієнтовують студентів на необхідність співвідносити теоретичні знання з практичними потребами сучасної школи, втілювати продуктивні методичні ідеї у практику навчання; розвивають у студентів педагогічного коледжу пізнавальний інтерес, прагнення до вдосконалення власної професійної підготовки, уміння працювати з навчально-методичною літературою, текстами різних типів, стилів і жанрів. Якість філологічної підготовки студентів педагогічного коледжу залежить від ступеня обґрунтованості мети, змісту і принципів навчання філологічних і лінгводидактичних дисциплін, спрямованих на формування вчителя-професіонала, освіченого, ерудованого, творчого майстра-комунікатора, інноватора, який має належну лінгвістичну, загальнокультурну, психолого-педагогічну підготовку, володіє філологічним і психолого-педагогічним мисленням, інформаційно-дослідницькою культурою.

Прикметною ознакою мовної підготовки в педагогічному коледжі є звернення до тексту як найвищої комунікативної одиниці. Системне використання текстового матеріалу ознайомлює студентів з особливостями міжфразового зв'язку у висловленні і готує до сприймання чужих і продукування власних текстів. Узагальнені вміння

текстосприймання і текстотворення формуються як взаємопов'язані та взаємозумовлені, оскільки правильне сприймання й усвідомлення чужого тексту створює передумови для конструювання власного висловлення.

Аналіз змістового компонента наявного методичного супроводу з філологічних дисциплін («Сучасна українська мова», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Дитяча література з практикумом із виразного читання») показав належний рівень розробленості теоретичного складника, репрезентованого системним і ґрунтовним викладом мовної і мовленнєвознавчої теорії, ілюструванням мовних явищ, правил, достатньою кількістю прикладів; акцентуванням уваги на особливостях побудови текстів різних типів і жанрів, водночас виявив недостатній рівень розробленості обраної для дослідження проблеми, а також невикористані ресурси для підвищення якості навчання. Крім того, було підтверджено важливість і необхідність розроблення лінгводидактичної системи підготовки студентів педагогічного коледжу до формування текстотворчих умінь у молодших школярів. Аналіз підручників і посібників з методики навчання української мови, зокрема теоретичного матеріалу, присвяченого методиці вивчення розділу «Текст», засвідчив недостатній методичний потенціал для реалізації комунікативного спрямування вивчення курсу української мови молодшими школярами, формування в них текстотворчих умінь, тому на часі є необхідність значного оновлення навчально-методичного супроводу з методики навчання української мови в початкових класах як засобу формування у молодших школярів умінь створювати тексти різних типів, передбачених програмою, удосконалення лінгводидактичної системи підготовки майбутнього фахівця.

Дослідно-експериментальну роботу в цьому напрямі розглянемо в наступних публікаціях.

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕЛЕМЕНТІВ НАРОДОЗНАВСТВА:
КОМПАРАТИВІСТИЧНИЙ ВИМІР**

Удосконалення навчально-виховного процесу вимагає постійного пошуку, нового розширення професійних функцій, засвоєння знань, діяльності в реалізації державних стандартів із підготовки висококваліфікованих кадрів. Тому формування предметних компетенцій сьогодні стоїть чи не на першому місці в методиці викладання дисциплін і досягається через систематичне і цілеспрямоване використання міжпредметних зв'язків.

Слушною є думка В. Дашко: «Перед кожним викладачем постає проблема оптимізації та вибору методів навчання, що забезпечували б умови для розвитку всебічно розвиненої особистості, яка свідомо буде використовувати свої знання і здібності у творчому процесі» [5, с.18]. Творчий процес є одним із найактивніших методів, який сприяє підвищенню мовної компетенції на уроках української мови.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз компетентісного підходу застосовуваного при навчанні української мови крізь призму елементів народознавства.

Завдання статті:

1) з'ясувати особливості компетентісного підходу при вивченні української мови;

2) розкрити змістову багатогранність творчого процесу, як одного з найважливіших методів при компетентісному підході до вивчення української мови крізь призму елементів народознавства.

Застосування різних методів навчання у їх численних комбінаціях і поєднаннях забезпечує високу ефективність навчання і розвитку школярів, оскільки стимулює розвиток пізнавальних сил, роботу думки, постійну потребу вчитися, самостійно здобувати знання, спостерігати, досліджувати. Провідна роль завжди належить учителеві, а успішність навчального процесу залежить від того, наскільки аргументовано, доцільно і майстерно він застосовує конкретні методи навчання.

В останні десятиліття визначилися нові підходи до навчання української мови: українознавчий, етнопедагогічний, культурологічний, діяльнісно-орієнтований, функціонально-стилістичний, комунікативний та ін. Українознавчий (народознавчий), етнопедагогічний, культурологічний аспекти передбачають засвоєння учнями мовної картини світу засобами рідної мови, формування національної свідомості учнів, виховання патріота, громадянина України на основі національної й загальнолюдської культури. Окреслені підходи набули широкого потрактування у наукових працях вітчизняних мовознавців Є. Єрмоленко [7], А. Лисенка [10], Т. Донченка [6], В. Жайворонка [8] та ін.

На нашу думку, українське світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння не можливо прищепити й виховати в сучасній молоді під час навчально-виховного процесу та поза його межами без методологічного апарату теоретично-практичних розробок, заснованих на компаративістиці.

Сучасні методи і методичні прийоми навчання української мови створювалися і вироблялися багатовіковими традиціями вітчизняної школи, тому для вчителя-словесника сьогодні необхідним є всебічний аналіз усієї системи методів викладання предмета, виявлення ще не використаних резервів для розв'язання завдань, що стоять перед школою. Наукова розробка та їх вдосконалення здійснюється на основі найновіших досягнень педагогіки, психології, лінгвістики, лінгводидактики, методики та інших наук, а також передового педагогічного досвіду. Ефективність засвоєння мови значною мірою залежить від правильного розуміння вчителем методів і прийомів навчання, їх особливостей і класифікаційних структур.

З-поміж відомих класифікацій методів навчання мови за джерелами знань, рівнем пізнавальної діяльності учнів, способом взаємодії вчителя й учнів на уроці щодо формування мовної компетенції крізь призму елементів народознавства є виокремлені методи І. Лернера:

- пояснювально-ілюстративний або інформаційно-рецептивний;
- репродуктивний;
- проблемний виклад;
- частково-пошуковий або евристичний;
- дослідницький [див про це: 14, с. 23].

Формування мовної компетенції учнів на уроках української словесності за допомогою окреслених методів вимагає від сучасного педагога не лише творчого підходу, а й педагогічної майстерності щодо

проведення міжпредметних зв'язків, їх доцільного поєднання й практичного використання в навчально-виховному процесі при передачі не тільки власного досвіду, а й суспільного. Особливого значення при цьому набуває дуалістичний вимір *передача – новітнє сприйняття й переосмислення*, який ґрунтується саме на компетентісному підході передачі досвіду та його сприйнятті учнями й подальшому використанні, а не нав'язуванні усталеного світогляду.

На нашу думку, українське народознавство зберігає у своїй основі джерела національного світогляду, невід'ємними елементами якого є побут і культура народу. Мова як культурологічний код нації формує й передає досвід від одного покоління до іншого. Таким чином, компетентісний підхід у навчанні української мови крізь призму елементів народознавства має компаративістичний вимір, що полягає в єдності минулих культурологічних здобутків українців та їх сучасному потрактуванні й переосмисленні.

Розвиток інноваційних технологій сьогодні дозволяє формувати мовну компетентність як соціокультурний елемент розвитку особистості. Прикладом цього є музейна педагогіка, що розширює межі міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі. Слушним при цьому є обґрунтування пояснювально-ілюстративного методу під час вивчення словникового складу мови..

Формування словникового запасу учнів на уроках української словесності є процесом складним і довготривалим. Опанування теми «Лексикологія» поділяють на три групи: 1) слова з погляду походження; 2) слова з погляду вживання; 3) стилістично-забарвлені або нейтральні слова. Кожна означена група лексики щодо оволодіння нею вимагає від учнів абстрактного мислення, що зумовлює необхідність аналізу його особливостей, специфіки як одного із ступенів пізнання, визначення характеру зв'язку з іншими ступенями пізнання.

За допомогою сприйняття (як наступного рівня чуттєвого пізнання) учні отримують інформацію про предмети та явища навколишнього світу у їх цілісному вигляді. Так, сприйняття рослини *калина* дає їм не тільки інформацію про її окремі властивості (колір, запах тощо), а насамперед формує зоровий образ про неї як своєрідний предмет, відмінний від її середовища [7, с. 45].

Таким чином, опанування слів із погляду вживання, які поділяють на активні та пасивні, а другі – застарілі (архаїзми, історизми) та неологізми стає складним і практично оцінюється низьким рівнем сприйняття. Для

полегшення умов вивчення й оволодіння цією групою лексики актуально використовувати міжпредметні зв'язки *лінгвістика – музейна педагогіка*. При цьому пояснювально-ілюстративний метод дозволяє створити інноваційний підхід щодо опанування групи застарілих слів *очіпок, юбка, кisetка, плахта, свита* та ін., що належать до історизмів; *бурнус (свита), дерга (плахта), запаска (спідниця), керей (верхній одяг)*, що належать до архаїзмів.

У краєзнавчому відділі музею елементи давнього жіночого українського одягу є не тільки наочним матеріалом, а й культурно-побутовим атрибутом народу, що дозволяє потрактувати символіку вишивки на одязі, її техніки та призначення в побуті. Зауважимо, що будь-які інші атрибути культури і побуту, які зберігаються в музеях України можуть слугувати як наочністю, так і елементом народознавчої культури при проведенні уроку-музею.

Навички і вміння формуються через застосовування репродуктивного методу, основною ознакою якого є відтворення і повторення видів діяльності за завданням учителя. Зовнішньою стороною цього методу є система різноманітних вправ, тренувань, програмовані матеріали [14, с. 25]. Використання цього методу доцільне при проведенні мастер-класу «Зав'язування намітки», допоміжним джерелом якого може бути відеоролик (<https://www.youtube.com/watch?v=itwBmyTc2YQ>). Зауважимо, що мовно-етнографічний зв'язок дозволить вивчити лексему *намітка* під час практичного виконання творчих завдань на мастер-класі: вправа-трансформація, вправа-анаграма (мінатка), вправа-спостереження, вправа-дослідження.

Особливої уваги при формуванні мовної компетенції учнів під час проведення майстер-класу заслуговує прийом *вправа-дослідження*. Її виконання пов'язане із залученням тлумачного, етимологічного та словника символів української мови.

У дослідженнях В. Жайворонка лексема *намітка* обґрунтована як покривало з тонкого серпанку, яким прийнято здавна зав'язувати поверх очіпка голову заміжнім жінкам; також покривало, яке накладають поверх клобука православні ченці; так само називають старовинну тонку прозору тканину (вид серпанку); у весільному обряді намітка з'являється двічі: вранці перед вінчанням урочисто розплітали молодій косу, а мати пов'язувала їй білу серпанкову намітку; другий раз намітка з'являється, коли мати зустрічає зятя; нарешті, один з обрядів українського весілля називається *намітка свекрусі*, коли на другий його день молоду, саджаючи

за стіл, покривали наміткою, дружно, ніби прицілюючись палицею в молоду, тричі вдаряв нею по стіні, кажучи: «Поможи, Боже, лисицю застрелити»; потім кінцем палиці знімав намітку з молодої, тричі розмахував нею над головами наречених, а потім віддавав свекрусі зі словами: «Нате Вам від молодої невістки гостинець»; цей обряд символізував єднання невістки зі свекрухою; наміткою, як і *рушникáми* або червоною *хúсткою* з'єднували руки молодих на знак побажання щасливого життя, чистого шлюбу; намітку дарували на родині і хрестинах; намітка (серпанок) використовувалася також у поховальних обрядах: оббивали труну зсередини, обгортали також тіла старих покійниць [8, с. 342].

Практичною дією дослідження мовно-етнографічного матеріалу є пошук лексеми *намітка* у творах українських письменників, окремі уривки з текстів, які учні знаходять під час виконання домашніх завдань. На нашу думку, виконання вправи-дослідження сприяє формуванню мовної компетенції через самостійне вивчення культури свого народу, його мовного багатства, історичних і соціально-побутових змін. У такий спосіб учитель допомагає учневі розширити його світобачення, зрозуміти призначення намітки як елементу давнього українського одягу. Важливим при цьому є механізм збереження й передачі не тільки словникового фонду української лексики, що поступово «відмирає», а й національного досвіду українського народу.

Метод проблемного викладу матеріалу характеризується тим, що вчитель ставить перед учнями проблему і сам показує складний, але доступний шлях її розв'язання. Особливість цього методу в тому, що учень не тільки сприймає, усвідомлює і запам'ятовує готові наукові висновки, а й стежить за логікою доказів, за розвитком думки вчителя. Проблемний виклад передбачає поступове залучення учнів до прогнозування висновків [7, с. 89]. Прикладом реалізації цього методу є вивчення найменувань населених пунктів Полтавської області *Сонячне, Балка, Березівка, Вербівка* та ін. На нашу думку, під час вивчення лексичного значення топонімів та їх правопису учням необхідно наголосити не тільки на культурологічних особливостях рослинного світу українців, а й естетичній функції мови, що є важливим елементом при формуванні мовної компетентності особистості.

Естетика мови мислиться як закономірність реалізації загальномовних естетичних понять лаконічності, витонченості вислову, динамізму, змістовності тощо як специфіка вираження основних естетичних категорій – прекрасного і потворного, піднесеного й низького;

трагічного й комічного, героїчного й фантастичного тощо за допомогою мовних засобів.

У працях лінгвістів В. Виноградова [3], Б.Ларіна [9], О. Пешковського [11], А. Ткаченко [13] та ін. порушувалося питання про словесне оточення як умову, що породжує нові відтінки значень слів – «комбінаторні прирощення» (Б.Ларін), про естетичне значення як «потенційну величину», про семантичні обертони слів, що не мають своїх знаків у художньому мовленні, про естетичне значення граматичного звучання думки, про естетичну «навмисність», про незамкненість художнього уявлення, про мовну символіку як стимул до нових багатооб'ємних асоціацій (В.Виноградов), про мовну тональність та ін. Власне, ці питання висвітлюють мову не тільки як метафору культурології, а й генетичний код нації.

Частково-пошуковий та дослідницький методи використовуються для стимулювання творчої діяльності учнів, передбачають формування компетенції набувати знання самостійно, досліджувати предмет або явище, робити висновки, а набуті знання застосовувати у практичній діяльності [9, с. 78]. Даний метод слід використовувати під час роботи учнів зі словниками іншомовних слів та етимологічним. Прикладом можуть бути лексеми на позначення елементів традиційного українського житла. Так слово *porig*, окрім прямого лексичного значення розширює уявлення учнів про міфологічно-сакральне призначення елементу хати в українському побуті [див. про це: 14, с. 27].

Отже, компетентнісний підхід щодо вивчення української мови крізь призму елементів народознавства сприяє творчому розвитку усного і писемного мовлення, особистісному розвитку культури вчителя й учнів. Шляхи її реалізації не можливі без творчого підходу, тому завжди потребують вдосконалення знань, умінь і навичок. Ця проблема до кінця залишається не вирішеною, тому потребує ґрунтовного аналізу і подальших студіювань. Сприяти цьому можуть інтерактивні засоби навчання та міжпредметні зв'язки: *лінгвістика – музика, лінгвістика – історія, лінгвістика – біологія*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бергсон А. Опыт о непосредственных данных сознания // Бергсон А. Собр. соч.: В 4 т. – М.: Московський клуб. – 1992. – Т. 1. – 504 с.
2. Вихованець І., Городенська К., Грищенко П. Мова і культура: монографія / І. Вихованець, К. Городенська, П. Грищенко. – К.: Наукова думка, 1986. – 184 с.

3. Выноградов В. Стилистика. Теория поетической речи. Поетика / В. Выноградов. – М.: Московский клуб, 1963. – 119 с.
4. Галаєвська Л. Реалізація соціокультурної лінії на уроках рідної мови в 5-му класі / Л. Галаєвська // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 8. – С. – 12 – 18.
5. Дашко В. Структура і зміст духовної культури особистості / В. Дашко // Рідна школа. – 2003. – № 6. – С. 17 – 19.
6. Донченко Т. Два уроки на одну тему / Т. Донченко // Дивослово. – 1996. – № 9. – С. 32 – 36.
7. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд: монографія / С. Єрмоленко. – К.: НДІУ, 2007. – 444 с.
8. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
9. Ларин Б. Эстетика слова и язык писателя. Избранные статьи / Б. Ларин. – Л.: Худ. лит-ра, 1974. – 443 с.
10. Лисиченко Л. Структура мовної картини світу / Л. Лисиченко // Мовознавство. – 2004. – № 5-6. – С. – 31 – 41.
11. Пешковский А. Вопросы методики родного языка, лингвистики и стилистики / А. Пешковский. – М.: Госиздат, 1930. – 411 с.
12. Потебня А. Эстетика и поэтика / А. Потебня. – М.: Искусство, 1976. – 614 с.
13. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства) / А. Ткаченко. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 448 с.

РОЗДІЛ 3

УЧИТЕЛЬ ЯК КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІСТЬ

О.М. Рудь

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІВ

В умовах реформування освіти в Україні одним із основних критеріїв якості підготовки майбутніх учителів і показником їх професійного становлення стало набуття випускниками педагогічних вищих навчальних закладів відповідних компетентностей. Компетентнісний підхід сьогодні набув особливої популярності і став основоположним у підготовці професіоналів кожної галузі народного господарства, зокрема освіти.

На сучасному етапі розвитку компетентнісного підходу в освіті відбувається уточнення понять «компетентність» і «компетенція», визначаються сутнісні характеристики та компонентний склад комунікативної компетентності, шляхи її формування і розвитку в системі професійної підготовки майбутніх фахівців.

У сучасній довідковій літературі поняття «компетентність» (від лат. *competens* (*competentis*) – належний, відповідний) трактується як «авторитетність, обізнаність; володіння компетенцією» [9, с. 541]. Тлумачні словники української мови «компетентність» тлумачать як «властивість за значенням *компетентний*» [10, с. 250]; «поінформованість, обізнаність, авторитетність» [1, с. 560]. Словник української мови в 11-и томах подає два значення слова «компетентний»: «1. Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий. // Який ґрунтується на знанні; кваліфікований. 2. Який має певні повноваження; повноправний, повновладний» [10, с. 250]. Компетенція у словниках та довідниках розглядається як: коло повноважень якоїсь організації, установи чи посадової особи; проблема, про яку в кого-небудь багато інформації, що дає йому змогу фахово її розв'язати; добра обізнаність із чим-небудь [1, с. 560; 5, с. 874; 9, с. 541; 10, с. 250].

Аналіз довідкової літератури та різноманітних наукових джерел дає підстави виокремити такі підходи до визначення співвідношення понять

«компетентність» і «компетенція»: 1) обидва терміни вживаються як синоніми (Т. Гудкова, С. Дружило, Е. Зеєр, С. Клепо, А. Миролубов, Дж. Равен та ін.); 2) чітко розмежовуються ці поняття (А. Бермус, В. Краєвський, І. Луговий, О. Олексюк, Р. Уайт, А. Хуторський, Е. Шорт та ін.) [6, с. 183]. Схиляємося до думки тих вчених, які розділяють поняття «компетентність» і «компетенція», оскільки «означені поняття мають різношарову багатокomпонентну структуру та полісемантичне значення» [8, с.146].

Узагалі поняття «компетентність» науковцями трактується по-різному:

- сукупність рис (характеристик) особистості, що дозволяють їй якісно виконувати визначену діяльність, що спрямована на вирішення проблем (задач) в якійсь галузі; те, чого досяг конкретний спеціаліст, вона характеризує міру освоєння компетенції і визначається можливістю вирішувати поставлені «місцем» задачі (Ф. Шарипов);
- здатність (уміння) діяти на основі здобутих знань; загальна здатність, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, які набуваються завдяки навчанню (С. Шишов, В. Кальней); здатність розв'язувати проблеми, що забезпечуються не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів (С. Бондар);
- специфічна здібність, яка дозволяє ефективно вирішувати типові проблеми й завдання, що виникають у реальних ситуаціях повсякденного життя; вміння вирішувати окреслене коло завдань у професійних видах діяльності (А. Бодальов);
- готовність на професійному рівні виконувати посадові та фахові обов'язки відповідно до сучасних світових вимог і стандартів (В. Афанасьєв);
- інтелектуально і особистісно обумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, який базується на знаннях (І. Зимня);
- сукупність компетенцій (Ю. Рубін) тощо.

Складність такого педагогічного явища, як «компетентність», зумовлює виокремлення певних структурних компонентів цього поняття: знання; уміння; пізнавальні і практичні навички; здібності; готовність; психологічні якості; загальнолюдські цінності; етика; професіоналізм, володіння професією на рівні творчості, майстерності.

Однією з важливих наукових категорій є поняття «комунікативної компетентності», вивченню якої в різних аспектах присвятили свої роботи такі психологи та педагоги, як Ф. Бацевич, А. Бодальов, О. Брюховецька, Н. Голуб, В. Кан-Калік, Т. Кобзар, О. Краєвська, Л. Мамчур, Л. Мацько, А. Мудрик, Л. Петровська, І. Родигіна, О. Семенов та інші. У більшості сучасних дослідженнях розробляються питання підготовки майбутніх фахівців, здатних до вирішення сучасних комунікативних проблем (О. Богоніс, А. Ворончук, Є. Кміта, І. Лембрик, Л. Насіленко, О. Туринська та ін.).

Комунікативна компетентність ученими потрактовується як:

- здатність налагоджувати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певна сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування (Л. Петровська);
- здатність успішно користуватися мовою (всіма видами мовленнєвої діяльності) для пізнання, комунікації (І. Гудзик);
- комплексне вміння, що передбачає вільне, без особливих труднощів, мотивоване оперування смисловою інформацією у процесі мовленнєвого спілкування (Н. Антонова);
- сукупність комунікативних здібностей, умінь, знань, які адекватні комунікативним завданням і достатні для їх розв'язання (Є. Сидоренко);
- сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, а також знань вербальних і невербальних засад інтеракції, умінь їх ефективного застосування в конкретному спілкуванні в ролі адресанта й адресата (Ф. Бацевич);
- ситуативна адаптивність та вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки (Ю. Ємельянов).

Як зазначає Н. Грищенко, деякі дослідники комунікативної компетентності вчителя, зокрема О. Гура, А. Москаленко, Л. Савенкова, «вбачають її у вмінні вчителя ідентифікувати себе у процесі пізнання, розуміння й осмислення іншої особистості, вмінні встановлювати референтні стосунки між учасниками спілкування; вмінні ясно й чітко висловлювати свої думки при подачі інформації в процесі педагогічного спілкування, вмінні організовувати діалогічне спілкування; бачити мету та мотиви педагогічної взаємодії; вмінні враховувати педагогічні ситуації в ході педагогічної взаємодії» [2].

В. Куніцина комунікативну компетентність розглядає як володіння складними комунікативними навичками і вміннями, знання і дотримання культурних норм і обмежень, знання звичаїв, традицій, етикету в сфері спілкування, вихованість [4]. Комунікативна компетентність є ознакою комунікативної культури кожного індивіда.

На наш погляд, більш ґрунтовне визначення подає професор О. Семеног, яка розглядає комунікативну компетентність як «сукупність комунікативних знань, умінь, навичок, норм, цінних орієнтирів у професійній діяльності особистості, її творчого потенціалу, це здатність фахівця ціннісно й осмислено досягати спільності позицій з колегами на основі вироблення стратегій взаємодії, прийняття і розуміння іншої людини» [7].

Оскільки існують різні підходи до визначення поняття «комунікативна компетентність», серед сучасних дослідників немає однастайності щодо виокремлення її складових. Науковці серед структурних компонентів комунікативної компетентності виділяють:

- мовну, мовленнєву, соціокультурну, прагматичну, предметну, професійно-комунікативну компетентності (компетенції) (О. Горошкіна, І. Гудзик, Т. Мельник, М. Пентилюк, Т. Симоненко та інші);
- знання і здібності, необхідні для побудови спілкування, тобто когнітивний складник (В. Захаров, З. Смелкова, В. Табунська);
- відповідні комунікативні вміння (О. Захарова, А. Мудрик, Ю. Крижанівська, В. Третьяков);
- комунікативні знання, здібності і вміння (О. Сидоренко);
- знання, вміння, навички й особистісні характеристики (Л. Берестова, Ю. Жуков, Л. Петровська);
- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування; спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням (Є. Кузьміна, В. Семенова);
- адекватна орієнтація людини в самій собі, власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації; готовність і уміння будувати контакт з людьми (Ю. Жуков, Л. Петровська, О. Соловйова, П. Растянников) [3, с. 118; 11].

Таким чином, аналіз наукової літератури дозволив визначити комунікативну компетентність як складний структурний феномен, який містить сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування; здатність людини встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, розвивати ефективне спілкування з партнерами по спілкуванню.

У сучасних дослідженнях неодноразово наголошувалося на важливості комунікативної компетентності для професійної діяльності педагога. Учитель має володіти високим рівнем спілкування, уміти висловлювати свої думки, почуття, доносити їх до своїх учнів, розв'язувати певні комунікативні проблеми, пов'язані з організацією навчально-виховного процесу, та конфліктні ситуації, що виникають в учнівському колективі, сприяти добрій атмосфері в класі. Комунікативна компетентність дозволяє педагогу не лише успішно здійснювати основні завдання самореалізації особистості, дотримуватися специфічних соціально-культурних норм мовленнєвої поведінки, а й допомогти учням стати активними співучасниками взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Грищенко Н. А. Розвиток комунікативних умінь учителів у системі методичної роботи загальноосвітньої школи : дис. канд. пед. н. : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Грищенко Надія Андріївна. – Кіровоград, 2006.
3. Компетентнісний підхід у неперервній освіті : колективна монографія / за науковою редакцією І.Г. Єрмакова. – Донецьк : Каштан, 2012. – 260 с.
4. Логвинова Р.П. Розвиток комунікативної компетентності учнів [Електронний ресурс] / Логвинова Р.П. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/41712/
5. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах / Укладачі В. Яременко, О. Сліпущко. – Вид-ня 2-ге, виправлене. – Т. 1: А–К. – К. : Вид-во «Аконіт», 2006. – 926 с.
6. Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей : Зб. матеріалів IX Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О.П. Рудницької / гол. ред. : І.А. Зязюн. – Вип. 3 (7). – Чернівці : Зелена Буковина, 2011. – 640 с.
7. Семеног О.М. Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів: аксіологічний підхід / О.М. Семеног // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг, 2013. – С. 266–270.
8. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Теорія і практика вищої освіти : навч. посібник / С.О. Сисоєва, І.В. Соколова. – К.–Маріуполь, 2016. – 338 с.
9. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с. – (Б-ка держ. службовця. Держ. мова і діловодство).
10. Словник української мови: в 11-и томах / Ред. колегія: акад. І.К. Білодід (голова), А.А. Бурячок, П.П. Доленко та ін. – Т. IV: І–М. – К. : Наукова думка, 1973. – 840 с.

11. Черезова І.О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості / І.О. Черезова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – 2014. – Вип. 1(1). – С. 103–107.

О.Ю. Приходько

Національний авіаційний університет, м. Київ

ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В ОБ'ЄКТИВІ КОНКУРСУ «УЧИТЕЛЬ РОКУ»

Інноваційне навчання стало візитівкою професійного стилю Калинич Олеси Василівни, вчителя української мови і літератури Хустської гімназії-інтернату, заслуженого вчителя України, переможниці конкурсу «Учитель року – 2015», заступниці голови журі конкурсу «Учитель року – 2018». Олеся Калинич є втіленням сучасного креативного вчителя НУШ, яка на своїх уроках органічно поєднує традиційні та інноваційні методи, форми і прийоми навчання, є генератором інноваційних авторських методик. Майстер-клас Калинич О. В., що акумулює авторський педагогічний досвід, унікальний на сьогодні в Україні, має назву «Інноваційні методи викладання української мови та літератури». В основі її методики повністю новаторські форми і прийоми роботи з учнями, як на заняттях, так і в позаурочний час. Більшість форм і прийомів засновані на використанні цифрових технологій, без чого сучасні учні – так зване покоління Z – просто не уявляють свого життя.

Олеся Калинич – авторка інноваційних за своєю концепцією зошитів для вчителя й учня та навчально-методичних посібників, побудованих за принципом креолізованого тексту, перемежованого різноманітними мотиваційними мемами, що актуалізує увагу «кліпового покоління». Зошити містять сюжетні малюнки творів літератури, теоретичні меми, qr-коди для перевірки тестів. Вчителька пропонує своїм учням та ученицям самотужки створювати навчальні меми на основі правопису, пограти на уроці в орфографічний «морський бій», розв'язати напівтести чи «зорові» тести, висвітлити теоретичне питання за принципом «теорія в моїй інтерпретації». Олеся Калинич є однією із розробників методики написання есе []. Вона пропонує різні форми і способи створення есе:

«списування в... себе», підготовка до написання творчих робіт за принципом спіралі (нанизування нових ідей на вже відомі), «синдром» переказу із творчим завданням. Онлайн-форуми, лайфхаки з української мови в рубриці «НЕ-правила», перехресне тестування зі старшокласниками, квест як альтернатива навчання за межами класу – авторські інновації, які вчительською використовуються щоденно і є маркерами її педагогічного стилю.

Також Олеся Калинич – авторка блогу «Енциклопедія про сучасних учителів». За її словами, НУШ не постала з нічого й ні на чому. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського, К. Ушинського, Шалви Амонашвілі, Януша Корчака – хіба це не основа НУШ? Більшість інноваційних авторських методик Калинич О. В. побудовані на використанні ІКТ, що передбачає формування цифрової компетентності як в учителя, так і в учнів.

Сучасний учитель має рухатися в ногу з часом, бути адаптованим до стрімких змін, готовим не лише вчити, а й навчатися самому. Володіння ІКТ – уміння, без якого сучасний учитель не може вважати себе професійно повноцінним

Високий рівень володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, як один із видів інноваційної діяльності, є невід'ємною складовою професійної підготовки вчителя Нової української школи.

Сучасні школярі, за «Теорією поколінь», що була створена наприкінці ХХ сторіччя британськими дослідниками Уільямом Штраусом (англ. William Strauss) та Нілом Хоувом (англ. Neil Howe), належать до покоління Z. Це діти, що народилися після 1995 року, уже в цифровій реальності. Вони не уявляють свого життя без мережі Інтернет та гаджетів, живуть у світі без кордонів, проте обмеженому екраном монітора. Питання вони задають гуглу, а не вчителю, дорогу знайдуть за навігатором, речі купуватимуть в Інтернеті. Вони водночас вчать уроки, спілкуються в соцмережах, слухають музику, розмовляють із батьками тощо. Здатність «бачити» одночасно кілька екранів породжує здатність швидко сприймати інформацію. Ця властивість має зворотний бік: мозок, що звик до високої швидкості обробки інформації, починає нудитися, коли інформації мало, наприклад, на уроках. Саме ця відмінність у швидкості сприйняття інформації в учнів та вчителів, особливо похилого віку, призводить до низки проблем – вчитель не може втримати увагу учня, що призводить до неминучих конфліктів. Проблема полягає в тому, що сучасному вчителю, який належить до іншого покоління, потрібно стрімко переформатовуватися, щоб відповідати запитам сучасних школярів.

Сьогодні вчитель, який не володіє комп'ютером, уже апріорі є профнепридатним.

Інноваційно зорієнтованим став урок переможниці конкурсу «Учитель року – 2018» Кецмур Ольги Василівни, вчителя української мови та літератури Калуського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I - III ступенів № 10 – ліцей» Калуської міської ради Івано-Франківської області. Урок у 10-му класі за новелою І. Франка «Сойчине крило» можна схарактеризувати, як урок-ментальна карта, оскільки у процесі роботи над твором протягом усього уроку вчителька разом із учнями створювала/малювала на дошці ментальну карту уроку, синтезуючи і водночас візуалізуючи роботу щодо жанрової специфіки твору, тематики, проблематики, стильових особливостей, характеристики образів двох головних героїв, а також роботу із художньою деталлю.

Родзинками уроку можна вважати такі форми і прийоми, які застосовувала Кецмур О. В.:

- настроєво-психологічне налаштування учнів за допомогою слайд-презентації з кольорами-асоціаціями настроїв та внутрішніх станів людини;
- звернення до рольової гри «Психодрама»;
- візуалізація, систематизація і схематизація ключових аспектів твору за допомогою малювання ментальної мапи;
- візуалізація аналізованих учнями художніх деталей тексту через слайд-презентацію.

Навчаючи дітей, формуючи в них на уроці ключові життєві компетентності, учитель, насамперед сам повинен володіти ними. Визначальними для вчителя вважаємо такі компетентності:

- 1) професійна компетентність, що базується на спеціальній науковій, практичній та психолого-педагогічній підготовці;
- 2) загальнокультурна та гуманітарна компетентність, що включає знання основ світової культури, гуманістичних особистісних якостей, відповідальності за результати власної діяльності, мотивації до самовдосконалення;
- 3) креативність, що передбачає сформованість нестандартного мислення, володіння інноваційною стратегією та тактикою, гнучкої адаптації до змін змісту та умов професійної діяльності;
- 4) комунікативна компетентність, що включає розвинуту мову, володіння іноземними мовами, сучасними засобами зв'язку та основами комп'ютерної грамотності, вміння складати ділові папери;

5) соціально-економічна компетентність, що передбачає володіння основами сучасної економіки, знання законів бізнесу, азів екології та права.

І, насамкінець, переможницями і призерками конкурсів 2015 і 2018 року стали учасниці віком від 30 до 45 років, що засвідчило: саме ця вікова категорія – найбільш сензитивний період для професійного розквіту, здатності йти в ногу з часом, змінюватися, навчатися новому, креативити.

Таким чином, професіограму сучасного вчителя української мови та літератури у форматі НУШ, можна окреслити такими пунктами:

- орієнтація у базових поняттях НУШ під час викладання навчального предмету (наскрізні лінії, ключові компетентності, ставлення тощо)
- оперування поняттями, що репрезентують як сучасні тенденції освіти в цілому, так і актуальні методики й технології у викладанні предмета зокрема (навчальний проект, ментальна карта, інклюзивна освіта, STEAM-освіта, медіаграмотність тощо);
- поєднання сучасного європейського та національного педагогічного досвіду;
- високий рівень володіння інформаційно-комунікаційними технологіями (створення мультимедійної презентації, уміння в мережі Інтернет віднаходити, обробляти і використовувати цифрову інформацію, працювати в різних комп'ютерних програмах, застосовувати qr-коди для зчитування і перевірки інформації, користуватися соцмережами для організації навчальної комунікації з учнями та ученицями тощо);
- здатність до інтеграції (на думку американських дослідників, інтеграція в освіті – це організація процесу пізнання, за якою учні можуть використовувати
- знання та вміння, отримані в школі, в реальних життєвих ситуаціях).
- уміння мислити синкретично, комплексно;
- уміння змодельовувати урок, що передбачає реалізацію наскрізних змістових ліній та ключових компетентностей, використання ІКТ, інноваційність, текстоцентризм (як для уроку мови, так і для уроку літератури), дитиноцентризм;
- здатність до змін, уміння вчитися впродовж життя (Франкова максима *semper tiro* – завжди учень);
- інноваційність;
- бути самому компетентнісно зорієнтованим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Захарчук Т. В. Інноваційні технології навчання в сучасній школі // Український науковий журнал «Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації». – 2016. – №4. – С. 226. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/263>
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.presid.ent.gov.ua/documents/15828.html>.
4. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. – Львів, 2016. – 64 с.
5. Приходько О. Ю. Принципи інтеграції ключових компетентностей у концепції Нової української школи (на матеріалі мовно-літературної освітньої галузі) / О. Ю. Приходько // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2017. – Вип. 15 (58). – С. 123–127.
6. Практичні рекомендації з підготовки до IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури / О. Ю. Приходько, Д. І. Дроздовський, Г. І. Гримашевич, О. В. Калинич, О. О. Кузьмич. – Харків : Укр4.
7. Сабатовська І. С. Професійно важливі якості фахівця за спеціальністю «викладач вищої школи» // Двадцять четверта міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний потенціал світової науки XXI сторіччя», 20-25 січня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nauka.zinet.info/konf_24.php.

Л.М. Чхайло

КЗ Сумський обласний інституту післядипломної
педагогічної освіти,
КУ Сумська ЗОШ I-III ступенів №6

ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЛІТЕРАТУРИ – ВИМОГА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Передусім зазначимо, що поняття «професійна компетентність» – це явище багатоскладове. Це сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати і застосовувати необхідну інформацію [2].

На думку О. Пометун, «компетентність людини – це у певний спосіб структуровані (організовані) набори знань, навичок, умінь і стосунків, які дають людині змогу визначати (ідентифікувати) і розв'язувати незалежно від ситуації проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності.

Таким чином, компетентність є результативно-діяльнісною характеристикою освіти» [3, с.67].

Професійним обов'язком учителя літератури є постійне підвищення кваліфікації, удосконалення професійної компетентності. Основи для формування професійної майстерності педагогів закладаються під час їхньої підготовки у вищих навчальних закладах. Продовжується формування педагога-майстра у процесі самостійної практичної діяльності. Це передбачає як засвоєння нових досягнень психолого-педагогічної науки в процесі самоосвіти, так і аналіз та осмислення власного досвіду роботи і досвіду колег.

Головною метою шкільної літературної освіти є підготовка грамотного вдумливого читача з урахуванням його вікових і психологічних особливостей, читача, який розуміє та цінує твори мистецтва, має розвинуте почуття прекрасного і здатен до повноцінного критичного сприйняття художнього твору як мистецтва слова. Вивчення літератури також сприяє формуванню в учнів уявлень про єдність світового літературного, культурного й цивілізаційного процесу.

Які ж завдання постають перед учителем літератури на шляху удосконалення його професійної компетентності для успішної реалізації поставленої мети? Вони полягають у:

- формуванні гуманістичного світогляду та гуманітарної свідомості юної особистості;
- плеканні вміння сприймати прекрасне, самореалізації особистості його засобами;
- формуванні стійкої мотивації до навчання літератури, відчутті краси та виразності художнього слова;
- вивченні найвизначніших взірців світової художньої літератури та мистецтва народів світу;
- розвитку вмінь сприймати літературний твір як явище мистецтва слова у єдності його змістових та художніх особливостей;
- формуванні читацької культури, творчих здібностей, критичного мислення, навичок самостійного аналізу та аргументованого оцінювання прочитаного;
- розширенні культурно-пізнавальних інтересів та духовних запитів підростаючого покоління;
- вихованні в учнів поваги до національної культури та інших етнокультурних традицій [4].

У результаті вдосконалення професійної компетентності народжується таке явище, як професійна майстерність, яка тісно пов'язана із педагогічною творчістю.

Педагогічна майстерність – це комплекс особистісно-ділових якостей педагога, що гарантує продуктивність його діяльності та забезпечує ефективність взаємодії з усіма суб'єктами процесу освіти (дітьми, колегами, батьками). Головними ознаками професійної майстерності вчителя є бездоганне вміння навчати учнів, формувати в них позитивні риси особистості, розвивати їхні творчі здібності та нахили [4].

Основою педагогічної майстерності є професійні знання, які забезпечують глибину, ґрунтовність, поміркованість дій, відображають рівень теоретичної підготовки власне з предмета та методики його викладання, а також із педагогіки, психології.

Поняття професійної майстерності тісно пов'язане з педагогічною творчістю. Педагогічна творчість включає в себе творчу педагогічну діяльність учителя і творчу навчальну діяльність учня в їхній взаємодії та взаємозв'язку, тобто педагогічна творчість – це особистісно-орієнтована розвивальна взаємодія вчителя та учня, яка зумовлюється певними психолого-педагогічними умовами і забезпечує подальший творчий розвиток особистості і рівня творчої діяльності вчителя. Інакше кажучи, ефективність формування творчої особистості учня напряду залежить від творчої діяльності педагога, його професійної майстерності. Добре відомо, що навчити творчості може тільки творча особистість, яка наділена яскраво вираженими креативними рисами, розвинутою творчою уявою, фантазією та інтуїцією, схильністю до педагогічних інновацій, розвиненістю продуктивного мислення, здатністю до комбінування, свободи асоціацій.

Основним у роботі вчителя літератури є вміння організовувати роботу з текстом художнього твору, його аналізом. Учитель має підійти до проблеми шкільного аналізу художнього тексту дуже виважено: якщо йому вдалося зацікавити учня проблематикою твору, пробудити в нього інтерес до його прочитання, то в жодному разі не можна всі зусилля зводити нанівець нецікавою, шаблонною, моралізаторською розмовою про цей твір у процесі його обговорення. Головне завдання вчителя – допомогти учневі максимально наблизитись у сприйнятті твору до авторського задуму.

Базовою ідеєю реформування сучасної освіти проголошено компетентісний підхід. Головне завдання уроку літератури у межах цієї

ідеї полягає в тому, щоб сформувати в кожного учня читацькі компетенції, які б надавали йому змогу самостійно орієнтуватись у мистецьких фактах і явищах, грамотно використовувати їх для задоволення своїх духовних потреб. Звичайно, зусиль доведеться докласти чимало, щоб організувати навчально-виховний процес на уроках літератури належним чином, зробити його по-справжньому цікавим та змістовним. Потрібно ґрунтовно знати методику предмета і вміло користуватися усією палітрою методів, прийомів, технологій навчання, як традиційними, так і новітніми. Велику увагу слід надавати і мотивації навчання, щоб допомогти учням поновити попередні знання, пробудити їхню цікавість і спонукати до постійного пошуку.

Модернізація освіти неможлива без широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах освітнього процесу, навчанні. З розвитком і поширенням цих технологій виникла проблема формування здатності вчителя застосувати їх у педагогічній практиці.

Великий навчальний потенціал мають та ефективно можуть використовуватися Інтернет-сайти, на яких розміщено найкращі твори світових майстрів слова як в україномовних перекладах, так і мовою оригіналу, біографічні відомості про письменників, згруповано відомості з певних літературних тем, епох або напрямів. Використання можливостей таких сайтів сприяє зміцненню літературної та загальногуманітарної підготовки школярів, дає їм змогу зекономити час у пошуку необхідної інформації, посилює зацікавлення вивченням предмета.

Навчання мови і літератури – це специфічна галузь творчої педагогічної діяльності, яка вимагає від учителя творчого, нестандартного художньо-педагогічного мислення. Як зазначає дослідниця О. Куцевол, словесник мусить мати добре розвинене естетичне відчуття краси художнього слова, а також навички глибокого й адекватного осмислення змісту і форми художнього твору. На її думку, якщо вчитель не володіє художньо-дослідницькими навичками, не вміє самостійно проаналізувати ідейно-естетичне ціле художнього твору, осмислити його неповторність, а лише покладається на репродукцію „чужих» думок з мудрих літературознавчих джерел, які так і не стали його власними відкриттями й переконаннями, то такі знання, безперечно, не можуть бути основою для майбутньої педагогічної творчої діяльності [1, с.7].

Реалізувати завдання, виголошені у Новій Українській школі, можна за умови, якщо навчально-виховний процес в школі буде спрямовано на

розвиток активності, самостійності, творчих можливостей кожного школяра, оскільки суспільство потребує особистостей, здатних свідомо діяти, приймати власні рішення, швидко адаптуватися до змін.

У зв'язку з цим учителі-словесники мають надавати пріоритет процесу учіння, самостійній пізнавальній діяльності учнів, розвитку в них творчих здібностей, ініціативності, вмінь працювати з інформацією, критично оцінювати її, застосовувати для життєвих потреб, формулювати й відстоювати власну думку чи громадянську позицію щодо тих або інших подій та явищ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куцевол О. В. Проблеми формування педагогічної творчості вчителя / О.В. Куцевол // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України.- 2005.- № 3.- С.5-8.
2. Лутаєнко О. М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів в умовах сучасної освіти: теоретичні аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2304/1/O_Lutayenko_GI.pdf
3. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65–69.
4. Сафарян С. І. Шляхи підвищення професійної компетентності вчителя зарубіжної літератури у системі післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ippro.org.ua/files/МЕТОДИЧНА_РОБОТА/Порадник_методиста/зар1.doc.

К. Діхнич

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НАВЧАТИСЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи безперечно потребує інновацій, адже ми спостерігаємо постійні реформи в галузі початкової освіти. З метою якісної підготовки майбутніх учителів початкових класів до нової освітньої парадигми необхідно впроваджувати в закладах освіти **інноваційний підхід**, де вчителі початкових класів зможуть якісно здійснювати професійну діяльність.

У Концепції загальної середньої освіти зазначається: «...зміни у змісті й структурі загальної середньої освіти мають глибинний характер і потребують підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне та професійне зростання». Водночас існуюча підготовка майбутніх учителів не забезпечує повною мірою їхньої готовності до змін. Звідси формування готовності вчителя до інноваційної педагогічної діяльності є актуальною проблемою педагогічної науки [3].

Слово «інновація» має латинське походження і в перекладі означає оновлення, зміну, введення нового. У педагогічній інтерпретації «інновація» означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу. Дослідники проблем педагогічної інноватики (О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, В. Загвязинський, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс та ін.) намагаються співвіднести поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Так, В. Загвязинський вважає, що нове у педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які в таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивне начало, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти [2, с. 23].

Актуальність новацій пов'язана з можливістю і необхідністю розв'язати певну проблему саме зараз. Проблема означає невідповідність між реальним станом справ і бажаним, між об'єктивно існуючими проблемами і можливостями їх вирішити, між бажаними результатами і вибором способів їх досягнення. Проблема стає актуальною, коли постає необхідність розв'язати протиріччя для досягнення певної мети діяльності і конкретних результатів. Г. Коберник говорить: *«Формування у студентів готовності до інноваційної діяльності передбачає, перш за все, глибоке вивчення теоретичних питань удосконалення навчально-виховного процесу, позитивних сторін педагогічних теорій, ідей та технологій, які вже досліджувалися і упроваджувалися у педагогічну практику. Тільки на основі ґрунтовної роботи щодо вивчення фундаментальних педагогічних теорій і технологій, осмислення механізму їх упровадження є можливість підвищити рівень підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності у сфері навчання й виховання»* [2].

На нашу думку, сучасний учитель – це вчитель інноваційної орієнтації, який готовий до змін, до переорієнтації власного мислення, до усвідомлення нових вимог щодо інноваційної педагогічної діяльності.

Готовність студентів до інноваційної діяльності в навчальному процесі початкових шкіл проявляється в умінні проектувати уроки. На практичних заняттях студенти ознайомлюються з важливими етапами проектування уроків, а саме: – психолого-педагогічні аспекти організації уроку. Для проведення ефективного уроку майбутній педагог повинен

дотримуватися ряд вимог (вимоги до структури, підготовки та організації уроку, до змісту, процесу навчання та техніки проведення уроку). Врахування всіх вимог забезпечить успіх уроку; – мотиваційно-організаційний етап. Студенти ознайомлюються з різними шляхами створення мотиваційної навчальної діяльності (бесіда, створення проблемної ситуації, використання інтерактивної вправи "Мозкова атака", опрацювання тексту періодичних видань, діяльність за технологією "Незакінчене речення", виготовлення саморобних наочних посібників, використання творчих завдань, використання художньої та науково-популярної літератури, створення ситуації успіху, діяльнісний підхід до навчання, діяльність за допомогою екстраполяції, використання пізнавальних ігор та ігрових ситуацій); – виконавчо-діяльнісний етап уроку. Майбутні вчителі початкової школи повинні оволодіти загальними підходами до організації виконавчо-діялісного етапу, вміти організовувати навчально-пізнавальну діяльність учнів у рамках комунікативно-діалогової та ігрової моделей; повторення і закріплення навчального матеріалу. На практичних заняттях студенти знайомляться з основними вимогами до організації повторення вивченого матеріалу, вчать підбирати завдання для поточного повторення, порівнювати реальні результати з очікуваними, аналізувати одержаний результат, вчать установлювати факти, аналізувати причини, планувати дії щодо подальшого вивчення тієї чи іншої теми [1].

Вважаємо, що під час професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики з використанням інноваційного підходу важливим, на нашу думку, є "академічна свобода", що означає самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науковопедагогічної, наукової та інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів.

Отже, на нашу думку, використання інноваційного підходу майбутніми учителями початкової школи у процесі педагогічної практики діяльності визначається за такими критеріями: - накопичення інформації про сучасні новітні педагогічні технології та знання методики їх впровадження; - усвідомлення потреби впровадження інноваційних технологій в освітній процес; впровадження власних творчих ідей і підходів до освітнього процесу; - оволодіння практичними навичками освоєння інноваційних технологій; академічна свобода в освітньому процесі у закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладчик Н.П. Наволокова. – Х.: Вид. група "Основа", 2009. – 176 с

2. Коберник О. М. Підготовка майбутніх учителів до інноваційної педагогічної діяльності [Електронний ресурс] / О. М. Коберник, Г. І. Коберник. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua>.

3. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету міністрів України № 988-р від 14.12.16 [Електронний ресурс] // Освіта.ua. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.

К.В. Герасимова,
Індустріально - педагогічний технікум КІ
Сумський державний університет

ВИКОРИСТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Спеціальна термінологія є основою професійного спілкування будь-якої галузі, а правильне та коректне її використання характеризує мовця як знавця своєї справи. Спортивна лексика постійно перебуває у стадії оновлення: з'являються нові види спорту, модернізується спортивне обладнання, що тягне за собою й зміни у термінології. Крім того, гостро стоїть питання правильного вживання сформованої термінологічної системи на заняттях фізичної культури в усіх закладах освіти.

Спортивна термінологія почала активно формуватися у 20-30 роках ХХ століття. «Основними напрямками було прагнення подолати розрив між науковою термінологією і термінологією практики спорту, збільшити частку національних термінів, виробити єдині підходи до словотворення» [4, с.143]. Але цей активний процес творення професійної спортивної лексики був штучно перерваний політикою Радянського Союзу, а на заміну вибудованій власній термінології швидко прийшли прямі запозичення з російської мови. «Розвиток питомої національної термінології продовжувався хіба що в середовищі української діаспори, де створилася доволі розгалужена мережа українських спортивних організацій» [4, с.143].

Багато дослідників (М. С. Герцик, О. М. Вацеба, І. М. Хоменко, І. Д. Глазирін) вважають, що із проголошенням незалежності України питання професійної спортивної термінології не зникли, а навпаки, загострилися.

Спортивна лексика насичена інтернаціоналізмами, оскільки найчастіше запозичення приходять з тієї мови, де був започаткований той

чи інший вид спорту. У рамках даної лексики М. Навальна виділяє такі групи лексики:

- загальновживані слова, що відомі всім мовцям і є в активному вжитку (*перемога, гра, змагання, спорт, команда, тренування, вболівальник*);
- терміни, що порівняно давно функціонують у мові (*тренер, футбол, дискваліфікація, олімпіада, тайм, спартакіада*);
- слова, що через їх активне використання можна зарахувати до загальновживаної лексики (*овертайм, плів-оф, кікбок-синг, байкер, драфт*).

Окрім власне спортивної термінології, у публіцистичному та розмовному вжитку знаходяться слова з переносним значенням. Найчастіше це дієслова, що позначають дії та спортивні процеси (*штурм, промазати/промазувати*). Нерідко зустрічаються і жаргонізм («дірка» у значенні *воротар*, «дід» як *ветеран*, «помаранчеві» – *гравці ФК «Шахтар»* [2, с. 211].

Дослідники (І. М. Хоменко, І. Д. Глазирін) відзначали, що у 20-ті роки ХХ століття, у час формування спортивної термінології на власне українському мовному ґрунті почали з'являтися такі слова, як «плигун», «пішоходець», «корегувальна гімнастика», «лижвяні станції», «перебіг» (забіг), «веслування двопарне зі стерначем», «гонові судна» «скраклі» (городки), «зарахувальні змагання», «безбол» тощо. Але дуже швидко вони були вилучені з наукового та публіцистичного вжитку і замінені на наближені до російської мови відповідники [4, с.144].

Використання професійної спортивної термінології не тільки свідчить про високу мовну культуру фахівця, а й допомагає коротко, доступно і точно передати необмежену кількість фізичних вправ та процесів характерних для цієї галузі, більшість з яких має штучний чи абстрактний характер. Знання термінів полегшує спілкування між тренером і спортсменом, між вчителем і учнем.

Усі терміни, і спортивні не є виключенням, мають відповідати основним принципам:

- доступність, яка досягається точним добором терміну і його коректним використанням. Під час добору термінів варто спиратися на основний словниковий фонд мови, якою проводиться фізичне виховання, а також на інтернаціональні слова – терміни, які повністю відповідають законам утворення слів;

- точність, що визначається правилами утворення терміну. Створення виразного уявлення про вправу, її технічну основу, форму й спосіб виконання – ось що лежить в основі точності терміну;
- стислість, що характеризує термін як слово, яке може замінити одразу групи слів на позначення якогось явища чи процесу [1, с. 47].
- Для найефективнішої комунікації тренера – спортсмена, вчителя – учня під час вживання специфічної термінології слід дотримуватися певних правил:
- початківцям варто навчатись термінології одночасно з вивченням самих вправ, тоді як для кваліфікованих спортсменів, тренерів та інших фахівців термінологія стає своєрідною мовою;
- термінами, що мають збиральний характер (*переворот, шпагат, стрибки*), користуються для обґрунтованого позначення цілої групи подібних вправ, коли немає необхідності у точному описуванні всіх сторін обумовлених дій;
- конкретні терміни, що дозволяють влучно відобразити особливості вправи. Вони поділяються на основні й додаткові. Перші відображають типові ознаки вправи – спад, підйом, оберт, зіскоч. Другі уточнюють спосіб виконання (розгином, силою і т.п.), напрямом (праворуч, ліворуч, назад), умови опори (сід на стегні, упор на правому коліні);
- назва вправи повинна складатися з основного терміна, який розкриває суть вправи, і додаткового терміна, що уточнює рух та його послідовність;
- у деяких випадках використовуються пояснюючі слова, які підкреслюють характерні ознаки вправи (наприклад – «робити пружинно», «плавно», «розслаблено»).

Багато фахівців відзначають низьку якість використання професійної термінології на заняттях фізичної культури. Часто такі терміни як наприклад «фізичний розвиток» та «фізична підготовки» ототожнюються, деякі терміни використовуються не правильно, або ж взагалі замінюються довгим поясненням загальновживаними словами. Крім того гостро, особливо у спорті стоїть питання використання русизмів.

Серед основних причин низької якості використання професійних термінів на заняттях фізичної культури можна назвати такі:

- неповну сформованість термінологічної бази;
- низька ефективність традиційних підходів до термінологічної підготовки студентів відповідного напрямку підготовки [4, с.146].

Питання правильного використання професійної лексики фахівців фізичної культури потребує подальшої розробки.

Отже приходимо до висновку, що формування спортивної термінології бере свій початок з 20-их років XX століття. Але воно було штучно перерване політикою Радянського Союзу. Цей процес не є завершеним, оскільки спорт – це галузь, яка постійно розвивається, модернізується, а отже, з'являються нові поняття.

Використання термінів має відповідати основним принципам, а саме: доступності, точності, стислості.

Важливо дотримуватися певних правил у використанні професійної лексики для найефективнішої комунікації між вчителем і учнем, тренером і спортсменом.

Найбільш гостро стоїть проблема якісного використання спортивної термінології на заняттях фізичної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальчук Н., Санюк В. Сучасні проблеми використання термінології загальноорозвивальних вправ у школі // Фізичне виховання в школі. – 2006. – № 2. – С. 35-43.
2. Навальна М. І. Семантико-стилістичні видозміни спортивної лексики в сучасній українській мові / М. І. Навальна // Психолінгвістика. - 2012. - Вип. 10. - С. 210-216.
3. Панько Т. І., Качан І. М., Мацюк І. П. Українське термінознавство. – Львів: Світ, 1994. – 214 с.
4. Хоменко, І.М., Глазирін, І.Д. Спортивна термінологія – основа професійного мовлення фахівця з фізичної культури // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту – 2008 - № 7 - С. 143-146.

І. С. Левенок,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА-НАСТАВНИКА У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ІНОЗЕМНОГО СТУДЕНТА

Наставництво – це відносини, в яких досвідченіша чи більш обізнана особа допомагає менш досвідченій або менш обізнаній засвоїти певні компетенції. Досвід і знання, щодо яких будуються відносини наставництва, можуть стосуватися як особливої професійної тематики, так і широкого кола питань особистого розвитку [4].

За М. Зембицькою, поняття «наставництво» - це постійний та динамічний зворотний зв'язок між двома особами для встановлення взаємовідносин, за допомогою якого індивід ділиться знаннями, навичками, інформацією та перспективами, щоб сприяти особистому та професійному зростанню когось іншого [1].

Наставник – особа, яка передає знання та досвід. Тлумачний словник української мови поняття «наставник» трактує, як *«той, хто дає поради, навчає; радник, учитель; наглядач»*, а «наставляти» — *«даючи поради, навчати чогось; наводити, направляти, націлювати і т. ін. у потрібному напрямку, скеровувати, спрямовувати»*.

У західній традиції така особа називається »mentor». У контексті американського руху за рівні трудові права другої половини ХХ ст., слово «ментор» і концепція кар'єрного наставництва увійшли до вжитку. «Менторство» - процес неформальної передачі знань, соціального капіталу і психологічної підтримки, що сприймаються як значимі для праці, кар'єри чи професійного розвитку; менторство передбачає тривалу неформальну комунікацію між особою, що набула більшого досвіду та знань (ментором), і особою, що їх потребує (протеже). [5]

Розглянемо види наукового наставництва (за М. Зембицькою). Культура наукового наставництва передбачає *індивідуальне (one-to-one mentoring)* в рамках якого один наставник працює з одним підопічним. У процесі регулярної співпраці, наставник здійснює діагностику рівня сформованості професійно значущих якостей студента. У рамках *групового наставництва (group mentoring)* один наставник одночасно працює з невеликою групою підопічних (зазвичай, від 3 до 10), які мають однакові професійні обов'язки, інтереси або потреби. При цьому, група молодих підопічних більшою мірою є самокерованою, і несе відповідальність за розробку власного плану наставництва та його виконання. У процесі роботи, наставник ставить запитання, слухає й аналізує, залучає всіх учасників групи до рефлексивної бесіди, моделювання ситуацій. Особливістю *неформального наставництва (non-formal)* є його латентність, тобто зв'язок підопічного з наставником може реалізуватися непомітно, у процесі неформального спілкування у вигляді порад, вказівок, пояснень, методичних рекомендацій, психологічної допомоги, навчальних матеріалів тощо. Неформальне наставництво протікає у довільній формі, не регулюється адміністрацією закладу [1].

Мовна особистість формується у соціумі і через соціум, тому тісно пов'язана з «соціально-культурно-етнічною сферою суспільства, тому

процес соціалізації особистості буде відбуватися по-різному, залежно від характеру соціального середовища і зокрема – мовленнєвого». [3]

Роль викладача-наставника у формуванні культуромовної особистості іноземного студента передбачає врахування певних особливостей, а саме [6]:

- урахування міжкультурних особливостей іноземних підопічних;
- допомога під час адаптації до нового соціокультурного середовища, академічної культури університету;
- бути прикладом для іноземних підопічних;
- залучення до участі у навчальній та позанавчальній діяльності (конференціях, фестивалях, тощо);
- мотивувати та підтримувати інтерес до обраної діяльності.

Поділяємо думку науковця Пентиліук М., що викладачем-наставником має бути «всебічно розвинена особистість, людина високої культури й ерудиції, що досконало володіє всім багатством виражальних засобів рідної мови і технологією навчально-виховного процесу» [3, с. 15].

Розглянемо бачення іноземних студентів на те, якими якостями повинен володіти викладач-наставник. Серед іноземних студентів Сумського державного університету та Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, було проведено опитування, спрямоване на визначення якостей, якими повинен володіти викладач-наставник. Більшість респондентів (60%) відзначають, що, передусім, наставник повинен володіти високим рівнем комунікативної культури та мати ґрунтовні знання з предмету. Викладач-наставник, працюючи з іноземними студентами в Україні, повинен мати здатність до емпатії (20%), повинен враховувати індивідуальні особливості (10%), бути мотиватором (10%).

Отже, наставництво - це постійний та динамічний зворотний зв'язок між двома особами для встановлення ефективних взаємовідносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зембицька М. В. Сучасні форми і види наставництва молодих учителів у США/ М.В. Зембицька// Педагогіка. – Випуск 17 (2–2014). – С. 43-48.
2. Морозова М. Е. Наставництво як процес формування особистості молодого спеціаліста/ М.Е. Морозова // Науковий вісник УМО «Економіка та управління». – Випуск 1. – 2016.
3. Пентиліук М.І. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки/ Марія Пентиліук // Збірник наукових праць

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред. М. Т. Мартинюк]. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. – Ч.2. – 441с. – С. 290 – 297.

4. [Про внесення змін до Закону України «Про забезпеч... | від 08.09.2016 № 1504-VIII. zakon0.rada.gov.ua.](#)

5. Bozeman, B.; Feeney, M. K. (October 2007). [Toward a useful theory of mentoring: A conceptual analysis and critique](#). *Administration & Society* 39 (6): 719–739. doi:10.1177/0095399707304119.)

6. Mentoring international students [Retrieved from]: <https://grad.uw.edu/for-students-and-post-docs/core-programs/mentoring/mentoring-guides-for-students/mentoring-international-students/>

М. В. Хайбулаєва

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ МОТИВАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Серед різноманітних точок зору на поняття «мотивація» найбільш плідною, на наш погляд, є теорія, відповідно до якої вони розглядаються як віддзеркалення і прояв потреб. Потреби реалізуються в ході пошукової активності, яка може вилитися не в одну якусь певну діяльність, а в різні види діяльності. Це визначає програма потреби, що формується на основі потреби і під впливом інших потреб, всієї спрямованості особи, зовнішніх умов і обставин. У результаті утворюється спонукування до певної діяльності, здійснення якої і задовольняє дану потребу. На основі однієї потреби можуть утворюватися мотиви до різних діяльностей і одна і та ж діяльність може бути викликана різними мотивами, що входять у програми самих різних потреб [3, с. 66].

Зазначимо, що мотивація – це складне і багатопланове явище, яке потребує всебічного вивчення. З'ясовуючи сутність і природу мотивації, маємо усвідомлювати, що йдеться передусім про процес, який відбувається в самій людині і спрямовує її поведінку в конкретне русло, спонукає її поводитись у конкретній ситуації в певний спосіб [7, с. 209].

Усвідомлювані або неусвідомлювані психічні фактори, які спонукають індивіда до вчинення певних дій і визначають їх спрямованість і цілі. У широкому сенсі термін використовується у всіх областях психології, які досліджують причини і механізми цілеспрямованої поведінки людини і тварин [1].

Термін «мотивація» – більш широке поняття, ніж термін „ мотив « - це ніби усвідомлена потреба. Проте це вже не сама потреба, а її віддзеркалення, прояв, ніби її трансформований і конкретизований вираз, воно використовується у двоякому сенсі, визначає систему чинників, які

детермінують поведінку та характеристику процесу, що стимулює і підтримує поведінкову активність на певному рівні [3].

Професійна діяльність вчителів початкових класів, поряд із загальними для педагогічної діяльності рисами, має ряд особливостей [5].

Перша пов'язана з цілями діяльності педагога. З одного боку, ці цілі є цілком конкретними і навіть у певному сенсі вузькими, якщо розглядати окремі епізоди взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, такі, наприклад, як повідомлення тієї чи іншої інформації дитині, значущою для формування його уявлень про навколишній світ, обговорення або оцінка вчинку дитини та розвиток у нього адекватних форм поведінки і т.п. Подібного роду завдання щоденно вирішуються вчителем, при цьому можна цілком описати методику їх рішення в залежності від віку та індивідуальних особливостей дітей. З іншого боку, зміст педагогічної роботи з дітьми раннього шкільного віку, а, отже, значно більш важлива стратегічна її мета – розвиток дитини як самобутньої та неповторної особистості. Цю мету з точки зору технології педагогічної діяльності реалізувати надзвичайно важко, оскільки прогнозувати всі інтелектуальні й особистісні зміни у кожній конкретній дитині і висловити їх у чітких параметрах не вдається, хоча часто-густо дорослі намагаються це робити. З цього боку педагогічна діяльність у плані позначення цілей є надзвичайно широкою і багатоплановою. За своєю суттю це є процес взаємодії особистостей в умовах вирішення однієї з них (особистістю дорослого) педагогічних завдань.

Друга особливість професійної діяльності вчителя початкових класів стосується питання педагогічних технологій. Нові концептуальні підходи відповідно до концепції «Нова українська школа» до роботи з дітьми на ступенях їхнього розвитку спонукали вчених і практиків до розробки варіативних програм розвивального характеру, реалізація яких передбачає і нові технології роботи з учнем. Уніфікована програма, яка довгий час лежала в основі роботи вчителів і яка в силу глибокої теоретичної та експериментальної опрацювання основних положень відрізнялася наявністю системи і доказовості, жорстко регламентувала їх виховні та освітні дії. Наслідком цього значною мірою нівелювання індивідуальності як учня, так і самого педагога. Проте введення в практику

роботи закладів середньої освіти широкого спектру нових програмних розробок призвело до того, що найчастіше вони формально використовуються педагогами – поза розуміння їх концептуальної основи. І в цьому випадку дитина з її потребами й можливостями залишається не метою педагогічного процесу, а об'єктом, на якому вчені і практики перевіряють свої теоретичні дослідження. [2, с. 10].

Третя особливість пов'язана зі специфікою педагогічної діяльності як виду діяльності, оскільки це завжди діяльність особистості (Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, В. Кан-калік, І. Колесникова, А. Раєв, В. Сластенін, А. Щербаков та ін.). Ця особливість педагогічної діяльності особливо виразно виступає в роботі з дітьми початкової ланки. Саме в цьому разі поєднання теоретичних знань про розвиток дитини, володіння різноманітними педагогічними технологіями навчання і виховання, здатність творчого і грамотного їх використання і в той же час володіння безліччю особистісних рис, що впливають на беззастережне прийняття педагога дитиною. Органічний зв'язок виховання, що розуміється як процес залучення особистості до цінностей, на відміну від освіти як процесу передачі знань, із спілкуванням пояснюється саме тим, що цінності не можна передавати так, як передаються знання. Тому професійна робота вчителя початкових класів вимагає особливою ієрархії професійно важливих якостей і властивостей особистості.

Четверта особливість. У початковій школі будь-якого типу педагог завжди працює з дитиною в умовах його взаємодії з однолітками, що обумовлено, значною мірою, їх взаємовідносинами. У більшості педагогічних і психологічних робіт традиційно піддаються аналізу дві базові діади: «дорослий – дитина» та «дитина – дитина». Очевидно, що вчитель початкових класів може впливати на розвиток дитини тільки з урахуванням його життєвих зв'язків з іншими дітьми. Тому вплив дорослого (педагога) на дитину у класі початкової ланки, в певній мірі, опосередковано іншою дитиною, а вплив дітей один на одного, як правило, опосередковано дорослим. Перші соціальні зв'язки дитини з себе рівними, що розвивають його індивідуальність і внутрішню самостійність, формуються в ранньому і дошкільному віці, і фактично тільки вчитель початкової ланки може безпосередньо і цілеспрямовано впливати на становлення дитячого спільноти (суспільства) і розвиток кожного його учасника [2, с. 10-12].

Із посиленням мотивації нового вчителя початкових класів пов'язане виховання у нього почуття відповідальності за діяльність організації та

зобов'язань по відношенню до неї. Також вчитель має відчутти, що організація багато в нього вкладає надій і сподівань, і він повинен відплатити тим же. Проявляються почуття обов'язку та вини перед організацією, якщо він недостатньо відповідально та результативно підходить до своєї діяльності. [6, с. 50].

Таким чином, різноманітність визначень засвідчує, що педагогічна діяльність як професійна має місце у спеціально організованих суспільством освітніх установах: закладах освіти, закладах середньої освіти, закладах професійно-технічної освіти, середніх спеціальних і закладах вищої освіти, установах додаткової освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки. Інший характер педагогічної діяльності стихійний, обумовлений тим, що людина піддається впливу різних зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на його розвиток. Професійна педагогічна діяльність має системний характер, що виявляється в єдності цілей, мотивів, дій і результатів [4, с. 298].

Отже, система мотивації до професійної діяльності вчителів початкових класів – це сукупність взаємозв'язаних заходів, спрямованих на формування системи цінностей

вчителя, створення належних умов його праці, застосовуваних стимулів, що активізують діяльність педагогічних працівників за ознаками певної сукупності професійних завдань та обов'язків у початковій ланці закладу середньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакурадзе А. Мотивация учителей: актуальные потребности и принципы их удовлетворения или компенсации / А. Бакурадзе, А. Джамулаев // Директор школы. – № 10. – 2007. – С. 12-18.
2. Бондар А. З історії розвитку дошкільного виховання / А. Бондар // ДВ. – 1966. – № 11. – С. 9-12.
3. Верещагина Л. А. Психология потребностей и мотивация персонала / Л. А. Верещагина, И. М. Карелина. – 2-е изд., доп. – Х, 2005. – 156 с.
4. Власова О. І. Педагогічна психологія : Навч. посібник / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
5. Кекух Н. О. «До питання про мотивацію праці педагогів дошкільної освітньої установи» [Електронний ресурс] / Н. О. Кекух. – Режим доступу : <http://festival.1september.ru/articles/604076/>
6. Крюгер И. Кадровый менеджмент / Крюгер И. ; под ред. А. Тогулева. – TRANSFORM., R. v. Decker's Verlag Heidelberg, 2006. – 75 с.
7. Служебная карьера / кол. авт. ; кер. – Е. В. Охотский. – М.: ОАО Изд-во Экономика, 1998. – 302 с.

**PROFESSIONAL ETHICS
IN MEDICAL EDUCATIONAL INSTITUTION:
LINGUVOCULTURAL ASPECTS**

In many ways, the improvement of physical and mental health in each state depends on the readiness of the healthcare workers to provide comprehensive nursing care based on national traditions, world and European standards; based on a deep awareness of their civic and professional responsibilities. The profession of a nurse or a medical assistant is unique because of organic alloys of high professionalism, professional skills, medical culture; they have integral moral and ethical qualities: a deep awareness of civic and professional duty, professional responsibility, humanity and respect for human beings, mercy, tolerance, readiness to care about the patients regardless of their age or gender, the nature of the disease, race, nationality, religion or political opinion, social or financial status, empathy, sympathy, compassion. Well-formed professional ethics of a healthcare specialist gives the possibility to patient and his family to trust the health care system. The importance of professional and personal characteristic highlight the need to improve the content of the formation of the professional ethics of future healthcare workers in the educational process of medical institutes.

Upgrading the existing system of professional training for future medicals, we must preserve national educational traditions and, at the same time, take into account the best assets of the highly developed countries of the world. So there is a need to apply the achievements of the United States Higher Medical School. American schools provide professional orientation of educational programs for training the future nurses, taking into account the cultural and ethical component.

Fundamental basis of the research work, is scientific literature describes various aspects of the formation of professional ethics in the context of continuous education (V.Andruschenko, V.Bobrytska, H.Vasyanovych, I. Zyazyun O. Dubasenyuk, V.Kremen, N.Nichkalo, O.Otich and others). Some aspects of formation ethical personality of future medicals reflected in scientific works, in which the features of professional speaking (M.Lisovyy [5]), communicative culture (O.Uvarkina [7]) readiness of professional nurses to communicative

interaction (S.Poplavska [6], N.Shigonska [8]). Scientific and critical analysis of literature and pedagogical experience confirm the conclusion that the modern medical education in the United States is characterized by a number of positive trends: humanization, development of creative possibilities of the individual, his intellectual capacity, new informational and communicative technologies. Dominant values are achievement and success, individualism, independence and independence, youth and beauty.

In the documents of the International Council of Nurses, a «nurse» is referred to as a person who has received sufficient qualifications under the main nursing program and has the right to carry out responsible nursing care work in, including health promotion, disease prevention and care of the sick [1]. Recently, the International Council of Nurses initiates the introduction of a specialist «professional nurse»: such specialist must have a fundamental training, to have methods for assessing patients' physical health, modern diagnostic skills, and the skills of communication that allow him to perform his professional duties effectively: to provide medical humanitarian assistance, to carry out preventive work in health care.

The professional ethics of the medical nurse are an integral part of medical ethics and are based on the principles of medical ethics: «Nonnocere» («do not make harm»), which is set in the «Oath» of Hippocrates. They are: respect to the patient and to colleagues, confidentiality of medical information. The basis of the definition of the professional ethics of nurses from the scientific point of view, which is supported by a significant part of scientists: it is a component of medical ethics that studies moral consciousness, moral and ethical aspects of professional activity, Moral principles and values that regulate the moral relationship between the nurse and the patient, the family of the patient, other members of the medical community and the public.

Appropriate educational programs for future licensed younger nurses (LPNs) are approved by the Nursing Council and last for twelve months in each state vocational school or local «community» college. They include in-patient training and clinical practice, which usually takes place in the hospital. Friendly atmosphere of the teaching staff, creative, flexible, accessible practical approach, a wide range of compulsory and optional courses take into account the interests of students, promote professional development and cultural development of future healthcare workers.

The Higher Medical School is open for introduction of new educational subjects of special and interdisciplinary training (foreign languages, psychology of communication, critical thinking, communicative interaction, electronic

technologies, etc.). This helps graduates to work successfully in the hospital, providing basic care for patients under the guidance of doctors and certified nurses. More and more in demand is the individualization of learning. The curriculum strongly integrates technology and uses distance learning strategies.

In schools, they are concerned about the formation of the professional ethics and ethical competence of the future nurse and adhere to the principles of the American philosopher D. Dewey (1859 -1952), who argued that having virtues it is «not just to develop a few exceptional features ... that means to become what people want to become, due to relationships with others in any life situation» [2, p. 286].

The systematic familiarization of State Laws that guarantee the preservation of personal information of a patient and the Code of the American Nursing Association (1985), which defines the confidentiality of information which is important in the profession of nurse. The value of confidentiality lies in the fact that the nurse is legally responsible for maintaining all information about the patient she gets know in a health care institution. The dynamic spreading of mobile phones, faxes and computerized medical records threatens the privacy and confidentiality of the patient, and since 1998 the American Association of Nurses regulates the use of telecommunication technologies in the healthcare system [10].

Taking into account the Association Code, clinical practice and licensing exam are concluded. In particular, clinical practice focuses on community care, maintaining a healthy lifestyle, preventing illness. The NCLEX licensing exam provides computer-based adaptive testing on the basis of continuity. Questions are arranged according the blocks «Patient Needs».

The main concept of nursing practice, which is practiced by the American Association of Medical Nurses, is the recognition of cultural differences (communal, social and family ties, religion, language, nutrition, cultural notions of illness), understanding of culturally specific responses to diseases [10]. Understanding the patient's cultural context allows nurses to get to know the patient primarily as a person, rather than focusing only on the illness or problem. It should be noted that often the dominant values of indigenous people (language, customs) conflict with the values of groups of minorities, which consist of numerous ethnic, racial or religious groups, the same knowledge of cultural differences is a prerequisite for ensuring safe and effective assistance. The conceptual basis for understanding cultural diversity and providing cultural and competent care is set out in the theory of intercultural care by Laininger [11]. Consequently, culturally competent nurses are those who respect cultural

differences; as well as take care about the patient according the patient's cultural context.

That is why the teaching staff of the colleges is concerned about the formation of ethical and cultural competence of future nurses. Indeed, an interview with foreign nurses and CGFNS patients [13] found that many nurses have difficulties related to communication. Communication in non-English with patients and staff who do not understand this language is considered as disrespect. Some employers forbid employees to speak at the workplace and even in a cafe the other language than English.

Medical nurses, as the say, also emphasize that they would be better prepared to work if they were more familiar with language cliché that is widely used in the US health system. The reason is that most of the nurses who arrived to the United States during periods of shortage of work force were from the Philippines, the United Kingdom, and Canada. However, due to the development of the migration system and the global expansion of nursing education, nurses now come to the United States from around the world. In this regard, the Government conducted the Reform of Illegal Immigration and in 1996 issued the Immigrant Liability Act. According to the document, US healthcare professionals should demonstrate an adequate level of written and spoken English.

Particularly important role plays tolerant linguistic communication, through which psychotherapeutic work with patients is carried out. It is important for the medical sister to be able to express their thoughts simply, clearly, reasonably, do not abuse the terms, do not interrupt the patient, prevent excessive facial expressions and gestures, encourage patients and their relatives to ask questions and respond to them, show interest and respect. Specialists advise during all years of study to pay attention to the pace, intonation, logical stresses, and other characteristics of speech, which should have future medical nurse in communication. From the pace, to a large extent, may depend on how the colleagues and patients will listen. Clearly pronounced messages are believed to be more convincing for a patient in anxiety.

An intonation plays an important role for the nurses - they welcome, collected to information from the patient or his family: friendly or neutral or indifferent, with facial expressions and gestures can detect both healing and iatrogenic effect. It is advisable to monitor the tone movement (the voice with which the words are spoken). The tone can change the meaning of the phrases or words, add the opposite content. The patient should feel that he is properly understood, the nurse seeks to help him. Errors in communication with patients can have negative impact on patient treatment and brutality in dealing with

incompatible professional duty and a violation of the principles of medical ethics and deontology.

Formation of communicative component is expressed, particularly in oral and written professional speech, in the ability to select and use necessary for every professional situation, language tools, to interact with colleagues, doctors to determine the specific features of a future communication with patients, their relatives and colleagues to avoid conflicts, to persuade and inspire, attract, inspire and listen. An important for the nurse is the listening culture. This is a prerequisite for successful linguistic communication. Active and empathic listening facilitates interpersonal relationships and understanding between companions. The information received during a conversation with the patient allows the nurse diagnose more clearly, perform appropriate care. Unreflective (passive) hearing is the ability in non-verbal actions: nod, smile, touching to hands support the patient.

The necessary condition for successful ethical and pedagogical interaction between the student- and the patient is the observance of the culture of listening. It is about creating a sense of presence, focusing on the person, which is extremely important in medical practice. For effective hearing experts suggest using reflective (includes active feedback), empathic (includes expression of compassion and empathy), and critical style of hearing (instruction in critical perception of information) based on certain speech techniques and require considerable conscious effort, complex knowledge and skills [9, p.130 131].

An important role plays the appearance culture: a perfectly clean, white dressing gown, the lack of jewelry and makeup symbolizes the physical and spiritual purity of the nurse and is a symbol of hope for the patient.

As the site analysis of Dundee Medicine College (UK) shows, students choose courses in psychology and European philosophy. Among more than 100 basic subjects and selective subjects, they choose lectures and practical classes where films and works of art are viewed concerning the moral and ethical communicative interaction between the medical employee with colleagues, patients, civic organizations, discuss important scientific developments in medicine, discussion ethical issues [14]. The purpose of students at the College of Medicine at the University of Cambridge is to become merciful, thoughtful, experienced medical staff. Attention is attracted to the subject «Preparing to interact with the patient». Classes take place directly in hospitals, where students, in clinical practice, study moral and ethical communication with patients. The University of Edinburgh School of Medicine [15] offers

undergraduate nursing education courses, nursing theories, sociological and psychological aspects of health care.

At the educational institutions there is such course as «Introduction to social nursing». The purpose of this discipline is to study the information on the ways of human functioning in a complex social system, establishment interaction between the lifestyle, environment (environment) and the development of health skills and behavior, cooperation between the patient and a medical specialist, etc.

A number of foreign language courses for professional purposes in colleges are aimed at mastering communication techniques. Among the successful forms and methods used to correct linguistic problems in foreign nurses are role-playing games. Students act the situations in which they will have to communicate with the «doctor», face to face or by telephone, with «patients» and their «families».

It should be noted that in the United States nurses are considered to be colleagues of doctors, not their subordinates. They may doubt the actions of doctors and other professionals if they are dangerous to patients. This includes even refusing to follow the instructions of the doctor and report the appropriate guidance if the nurse considers the directions to be dangerous. Such actions require confidence, tact and negotiations, in each such case, a good knowledge of English also required. In addition, in the United States, the nurse is not only a provider of medical care but also a teacher, mediator between a patient and a doctor and a patient's lawyer. To fulfill these roles, nurses should have not only good verbal communication skills but also good documentation skills to ensure integrity of care, understanding of the caregiver and legal documentation, such as a patient's medical card.

At classes, students intend to develop confidence in communication, following the recommendations of the American Medical Association:

- 1) use «I» instead of «you» when interacting. If you disagree with someone, instead of saying, «You are wrong,» say, «I appreciate your opinion, but I have my own» then quietly express this opinion;
- 2) use a confident language of the body: look straight into the eyes of the person when you are communicating, keep your voice calm, stand straight and control your facial expressions;
- 3) rely on facts, not judgments;
- 4) put clear and direct questions that do not encourage another person to say no. For example, if a patient with psychiatric department is trying to avoid

participation in group therapy, instead of saying, «Do you want to go to therapy today?», Say «I will bring you to therapy at 10 am».

In colleges popular are non-verbal communication exercises that include attributes such as facial expressions, eye contact, touch, tone, posture, distance, which is supported in the process of communication. The physical distance in the process of communication and interaction may vary depending on the culture. In some cultures, an acceptable personal and social distance is much closer than in the United States. Pay attention to the distance between colleagues in a health facility when they interact with each other, with patients and their families.

At the trainings, the tone of voice is worked out, which can show a range of feelings and emotions, from calm consent to anger disapproval. Often, it's important not only what was said, but the way it was said. Take into account lessons and such a form of non-verbal communication as the perception of time. It is about punctuality; to the expected norms is timely arrival and completion of work, timely appearance at the meeting.

Linguistic discipline during the students' training at the medical college was an integral part in forming the professional ethics of future nurses.

At «Ukrainian language (for professional purposes)» classes great attention is paid to the study of professional medical terminology, analysis thesaurus, terms: «man», «life», «health», «love», «care» «duty», «responsibility», «conscience», «honor', «mercy», «respect», that attracts students to work with different types of dictionaries. Among the tasks that are designed for the formation communicative skills, there are tasks: to understand and perception of ethical standards for professional communication, to master extralinguistic means of communication (melody, phrase accent, pauses, rhythm, timbre, tempo and strength of voice), non-verbal means (facial expressions gestures, intonation, pauses), to fulfill specific communication with patients of all ages, gender, teach them to be able to manage with stress.

At the motivational stage, during the foreign language classes, students act situational tasks of moral and ethical content. For example: the topic «Communication between a nurse and a patient» provided an analysis of such situation: The patient was upset because she should stay in the hospital for research. The nurse should direct the conversation so that the patient feels comfortable as practice shows; it helps to perform medical manipulations more qualitatively.

In order to form the professional ethics of future medical nurses effectively in the educational process following practical classes are provided:

discussions, trainings. For example, the topic «Patient in the reception department» from the course «Fundamentals of psychology and interpersonal communication» was conducted as a lesson-discussion. The students were divided into small groups and act the situation of communication between the nurse and the elderly or with a child, with a serious ill, with a patient with hearing impairments. They discuss y find possible solutions to situations. The main emphasis was placed on the development of students` critical thinking, the formation of skills for planning cognitive activity, obtaining information, formulating a problem, etc.

Effective means of developing dialogic interaction in humanitarian classes (Foreign language, Ukrainian) are the tasks of language teaching (communicative warm-up in the form of participation in situational games, the construction of psychological and medical tasks); creative tasks (for example: prepare a story on the topic «Healing by Word»; work in groups, in pairs, competitions. There is a need for discussion (such as «Nursing care or nursing service: what is today's priority?»), An essay based on professionally oriented texts of fiction (for example, works by J.London , G., A. Sharova etc.). This will help to form a figurative imagination, and through the questions peruse to act, to initiate value-sense communication, internal dialogue and mental activity of students. Of course, such communication is possible when the team resembles a family in which the responsiveness, respect, ability to show sympathy, and the ability to help, that is, where the best spiritual values are formed.

Students performed psychotherapeutic exercises to establish a positive relationship, avoid a conflict between the members of the team and the nurse and the patient. Exercise «Dialogue» has extensive psychotherapeutic effect and can be recommended in cases where people are experiencing a long and painful conflict with another person. Exercise «My enemy is my friend» helps to change fundamentally the direction of the other person with which you have acute-stress relationships. The students performed exercises on possible behavior in pressing situations, trained breathing techniques, learned the technique of invulnerability.

A prerequisite for the quality professional activity of a future nurse is the ability to use time rationally while caring for patients, working with papers, preparing for manipulations, etc. Therefore timer-training exercises, training for the development of reflection, empathy, non-verbal communication, team thinking were effective. We included test methods, diagnostics for determining the level of empathy and directly exercise for training of empathy («Discussion», «Line»). Students also master the relaxation techniques (by Suy Bishop), which

enable them to prepare for effective ethical and pedagogical interaction between «student – patient», «student - medical worker».

Pedagogical training (with exercises «Transmission of information without words», «My space», «Laboratory») aimed at the formation of communicative skills, help students manage with their behavior (perception of the mental state, ability to observe, determine the status of another person on external grounds (posture, facial expression, movement), successfully fulfill the social and professional roles of a nurse in the process of ethical and pedagogical communicative interaction with medical workers, with patients of different age groups, educational levels, etc.

To overcome the difficulty of memorizing information in the course «Foreign Language (for professional orientation)» we apply the method of «brainstorming» and video presentations. Authentic texts of professional ethics helped students not only to handle better with the basic medical terms but also strengthen the value and motivational component of professional ethics. Attention was focused on tokens, phrases, which are more appropriate to use in communicating with patients: greetings, wishes, lexical sympathies.

Video or film abstracts of medical practice at classes were used to intensify the educational process and give it a professional orientation. They created an additional linguistic environment and reproduced the linguistic situation with sound and visual means. The visual range helped to remember better the language structures, stimulated the development of speech skills and listening skills. Such activities have developed the ability to quickly and accurately navigate in difficult professional situations. The joint activity was reinforced by problem tasks, reflecting real professional situations, requiring reflection, interpretation and updating of professional information, own evidence, critical thinking, when the student doubts and thoughts .

Studying, the topics «Systems of the human body», «At the reception from the doctor», «Complaints of the patient», «Symptoms and diseases», «Diseases of the heart», «Prevention of diseases», «Diseases of the body systems» «Work in hospital departments» students used anatomical, clinical and pharmaceutical vocabulary. The classes were accompanied by atlases on anatomy, clinical disciplines, which improve to learn the material. Participants of the dialogues were «patient – nurse», «doctor – nurse», «medical nurse - relatives of the patient». Our role games «At the reception at the therapist», «The pediatrician», «The stomatologist», which were tested by us, allowed the students to repeat and consolidate their knowledge of anatomy and physiology, nursing, pharmacology, clinical disciplines.

The usage of active teaching methods at a medical college stimulated the creative activity of future nurses, their independent search in acquiring their practical skills to analyze situations, find the right decisions, and promoted their professional development.

The effective form of the dialogue between the teacher and the student was the joint research activity at the translation bureau «Interpreter». We used the material from authentic sources (Healthy Nutrition, Communication with Nurse with Colleagues, Medical Nurse - Patient Attorney, Euthanasia). Students learn language cliché of speech etiquette (greetings, apologies, compassion, request), they took appropriate speech communication facilities, argued, expressed their opinion, referring to the facts. They also mastered the nursing profession studying the peculiarities concerning the culture of communication in the medical community, the friendly collegial relations between the nurse and the doctor, regarding respect for the individual needs and values of the patient, respect and protection of his interests.

An important role in shaping professional ethics played the discoursing studio «Medical Ethics and Moral Health». At the studio sessions students were involved in analyzing texts of fiction (for example: M. Bulgakov «Notes of a Young Doctor», B.Poleva «Doctor of Faith», A.Chehov «Surgery», L.Tolstoy «Three Deaths», J.London «Beri Beri»), films («Surgeon Myshkin's Days», «Happy Zhenya», «My Angel Guard», «Dog's Heart», «Village Doctor», «Hospital on the outskirts of the city», «Doctors», «Diary of Memory», «My dear man», etc.). The subject of discussion was the question of meaning of life, attitude to work in the system of health care, professional-ethical, civilian qualities of medical workers. In discussions students learned to give a moral and ethical assessment of the actions of heroes their ethical behavior, moral relations, learned to comment read, seen, experienced.

The educational training «The School of Success» allowed the students to care for different categories of patients, during the pre-diploma practice at a higher professional level, to prevent deontological and professional mistakes in professional activities, to create collegial relationships in the medical team, to prevent conflict situations, provide psychological support.

Among the common activities of students and curator groups we can pay attention to collections of poems «A Drop of Mercy». The collection consists of poetry works that meet the following requirements: to show deep respect for outstanding masters of nursing, doctors, whose activities were full of inexhaustible love for the Motherland and their people. A special place was occupied by poetry, the basis of which were well-known statements of

Paracelsus «The best medicine is love and care», Fl. Nightingale «The sister should have a triple qualification: the kind-hearted - for the understanding of the sick, the scientific - for understanding the disease and the technical - for the care of the sick,» the words of Mother Teresa, the prayer words, and others.

Consequently, the professional activity of a nurse is an organized multifaceted process aimed at a person with his (or her) physical and psychosocial problems. Her activity is governed by international declarations on human rights, the Constitution and legislation of Ukraine, which outlines the importance of moral values, principles and norms of professional ethics. The aim of professional activities of the medical nurse is the recreation and maintenance of the person's health, her (his) basic vital needs and preservation of health. An integral part of the professional activity of the nurse is the ethical component which is realized by the deep sense of high professional and moral responsibility for the quality of the nursing process and the result of its activity. It is directed to compliance with the requirements of the Ethical Code of the nurse, the principles of medical, nursing ethics and deontology.

The analysis gives reason to characterize the professional ethics of the future nurse as a set of interrelated cognitive, communicative components presence of which enable to interact efficiently with professional and social environment based on important ethical professional knowledge and skills, professionally important qualities aimed at effective organization of the medical preventive process and the solution of professional tasks. The content of professional ethics of future nurses includes the following ethical and professional features as professional duty, responsibility, dignity, conscience, honor, respect, compassion, empathy, tolerance.

The research made it possible to identify a number of positive trends in the USA's medical institutions: the lack of conservatism; variability, resulting in flexibility and openness of the organization, content and process of training and meets the needs and abilities of students; individualized training; competitiveness of the specialty; respect for the language and culture of the patient, counseling dialogue between the teacher and the student, etc. So, knowledge of English, understanding its semantics in US health care, confidence, good interpersonal skills are essential for the nurse. The basic idea of practicing teachers in medical institutions is that the training and the care are both the art and science. The effective forms and methods of forming ethical and cultural competence of future healthcare workers we devote the next publication.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аниськина Н. Н. Формирование профессиональной направленности студентов средних медицинских учебных заведений: дисс... канд. пед. наук: 13.00.08 / Аниськина Наталья Николаевна. – Брянск, 1999. – 221с.
2. Дьюї Джон. Моральні принципи в освіті / Джон Дьюї ; пер. з англ. М.Олійник. – Л.: Літопис, 2001. – 32 с.
3. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кремін; Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Етичний кодекс професійної етики Міжнародної Ради медсестер // Медичний вісник. – 2007. – 7 трав.
5. Лісовий М. І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. І. Лісовий. Вінницький держ. пед. ун-т ім. М.Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – 20 с.
6. Поплавська С. Д. Формування готовності студентів медичних коледжів до комунікативної взаємодії у професійній діяльності: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Поплавська Світлана Дмитрівна. – Житомир, 2009. – 226 с.
7. Уваркіна О. Стан і тенденції розвитку психолого-педагогічної підготовки в системі вищої медичної освіти України / О. Уваркіна // Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис. – 2005. – № 1. – С. 100-103.
8. Шигонська Н.В. Формування моральних цінностей та норм професійної етики у майбутніх медичних працівників / Н.В. Шигонська // Зб. статей «Проблеми сучасної педагогічної освіти». Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта: РВВ КГУ. – 2013. – Вип.41. – Ч.4. – С.320-327.
9. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посібник / О.В. Яшенкова. – К. : Академія, 2010. – 312 с.
10. American Nurses Association [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nursingworld.org/MainMenuCategories/ThePracticeofProfessionalNursing/NursingStandards>
11. Madeleine leininger's culture care: diversity and universality theory [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://nursing.jbpub.com/sitzman/ch15pdf.pdf>
12. The Purnell Model for Cultural Competence [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://etna.middlesex.wikispaces.net/file/view/The+Purnell+Model+for+Cultural+Competence%5B1%5D.pdf>
13. CGFNS International [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.cgfns.org/sections/about/mission.shtml>
14. University of Dundee. Medical School Nursing [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dundee.ac.uk/undergraduate/?q=nurse+curriculum>
15. University of Edinburgh Nursing [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ed.ac.uk/studying/undergraduate>

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СУДОВОЇ РИТОРИКИ

Інтегрований курс «Судова риторика» акумулює знання різних навчальних дисциплін і має на меті підготувати майбутнього юриста до роботи з аудиторією, навчити переконувати, вести конструктивний діалог і полілог, емоційно впливати на слухачів. *Мета* інтегрованої дисципліни «Судова риторика» – фахове ознайомлення студентів з основами класичної та судової риторики як науки про мисленнєво-мовленнєву діяльність, що спрямована на переконання, вплив, досягнення певної мети у процесі комунікації; оволодіння навичками ораторського мистецтва, вербальної та невербальної комунікації, мистецтва вести бесіду, переговори, діалог у процесі їхньої майбутньої професійної діяльності.

Завдання вивчення дисципліни полягає в усвідомленні студентом теорії і практики риторики, усіх етапів оволодіння ораторською майстерністю судового ратора; набутті практичних знань, умінь, навичок переконуючого, ефективного, впливового, дієвого виступу; формуванні риторичних (усвідомлено впливати на аудиторію за допомогою мовлення, уміння володіти голосом, дикцією, уміло використовувати інтонацію, паузи в мовленні; виконувати мисленнєво-мовленнєві дії, що забезпечують переконливість; обирати в усному і писемному мовленні доцільні формули мовленнєвого етикету), дискурсних умінь (моделювати зв'язний текст з урахуванням структурно-сміслових, жанрово-композиційних особливостей; доводити текст до слухача, викликаючи його на діалог відповідно до мети професійної діяльності).

Курс спрямовуємо на формування у майбутніх юристів умінь читати юридичні, публіцистичні, наукові тексти, здійснювати відбір найбільш важливих цитат, прикладів, фактів, систематизувати, узагальнювати, готувати виступ, враховуючи режисуру педагогічної дії відомих юридичних ораторів (визначати тему, ідею, мету, завдання, жанр, стиль висловлювання, складати план у вигляді ланцюжка ключових слів, власне, текст промови, упорядковувати аргументи і докази, добирати точні й образні вирази, вдосконалювати написане, опановувати виступ напам'ять.

Виступи студентів оцінювали, враховуючи їхню впевненість, переконливість, стислість, послідовність, використання засобів логіко-емоційної виразності (наголоси, темп, інтонацію, паузи, тон голосу), володіння дикцією, доцільне використання невербальних засобів (рухів, пози, жестів, міміки), встановлення контакту з аудиторією.

Частину занять проводили як тренінг вербальної публічної комунікації, що спрямовували на розвиток умінь лаконічно, процесуально доцільно формулювати питання, уважно слухати відповіді, уточнювати, з'ясовувати окремі деталі слідства, вести діалог, дискусію, суперечку, полеміку, допит, перемовини, дотримуючись тактовності, об'єктивності, толерантності. Виконання вправи «Допоможи мені» спрямовували на формування навиків невербального спілкування. Групу ділять на команди по троє чоловік; у кожній з них розподіляють певні обов'язки і ролі: один з учасників тільки бачить, він не може ні чути, ні говорити; другий – говорить і бачить, проте не чує; третій – може чути і показувати, але нічого не бачить. Кожному з учасників дають завдання донести інформацію до інших.

У мастерні досвідченого юриста здійснювали аналіз промов професійних учасників судового процесу, аргументованості тез судової справи. Студенти знайомились з працями видатних риторів, коментували вислови відомих юристів про майстерність судового оратора, особливості побудови судових промов.

Зокрема, П. Пороховщиков у промові судового оратора вбачав художній твір, який треба було професійному учаснику судового процесу як режисеру та актору донести до аудиторії. Він наголошував, що мета судового оратора - переконати суд, присяжних засідателів у своїх аргументах. Щоб досягти цього, оратор має сам випробувати те, що говорить, передати присяжним відповідний настрій. Це й буде, на переконання вченого, «тією чарівною іскрою, що одухотворяє справу і створює художню цінність судової промови». М. Сперанський був талановитим ритором. Його перу належить твір «Правила вищого красномовства», в якому вчений виклав низку прогресивних поглядів на істинне красномовство, стиль висловлених думок (ясність, багатоманітність, єдність, відповідність предметові думки). За М. Сперанським, оратор мав стежити, щоб його промові відповідали вигляд, обличчя, голос, рухи, жести, а доказ був завжди «стислим, ясным, чистим, приправленим філософською сіллю». Судова усна промова повинна відзначатися яскравістю й емоційністю; точністю слововживання;

виразністю й образністю.

Майстром психологічного захисту, який вдало поєднував юридичний талант юриста зі знанням і застосуванням психології, філософії, літературознавства та мовознавства вважають С. Андрієвського. В основу своїх судових промов С. Андрієвський завжди ставив особу підсудного, умови її життя, прагнучи «розкрити» внутрішні мотиви злочину. Особливого значення ці твердження набувають, коли йдеться про професійних учасників судового процесу, котрі покликані здійснювати свою діяльність у чітко визначених правових формах, із різними типами аудиторії: заявниками, підозрюваними та обвинуваченими, свідками, суддями, посадовими особами, іншими представниками державно-владних органів.

Корисним стало проведення на семінарських заняттях імітованих судових процесів, ситуацій з консультування клієнта, дискусій з правових проблем тощо. Використання методів активного навчання стимулювало творчу активність майбутніх юристів.

Прояву ініціативи у спілкуванні, формуванню рис конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях, рефлексії і корекції професійного спілкування сприяли тренінги, під час яких «відпрацьовували» мовнокомунікативні уміння, культура слухання у змодельованих ситуаціях. Усю групу ділили на підгрупи з трьох осіб. Кожній трійці пропонувалося обговорити професійні якості юриста. Завдання полягало в наступному: обрати три найважливіші якості і дійти спільного висновку відносно цих якостей. Алгоритм: двоє обговорюють, третій слухає. Згодом учасники можуть змінювати функції. Після роботи в підгрупах проводили дискусію, яку знімали на відео, а після перегляду запису активно обговорювали прийоми спілкування і прийоми активного слухання. Виконання таких рольових вправ дозволяло більш успішно виконувати соціально-професійні ролі юриста у процесі комунікативної взаємодії з клієнтами різних вікових категорій, запобігати виникненню конфліктних ситуацій.

Заходи «Адвокати і прокурори», які проводили студенти в дискурс-студії, просвітницька робота в загальноосвітніх школах, державних закладах, участь у конкурсі професійної майстерності спонукала студентів звернутися до книг відомих психологів, юристів. Конкурс проводили між різними групами одного курсу, різних курсів. Серед завдань, які пропонували, найбільш зацікавили ситуаційні завдання, побудовані на текстах, зокрема, з творів художньої літератури.

Наприклад: «Можливо, і ми колись дочекаємося, що наші юристи, професори і взагалі посадові особи, які за обов'язками служби мають говорити не лише вчасно, а й зрозуміло і гарно, не виправдовуватимуться тим, що вони «не вміють» говорити. Адже в принципі для інтелігентної людини погано говорити повинно б вважатися такою непристойністю, як не вміти читати і писати, і у справі освіти й виховання навчання красномовства слід було б вважати неминучим» (А.Чехов). Завдання: Чи поділяєте Ви думку А. Чехова? Як Ви розумієте слова «...слід було б вважати неминучим»? Чи є така думка актуальною?

Виробничу практику скеровували передусім на отримання практичних умінь з юридичної комунікації. Вагоме місце відводили юридичній клініці. Студенти проводили професійні консультації, навчалися розуміти психологію людини, котра відчуває невпевненість, тривогу за своє життя, знаходиться у стані пригніченості, роздратування, опановували культуру слухання (рефлексивний, емпатичний, критичний стилі слухання), поглиблювали знання про типів клієнтів. Сприяла така діяльність і продуктивній взаємодії студентів з викладачами і потенційними клієнтами, а також взаємодії між студентами.

М.М. Ячменик

Сумський державний
педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ НАД СТУДЕНТСЬКИМИ ПРОЕКТАМИ «МІЙ УНІВЕРСИТЕТ – МОЯ ГОРДИСТЬ»

Сучасне суспільство висуває високі вимоги до якості підготовки майбутніх фахівців. Одне із завдань полягає в тому, щоб залучити молодь до формування умінь спілкуватися і взаємодіяти у світовому просторі. В умовах активізації міжнародних зв'язків, пробудження національної самосвідомості народів і соціальних груп відбувається переоцінка пріоритетів, актуалізується потреба у висококультурних фахівцях, зокрема майбутніх учителів – фахівців, що володіють сукупністю ключових компетентностей, що пов'язано з реалізацією компетентнісного підходу в педагогічній практиці.

Компетентнісний підхід визнаний базовою ідеєю реформування освіти в країнах Європейського Союзу і розглядається як стрижнева конструктивна ідея професійної підготовки. Аналіз стану практики показав, що саме соціокультурна компетентність визначає активну життєдіяльність людини, її здатність орієнтуватися в різних сферах соціального і професійного життя.

Поняття «компетентність» – це реальна здатність мобілізувати набуті знання, вміння та навички, спроможність правильно оцінювати ситуацію та приймати відповідні рішення в умовах професійної діяльності [1,12]. Поняття соціокультурної компетенції та компетентності представлене в загальнофілософських (Б. Єрасов, І. Кузнецова, В.Леонтьєва, А. Леонтьєв, Е. Орлова, А. Садохін, Э. Сепір, Н. Смелзер, П.Сорокін), лінгвістичних (Ф. Бацевич, В. Богуславська, Т. Дейк, Г.Єлізарова, В. Костомаров, В. Маслова, Є. Пассов, В. Панфілов, В. Сафонова, П. Сисоєв, Г.Тер-Минасова, Б. Уорф) і педагогічних дослідженнях (О. Акімова, Н.Білоцерківська, О. Волошина, Р. Гришкова, О. Долженко, О. Жорнова, ІЗакір'янова, Т. Колодько, О. Куцевол, Н. Мороз, О. Огієнко, Г. Саволайнен, Г.Тарасенко, С. Шехавцова).

Уважаємо, що соціокультурна компетентність є складовою загальної культурної компетентності особистості. Соціокультурну компетентність майбутніх учителів розглядаємо як здатність реалізувати набуті в процесі навчання знання, вміння та навички для міжкультурної комунікації у процесі вирішення конкретних професійних завдань в контексті феномену соціокультурної взаємодії, у якому людина виступає як особистість, активно та свідомо орієнтована на спільну діяльність із різними представниками соціуму. В основі такої діяльності лежать гуманістичні ціннісні орієнтації, повага прав іншої людини, творчо-практичне ставлення до справи і навколишнього світу. У нашому розумінні соціокультурна компетентність студентів – це їхня здатність реалізувати набуті в процесі навчання знання, вміння та навички.

Прикладом формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів є проект, ініційований викладачами Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка «Мій університет – моя гордість». Студенти у творчих роботах у текстовій, аудіо- та відео формі створювали творчі роботи, що відображають знання про різноманітність культур, вміння знаходити та виокремлювати інформацію про культурні особливості, усвідомлювати відмінності між рідною та іншою культурами у процесі вирішення конкретних професійних завдань. *«Університет –*

моя alma-mater – уособлення гідності та честі. Це місце, де я знайшла себе, зрозумівши своє істинне покликання» [2, 40];

Навчаючись в нашому університеті, не можна забути про запах свіжонадрукованих книжок, який пронизує стіни коридорів, про ту спокійну атмосферу, яка панує в аудиторіях і про викладачів, які ніколи не відмовлять допомозі. Наша alma-mater закладає в житті кожного студента ґрунт, на якому він зможе побудувати кар'єру, реалізувати себе як самодостатня особистість і як вчитель [2, 55].

Завдання алгоритмізованої методики формування соціокультурної компетентності в майбутніх учителів у ВНЗ полягає у стимулюванні здатності міркувати критично, застосовувати навички аналізу, синтезу й оцінювання нового матеріалу, тлумачити на базовому рівні факти, а також використовувати методи пошуку інформації, чітко й зрозуміло викладати думки за допомогою методів розповіді, опису й аналізу. Скільки ж професіоналів, чудових педагогів він виховав. І я щиро сподіваюся стати однією з них. А скільки науковців, професорів, кандидатів наук нас навчає зараз! Це велика честь бути їхніми студентами, адже вони передають нам безцінні знання та досвід. Викладачі нашого університету завжди надихають нас, вчать любити свою професію, підштовхують мислити креативно. Це справді є дуже важливим для мене, та за цей час деякі викладачі стали для мене прикладом для наслідування, духовними наставниками. З кожним днем я все більше поважаю професію вчителя! Я пишаюсь нашим педагогічним колективом, кожен член якого виховує, заохочує та мотивує своїх студентів [2, 68].

Така методика містить технології розвитку критичного мислення та методу проектів, враховує алгоритмізацію навчального процесу, що сприяє стимулюванню творчої, пізнавальної діяльності студентів, розвитку в них умінь використовувати свої знання, а також готовності майбутніх учителів реалізувати отримані знання в подальшій професійній діяльності. Наприклад:

Для мене університет – це другий дім і друга сім'я. Однокурсники і викладачі мого улюбленого філологічного факультету стали мені практично рідними. Люблю тебе, мій Університет! Я люблю свій факультет за атмосферу, створену там, за можливості, які він відкриває перед студентами. Я люблю викладачів факультету за доброзичливе ставлення до студентів і за те, що вони заохочують дискусії під час пар, замість того, щоб тиснути авторитетом.

Найголовніше надбання університету – це його люди. Студенти, аспіранти, викладачі, наукові співробітники, обслуговуючий персонал – усі вони роблять одну спільну справу [2, 89].

Висновки. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів полягає у стимулюванні здатності міркувати критично, застосовувати навички аналізу, синтезу й оцінювання нового матеріалу, тлумачити на базовому рівні факти, а також використовувати методи пошуку інформації, чітко і зрозуміло викладати думки, опановувати знаннями про національні та міжнародні політичні, економічні, культурні, релігійні та громадські інститути, оволодівати інформацією про поточні події та проблеми тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болотов В. А. Компетентностная модель от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
2. Мій університет – моя гордість: діалог триває: збірник студентських робіт / Вступне слово проф. О. Семеног // За ред. О. Семеног, Н.Громової, М.Ячменик. – Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – 135 с.

В.М. Гордієнко

Торговельно-економічний коледж
Київського національного
торгівельно-економічного університету

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО КОЛЕДЖУ

В умовах динамічних змін, що відбуваються у світовій та вітчизняній економіці, формується соціальний запит на економіста, котрий успішно здійснює професійне спілкування, здатний до неперервного професійного мовленнєвого розвитку. Сучасний ринок, якому властивий конкурентний характер, вимагає від не лише усвідомлення закономірностей перебігу економічних процесів, результатів аналітичних досліджень, а й правил і прийомів професійного спілкування, норм поведінки, способів урегулювання конфліктів. Слово – робочий інструмент спеціаліста, мовлення – невід’ємна складова його професійної діяльності. Від правильності, точності, логічності, зв’язності, переконливості, емоційності,

доступності висловлювань залежить ефективність майбутньої професійної діяльності випускника економічного коледжу. Лише випускник з високим рівнем професійних знань, комунікативних навичок, умінь ведення дискусій та побудови комунікативних стосунків спроможний результативно виконувати завдання професійної діяльності.

Узагальнення дослідницьких матеріалів засвідчує, що проблема готовності до професійної діяльності перебуває в полі зору дослідників (Ю. Чабанський, І. Зязюн, В. Кан-Калик, Н. Ничкало, В. Сластьонін та ін.). На сьогодні, як показує студіювання наукових джерел, дослідження проблеми готовності особистості до професійної діяльності виокремилися у два напрями: функціональний, за якого готовність розглядають у зв'язку з психічними функціями, формування яких вважається необхідним за досягнення результатів діяльності (Н. Левітов, А. Нернсян, В. Пушкін); та особистісний, коли вивчають особистісні передумови успішної діяльності людини (А. Ведьонов, М. Дяченко, Л. Кандибович).

На основі науково-довідникових праць, узагальнення результатів психолого-педагогічних досліджень та аналізу практичного досвіду обґрунтувати специфіку формування професійно-мовленнєвої готовності студентів економічного коледжу, з'ясувати критерії, показники і рівні такої готовності, її вплив на подальше формування професійно-мовленнєвої особистості майбутніх випускників коледжу.

Методи дослідження: теоретичний аналіз філософських, психологічних, педагогічних, економічних, культурологічних, лінгвістичних, методичних джерел; спостереження, опитування, вивчення продуктів навчальної, практичної, самоосвітньої діяльності студентів; педагогічний експеримент, методи кількісної та якісної обробки експериментальних даних.

Стан готовності у психолого-педагогічній літературі позначають поняттями: «готовність» і «підготовленість». Незважаючи на близькість названих понять, вважаємо за доцільне розрізняти ці терміни.

Підготовленість розглядаємо як комплекс набутих знань, умінь, навичок, якостей, що дозволяють виконувати професійну діяльність. Готовність до певного виду діяльності характеризуємо як необхідну передумову, умову успішного виконання діяльності.

Дослідницькі напрацювання подають такі характеристики готовності:

- складне особистісне утворення, багатопланова, багаторівнева система якостей, властивостей, що спрямовані на допомогу суб'єктові успішно здійснювати діяльність [5];
- стан особистості, що дозволяє успішно увійти до професійного співтовариства і швидко розвиватися у професійному становленні [4];
- важлива передумова цілеспрямованої діяльності, що дає можливість успішно виконувати обов'язки, використовуючи наявні знання і вміння, особистісні властивості, позитивне ставлення до різних видів діяльності, особливості сприйняття, уваги, мислення, емоційних і вольових процесів [6].

Готовність як результат професійно-педагогічної підготовки має ряд позитивних якостей: ґрунтується на досвіді, що легко актуалізується; є стійкою якістю і не потребує постійно нового формування у зв'язку з непередбачуваною професійною ситуацією; є динамічною, піддається формуванню і розвитку для досягнення більш високих рівнів.

Професійна готовність випускника економічного коледжу є складним, багаторівневим, різноплановим системним психічним утворенням, насамперед особистісним утворенням людини.

Окреслюючи сутність професійно-мовленнєвої готовності студентів економічного коледжу, ми ґрунтувалися на таких положеннях:

- готовність до спілкування у професійних ситуаціях є складним структурним утворенням і характеризується властивостями загальної готовності до професійної діяльності;
- взаємозв'язок компонентів готовності розглядаємо як у статичному (внутрішньому досягненню стану готовності), так і в динамічному (у процесі формування цієї якості) аспектах;
- в основі формування готовності лежить ідея комплексного підходу до набуття мовленнєвих умінь.

Нами виділено наступні компоненти професійно-мовленнєвої готовності студентів економічного коледжу: ціннісно-мотиваційний, мовленнєво-комунікативний, рефлексивний.

Ціннісно-мотиваційний компонент професійно-мовленнєвої готовності розглядаємо під кутом зору аксіологічного підходу як процес, у результаті якого професійне мовлення визначають як особистісно значущу діяльність, що допомагає створити у студентів стійкий інтерес до професії і перетворює задані зовні цілі у внутрішні потреби особистості. Студент має бути зацікавлений у набутті професійно-мовленнєвих умінь і

навичок, відчувати внутрішню потребу в постійному вдосконаленні професійного мовлення.

Цей компонент представлений системою цінностей особистості, які позитивно відображають соціальне, професійне й особистісне значення професійного мовлення; системою мотивів цілеспрямованого, творчого оволодіння професійно-мовленнєвими знаннями (прагненням стати фахівцем із високим рівнем професійно-мовленнєвої культури, здатним вільно, активно, впевнено здійснювати професійне спілкування). Завдання викладачів – розвивати позитивну мотивацію студентів, їх прагнення набути відповідні знання і сформувати професійно-мовленнєві уміння і навички.

Проектуючи ціннісно-мотиваційний компонент, важливо враховувати потреби сучасного ринку праці, вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики, національні особливості розвитку економіки держави. Цей компонент пронизує навчально-пізнавальну, науково-дослідну, виховну діяльність, виробничу практику. Важливе значення при цьому набувають такі якості, як духовні цінності, скромність, чесність, відвертість, оптимізм, патріотизм, широта ерудиції, принциповість, наполегливість, відповідальність, комунікабельність, дисциплінованість у роботі та ін.

Проведені нами дослідження показали, що у процесі навчальної діяльності виникає і формується позитивна або негативна мотивація до своєї майбутньої професійної діяльності, тобто ціннісно-мотиваційна сфера особистості під час навчання отримує динамічний розвиток.

Відповідальна й високо інтенсивна праця стимулює формування потреби в навчанні, виходячи з конкретних інтересів людини, її індивідуального сприйняття перспектив розвитку суспільства, фаху та власних здібностей і можливостей. Мотиви навчальної діяльності студентів поділяють на внутрішні і зовнішні [189].

Позитивно впливають на діяльність студентів внутрішні мотиви. До внутрішніх належать: суспільне значення навчання; професійні мотиви, що відображають значення навчальної діяльності для оволодіння майбутньою професією; пізнавальні, що пов'язані із проблемою одержання нових знань.

Зовнішні мотиви зорієнтовані на цінності, що знаходяться поза навчальною діяльністю; мотиви матеріального заохочення; особисті інтереси, пов'язані з одержанням диплома, побоювання стягнень через неуспішність; мотиви спілкування, престижу серед студентів тощо.

У цьому контексті суттєво зростає роль своєчасного виявлення у студентів наявних мотивів. Відомо, що в основі механізму формування навчальної мотивації є вироблення єдиної структури цілей навчальної діяльності. Саме тому доведення до свідомості цілей навчання при проведенні лекцій (практичних занять та самостійної роботи) значно вмотивовує студентів і спрямовує їх діяльність на формування професійно-мовленнєвої готовності.

Останнім часом у майбутніх випускників економічних коледжів переважає зовнішня мотивація до навчання. Дослідження науковців підтверджують цю тенденцію і засвідчують, що студенти розглядають освіту не стільки через призму однозначного професійного інтересу, скільки як одержання бази знань для наступного інваріантного вибору.

Учені виділяють також мотивацію успіху та страху невдачі, професійну мотивацію, пізнавальні мотиви. Мотивація успіху має позитивний характер. Із такою мотивацією дії спрямовані на досягнення конструктивних, позитивних результатів. Особистісна активність людини залежить від прагнення досягнути успіху. Особистості такого типу мотивації найчастіше бувають активними, ініціативними. Такі люди характеризуються наполегливістю в досягненні мети. Мотивація остраху й невдачі стосується негативної сфери. З таким типом мотивації людина прагне передусім уникнути осуду, покарання.

Очікування негативних наслідків – це стимул діяльності людини з таким типом мотивації. При виконанні завдань підвищеної складності продуктивність праці часто погіршується. Цікавість до завдання знижується у випадку невдалої спроби розв'язання, незалежно від того, завдання було обрано самостійно чи запропоновано. Найчастіше студенти такого типу мотивації володіють заниженою самооцінкою.

Провівши дослідження щодо виявлення рівня мотивації «успіху й остраху невдачі», ми дійшли висновку: 60 відсотків опитаних нами студентів Торговельно-економічного коледжу КНТЕУ орієнтовані «мотивацією остраху невдачі». Одним з ефективним шляхів підвищення самооцінки студентів вважаємо формування позитивного досвіду: викладач створює умови, за яких студент, розв'язуючи задачу, відповідаючи на занятті, отримує позитивне враження й задоволення від успіху. При кількаразовому повторенні це переходить у довгострокову пам'ять, а згодом виступає чинником підвищення самооцінки й, відповідно, мотивації до навчання.

Мовленнєво-комунікативний компонент означеної готовності полягає у свідомому засвоєнні професійно-мовленнєвих і культурологічних знань. Це означає практичне й усвідомлене оволодіння всіма нормами сучасної української літературної мови, наявність знань з професійного мовлення, норм професійної культури та основних прийомів професійного спілкування. Цей компонент готовності враховує зміст професійної підготовки студентів економічного коледжу, теоретичні здобутки дослідників мовленнєвої діяльності.

Варто наголосити, що професійне мовлення дослідники пояснюють ширше, ніж мову фаху, воно розглядається як вид діяльності людей окремої галузі, що знаходить вияв у користуванні мовою конкретної галузі в усній і писемній формах.

Важливими комунікативними ознаками професійного мовлення виступає змістовність (глибоке осмислення теми, головної думки висловлювання), точність (вибір слів, які найбільше відповідають висловлюваному змісту), логічність (тобто послідовність висловлювання відповідно до законів логіки), правильність (дотримання мовних норм), стислість викладу думок, лаконічність, доказовість, коректність та доречність уживання термінів, насиченість інформацією, чистота мови, виразність дикції, милозвучність. Багатство професійного мовлення зумовлюється наявним лексичним запасом, а це залежить від загального активного запасу мовних засобів (слів, значень, моделей словосполучень і речень, типових інтонацій, зв'язків і відношень у тексті), сукупності умінь і навичок для цілеспрямованого застосування засобів мови.

Рефлексивний компонент професійно-мовленнєвої готовності знаходить вияв у збагаченні професійно-мовленнєвим матеріалом мовних, економічних курсів, дослідно-пошукової діяльності, що передбачає участь, виступи студентів у конференціях. Реалізація цього компоненту має забезпечити створення психолого-педагогічних умов для формування досвіду професійно-мовленнєвої поведінки; постановку і вирішення різних за ступенем складності професійно-мовленнєвих завдань; відтворення предметного і соціального змісту професійно-мовленнєвої діяльності; розвиток професійно-мовленнєвих умінь і здібностей студентів, їх самореалізацію у професійному спілкуванні, зміну стереотипів, що заважають вирішувати нестандартні ситуації у професійній діяльності. Рефлексивний компонент визначає форми, методи та прийоми організації пізнавальної діяльності студентів.

Під час проведення занять використовували такі форми пізнавальної діяльності: робота в невеликих групах, «мозковий штурм», круглий стіл, засідання експертної групи, дебати тощо. Приклади для пояснення обирали близькі для розуміння. Це дозволяло студентам повністю включитися у процес, в якому поступово формувалася їхня впевненість у тому, що в майбутній професійній діяльності їм необхідні професійно-мовленнєві уміння.

Розгляд компонентів професійно-мовленнєвої готовності доповнимо психолого-педагогічною характеристикою студента економічного коледжу. Аналізована література в галузі вікової психології і фізіології, практичний досвід переконує: в навчанні необхідно враховувати низку чинників: вік і навіть стать особи, особливості психічного типу, інтелектуальний потенціал.

Фахівці слушно відзначають, що студентський вік або вік ранньої юності (15-18 років) - це період досить відповідального й визначального в багатьох випадках етапу життя. Відбувається інтенсивне становлення характеру, динаміка фізичного й розумового розвитку, зміна ціннісних орієнтацій. Провідна діяльність юнаків і дівчат такого віку – навчально-професійна, що забезпечує переважний розвиток інтелектуально-пізнавальної сфери. Відбувається максимальна активізація пізнавальної діяльності, накопичення інтелектуального потенціалу, збагачується оперативна пам'ять, увага, підвищується рівень самостійності, незалежності. Рівень розвитку таких студентів нерівномірний, неодночасний. Наявне бажання сприймати себе цілісною натурою – з індивідуальними особливостями, внутрішньою єдністю, правильними поєднаннями потреб особистості, мотивацією і манерою поведінки.

Спостереження за психолого-педагогічними, віковими особливостями учасників дослідно-експериментальної роботи дозволило зробити висновок, що у студентів помітне прагнення до професійно-мовленнєвого саморозвитку і самореалізації.

Студенти усвідомлюють, осмислюють й оцінюють навчання під кутом зору перспектив подальшого професійного життя. Це виявляється в спілкуванні і взаєминах зі старшими й однолітками, у ставленні до навчальних дисциплін. У цей період починається пошук свого «Я» у світі професій, вироблення власного світогляду, визначення власної самобутності й унікальності, глибоке усвідомлення громадянства, належності до культури, народу. Психолог Л. Божович [1] називає юнацтво

«людьми, що дивляться в майбутнє», і які відповідають на питання: «Хто я?», «Який я?», «Що я можу?», «Що я хочу?».

Водночас цей період може стати і до певної міри кризовим періодом, часом вияву максималізму, егоїзму або невпевненості у своїх можливостях тощо. Рання юність характеризується такими основними суперечностями: поєднання зрілості та інфантилізму щодо вирішення життєвих проблем, критичність розуму й особисті переживання. Труднощами у цьому віці є суперечність ідентичності і рольової невизначеності. Студент намагається виробити з елементів особистісної структури, сформованої в попередні вікові періоди, цілісну особистість.

Урахування психолого-педагогічних особливостей студентського віку, акцент у навчально-виховному процесі на пріоритетності особистості, його здібностях, створення максимально сприятливих умов для розвитку допоможе ефективніше реалізувати мету професійно-мовленнєвої підготовки.

Досвід викладання і кураторства в економічному коледжі засвідчує, що сучасний студент – це особистість динамічна, креативна, мобільна, з високим рівнем володіння інформаційними технологіями, з бажанням самореалізації та з ідеалізованим сприйняттям майбутнього фаху, водночас це особистість з доволі низьким рівнем професійно-мовленнєвих умінь. Варто наголосити, що поінформованість ще не робить студента конкурентоспроможним, знання в чистому вигляді перестають бути єдиним змістом освіти. Завдання викладачів – стимулювати студентів до неперервної й наполегливої роботи над формуванням професійно-мовленнєвої готовності.

Нами визначено критерії та показники вимірювання рівнів професійно-мовленнєвої готовності студентів. У довідкових джерелах критерій визначають як ознаку, на підґрунті якої відбувається оцінка, визначення або класифікація будь-чого; міра судження, оцінки будь-яких явищ [2, 149]; показник, що характеризує властивість (якість) об'єкта, оцінювання якого можливе за одним із способів вимірювання або за експертним методом» [3, 344]. Отже, під критерієм розуміємо ознаку, на основі якої відбувається оцінка, визначення та класифікація певних якостей.

Ми виділили такі критерії професійно-мовленнєвої готовності: мотиваційний, когнітивний, дієвий. Мотиваційний критерій професійно-мовленнєвої готовності студентів визначаємо як рушійний. Успіх у певному виді діяльності залежить не лише від здібностей, знань і умінь, а й

від мотивації. Мотиваційний критерій вказує на професійно-мовленнєву самореалізацію особистості. Цьому критерію відповідають такі показники: мотивація ставлення до професійно-мовленнєвої діяльності; сформована усвідомлена потреба у формуванні професійно-мовленнєвих умінь (мовленнєво-риторичних, мовленнєво-комунікативних, невербальних, текстово-риторичних).

Показниками когнітивного критерію є рівень знань норм сучасної української літературної мови; економічної термінології; основ професійно-мовленнєвого етикету; принципів укладання фахових документів; правил ведення ділових переговорів. Набуті знання не є статичними, вони знаходять вияв у діяльності і не усвідомлюються без умінь оперування ними.

Дієвий критерій професійно-мовленнєвої готовності виявляється в пізнавальній активності, сформованості професійно-мовленнєвих умінь, в індивідуально-особистісному розвитку студентів. Майбутнім економістам важливо вміти орієнтуватися в типових і нетипових ситуаціях професійного спілкування; ефективно діяти в системі «людина-людина»; аналізувати й укладати тексти професійного спрямування, необхідні для здійснення професійної діяльності; здійснювати аналіз власного професійного мовлення з позиції нормативності й оптимальності використаних мовних засобів.

Схарактеризовані критерії взаємозумовлені, їхня цілісність свідчить про розвиток професійно-мовленнєвих умінь студентів і загалом формування професійно-мовленнєвої готовності.

Отже, професійно-мовленнєву готовність студентів економічного коледжу визначаємо як цілісне, стійке, інтегральне утворення професійно-мовленнєвих якостей та властивостей особистості, що сприяє успішному вирішенню професійних завдань, підпорядковане цілеспрямованому формуванню професійно-мовленнєвих умінь і знаходить вияв у ціннісно-мотиваційному, мовленнєво-комунікативному і рефлексивному компонентах. З урахуванням наукових джерел та емпіричного досвіду варто виділити критерії (мотиваційний, когнітивний, дієвий) та показники виявлення професійно-мовленнєвої готовності студентів. Показниками мотиваційного критерію є мотивація ціннісного ставлення до професійно-мовленнєвої діяльності, сформована усвідомлена потреба в отриманні задоволення від власного професійного мовлення; показниками когнітивного - рівень знань норм сучасної української літературної мови, економічної термінології, основ професійно-

мовленнєвого етикету, принципів укладання фахових документів, правил ведення переговорів; показниками дієвого – пізнавальна активність, рівень сформованості професійно-мовленнєвих умінь, індивідуально-особистісний розвиток студентів. Ці критерії взаємозумовлені.

Перспективним щодо даної проблеми є науковий пошук щодо дидактичних засад удосконалення мовленнєвої професійної компетенції студентів економічних коледжів у сучасних соціо-політичних умовах та детальне дослідження процесу мовної освіти як невід'ємної складової формування фахової мобільності випускників економічного коледжу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла книга національної освіти України / НАПН України; за ред. В. Г. Кременя. – К.: Інформ. системи, 2010. – 342 с.
2. Дьяченко В.К. Новая дидактика / Виталий Кузьмич Дьяченко. – М.: Народное образование, 2001. – 496с. – (Профессиональная б-ка зауча)
3. Енциклопедія освіти / АПН України, голов. ред. В. Г. Кремень; [відп. наук. секр. С. О. Сисоєва]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Міщук І. М. Складові комунікативної компетенції / І. М. Міщук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т змісту і методів навчання. – К., 2007. – Вип. 46. – С. 64 – 67.
5. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : колективна монографія / В. О. Моляко ; О. Л. Музика (ред.) ; Держ. фонд фундаментальних досліджень МОН України. – Житомир: Рута, 2006. – 320 с.
6. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка і педагогіка праці: проблеми взаємозв'язку в умовах ринкової економіки / Н. Г. Ничкало // Педагогіка і психологія - 2010, N 2.- С.33-45

Н.П. Пономаренко,

викладач Машинобудівного коледжу СумДУ,

аспірант кафедри української мови

СумДПУ ім. А.С.Макаренка

м. Суми, Україна

Natalia_P@ukr.net

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ОЗНАКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 061 ЖУРНАЛІСТИКА

В умовах інтеграції України в європейській комунікаційний та освітній простір зростають вимоги до суспільства до професій

спеціальності 061 Журналістика, відтак і до професійної підготовки фахівців у галузі журналістики, у тому числі до формування комунікативної компетентності як однієї з найважливіших ознак їхнього професіоналізму.

Комунікативну компетентність досліджували та продовжують вивчати українські та зарубіжні вчені (С. Амеліна, Л. Анпілогова, Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, В. Іванов, Т. Колбіна, Н. Корольова, Д. Люїс, А. Маркова, А. Москаленко, А. Панфілова, Л. Петровська, А. Сергієнко, Л. Столяренко, О. Федоров тощо).

Мета дослідження – охарактеризувати комунікативну компетентність як ознаку професійної культури творчої особистості студентів спеціальності 061 Журналістика.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети використано такі загальнонаукові методи: теоретичні (аналіз, порівняння, систематизація теоретичних та дослідних матеріалів); емпіричні (спостереження).

Серед складових комунікативної компетентності журналіста вчені називають володіння сучасними цифровими, інформаційними технологіями, мовну і риторичну компетенції, здатність правильно організувати спілкування, уміння переконувати людей, впливати на них словом.

Комунікативна компетентність – це сукупність досвіду, комунікативних знань, умінь, навичок, компетенцій, які дозволяють творчо самовиразитися журналістській індивідуальності у сфері професійного спілкування, вирішити спектр поставлених творчих завдань; це – здатність особистості до мовленнєвого спілкування і вміння слухати, що є однією з найважливіших особистісно-професійних рис журналіста.

Сьогодні, як стверджує російський журналістикознавець Л. Світич, «не можна уявити журналіста без таких рис, як комунікабельність, уміння спілкуватися з людьми, розуміти їх потреби й інтереси» [7, с. 28], серед основних професійних умінь журналістів «чільне місце займає рівень володіння словом» [3, с. 98].

Ефективність роботи засобів масової інформації залежить від уміння журналістів будувати ефективний діалог за правилами етики професійного спілкування, творчо налагоджувати співпрацю в процесі комунікації в різних галузях суспільного життя.

Володіння мистецтвом діалогічного спілкування в наш час конче необхідне в усіх сферах суспільних відносин, оскільки діалог є основою

людського взаєморозуміння; його роль в журналістиці постійно зростає, адже в умовах правової держави особливого значення набуває вміння вести конструктивний діалог, який допомагає демократичному розв'язанню проблем, уникненню протистояння і протидії сил.

Говорити сьогодні про комунікативну компетентність слід у контексті поняття «комунікація», що, на думку В. Різуна, українського вченого, є зумовленим ситуацією і соціально-психологічними особливостями комунікаторів процесом установлення й підтримки контактів між членами певної соціальної групи чи суспільства в цілому на основі духовного, професійного або іншого єднання учасників комунікації, який відбувається у вигляді взаємопов'язаних інтелектуально-мислительних та емоційно-вольових актів, опосередкованих мовою й дискретних у часі та просторі [6].

Наразі в журналістській науці актуальною є проблема подолання протиріч, які, на жаль, характеризують рівень сучасної професійної підготовки майбутніх журналістів, зокрема:

- між вимогами, що висуваються суспільством до рівня професійної комунікативності журналістів і недостатнім науковим обґрунтуванням процесу її формування й розвитку у майбутніх фахівців для журналістики в навчальному процесі ВНЗ;
- між необхідністю володіння комунікативною компетентністю і неготовністю, неспроможністю журналістської освіти пристосуватися до зростаючої динаміки розвитку, що призводить до розриву між освітою та соціальними умовами життя і професійної діяльності [4, с. 7].

Інформаційно-комунікаційна революція, що відбулася за два останні десятиріччя і стала одним з головних чинників розвитку інформаційного суспільства, не лише означає зростання ролі інформації, знань про сучасний світ, але й висуває нові вимоги по відношенню до журналістики, до якості журналістської продукції і, звичайно ж, до журналістських кадрів [2].

На нашу думку, для формування творчої і комунікабельної індивідуальності майбутнього журналіста важливими є самоусвідомлення студентом свого професійного призначення, самоствердження і самовдосконалення, а «індивідуальний стиль професійного журналіста є мірою комунікативної відкритості суспільства» [5, с. 319].

У комунікативному процесі діє індивід, наділений певними характеристиками, – комунікативна особистість., яка, на думку

запорізького журналістикознавця В. Буряка, є суб'єктом, »взятим з боку його здібностей до вироблення, використання й ретрансляції комунікативних кодів, що забезпечують взаємодію між людьми» [3, с. 51]. За версією вченого параметри комунікативної особистості можна розподілити на три групи: 1) мотиваційні, 2) когнітивні, 3) функціональні, що визначають комунікативну компетентність особистості: широту й ступінь оволодіння особистістю різними засобами комунікації для вираження різнохарактерної інформації; уміння вибирати, поєднувати й варіювати в процесі комунікативних актів різними засобами комунікації у зв'язку з умовами, що змінюються; володіння прийомами побудови дискурсу у відповідності з обраним комунікативним кодом і пануючими в даному суспільстві нормами та правилами спілкування [3, с. 42].

Отже, одна з провідних цілей сучасної журналістської освіти – професійна підготовка комунікабельної особистості майбутнього фахівця, що передбачає розвиток та стимуляцію творчих резервів кожного студента-журналіста, поглиблення самосвідомості та суб'єктності особистості, її здатності до самореалізації та творчого самовираження, формування та вдосконалення власної комунікативної компетентності, адже наше майбутнє багато в чому залежить від професійної культури представників »четвертої влади», від їх журналістського уміння організувати продуктивний діалог у найрізноманітніших сферах людської діяльності, адже »не існує альтернативи для діалогу як для способу взаємодії між людьми» [1, с. 3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Берков В. Ф. Культура диалога: учеб. пособие / В. Ф. Берков, Я. С. Яскевич. – Мн. : Новое знание, 2002. – 152 с.
2. Засурский Я. Н. Искушение свободой: Российская журналистика: 1990–2004 / Я. Н. Засурский. – М., 2007 – 464 с.
3. Костюк В. Формування мовної культури майбутнього журналіста / В. Костюк // Вісник Сумського державного університету. – 2006. – №3 (87). – С. 97–100.
4. Основы творческой деятельности журналиста: учебник для студ. вузов по спец. «Журналистика»/ Редактор-составитель С. Г. Корконосенко. – СПб. : Знание, СПБИНВЭСЭП, 2000. – 272 с.
5. Пронина Е. Е. Психология журналистского творчества / Е. Е. Пронина. – 2-е изд. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2003. – 320 с.
6. Різун В. Основи масового спілкування як духовного єднання і порозуміння / В. Різун // Вісн. ЛНУ. – Сер.: Журналістика. – Л., 2001. – Вип. 21. – С. 20–25.

7. Свитич Л. Г. Профессия: журналист: учебное пособие / Л. Г. Свитич. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 255 с.

А. А. Сьоміна

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ДОКУМЕНТОЗНАВЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА ГЛОБАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ

Сучасна освітня програма базується на виробленні у дітей компетентностей у різноманітних варіаціях: спілкування державною мовою, математична компетентність, уміння вчитися впродовж життя та ін. [2]. Саме тому виникає необхідність вироблення компетентностей не лише у дітей, а й у вчителів, які мають знати, чому навчати, що мають усвідомити і чому навчитися їхні учні. Велика кількість роботи з документами у професійній діяльності вчителя зумовлює *актуальність* проблеми. *Завданням* є окреслити стан документознавчої підготовки сучасного учителя, її роль у формуванні глобальної компетентності фахівця.

Учитель, окрім своєї основної роботи – педагогічної діяльності, має також виконувати велику кількість іншої роботи, пов'язаної із паперами. На жаль, у процесі професійної підготовки учителів приділяється недостатньо уваги тому, як правильно заповнювати журнал, писати календарне планування, оформлювати уроки, бесіди, лекції. Звичайно, певні моменти ми дізнаємося із курсів методики викладання фахової дисципліни, чи з курсу української мови за професійною діяльністю, але вони не є регламентованими та унормованими на сучасному державному рівні роботи з документами. Бо усі зміни, що відбуваються у документознавчо-освітній сфері, майже не відображаються у застарілих підручниках, якими доводиться користуватися лекторам за відсутністю у бібліотеках більш нової методичної друкованої літератури. Що стосується оформлення журналу та супутніх документів, то викладачі із методики викладання фахових дисциплін мають самі знаходити певні відомості та новітні норми, бо у відповідній літературі не відображені найсучасніші зміни, що майже кожного року відбуваються у документознавчо-освітній сфері.

Кожна культуромовна особистість має володіти широким спектром компетентностей для того, щоб мати можливість бути фахівцем високого

рівня, знати із власного досвіду, чому навчає дітей або студентів. Необхідність учителям бути компетентними у документознавчій сфері зумовлюється власне специфікою роботи та необхідністю у своїй професійній діяльності мати справу не лише із живими істотами – дітьми, а й з документами, звітами, журналами, які вчитель має знати як оформлювати. Бо коли вчитель навчається роботі із документами власне в процесі своєї діяльності, це зазвичай заважає реалізації основної мети вчителя – якісній підготовці і проведенню цікавих, творчих уроків із використанням мультимедійних технологій, іграми та новітніми методами і прийомами, як інтегровані уроки та інші інноваційні форми і методи. Через погано організований документообіг у школі, вчитель втрачає свій час і свої сили на те, щоб заповнювати журнали, календарне планування, розписувати уроки, які дублюють інформацію календарного планування. Тому виникає необхідність впроваджувати у фахову підготовку вчителів курси, факультативи, що будуть формувати документознавчу компетентність і сприятимуть комплексному підходу до підготовки майбутніх вчителів.

Важливим аспектом у формуванні документознавчої компетентності майбутніх вчителів є використання інформаційних технологій для спрощення роботи з документом. Фактично, перехід на інформаційні ресурси необхідний для усієї документної діяльності у сфері освіти. На сьогодні такий перехід неможливий через певну кількість факторів:

- недостатня компетентність фахівців, які мають займатися реорганізацією документообігу на місцях;
- недостатня кількість фахівців у сфері освіти, які б займалися документною діяльністю на професійному рівні;
- відсутність єдиного зразка, програми, за якою мала би впроваджуватися реорганізація документообігу у школах та інших закладах освіти;
- недостатня фінансованість таких проектів, відсутність ресурсів для реалізації проекту.

Школа – це заклад освіти, який має свій штат, свою бухгалтерію, своїх клієнтів – учнів та їхніх батьків. Вчитель, який надає своїм клієнтам освітні послуги, часто має знижувати рівень виконання своєї основної праці задля того, щоб обробити та заповнити документи, яких завжди багато, особливо у процесі роботи класного керівника. Тому існує необхідність по-новому подивитись на організацію документної діяльності у школі, як на рівні власне учителя і виробленню у нього документознавчої

компетентності у процесі його професійної підготовки, так і на загальному рівні організації документообігу у школі. Ми живемо у XXI сторіччі, коли людина може одним рухом на сенсорній панелі смартфона знаходити безліч інформації, здійснювати фінансові операції, встановлювати власні координати, та ще безліч можливостей. А вчитель у школі має користуватися паперовим журналом як основним документом, ніби він досі знаходиться у XX сторіччі. До речі, застарілість освітнього процесу визнано одним із факторів занепаду системи освіти в Україні. Ще одним вагомим фактором є сприйняття дітьми школи, вчителів і працівників освіти як людей минулого часу. Потрібно впроваджувати використання інформаційних технологій не лише на уроках і в процесі навчання, а й в усіх сферах освіти.

Дослідники [1] вбачають у використанні електронного журналу та електронних щоденників засіб підвищення зворотнього зв'язку між учителем та батьками учнів. Комп'ютеризація звітності дозволить підвищити рівень мобільності у роботі з документом, допоможе учителю робити певний моніторинг успішності із великою точністю та набагато зручніше, ніж коли вчитель сидить і сам рахує поточні та контрольні оцінки, щоб виставити тематичний бал. Тому актуальним на сьогодні є глобальне впровадження електронної звітності й документообігу, а не поодинокі випадки використання електронних журналів і щоденників у окремих навчальних закладах. Для цього необхідно створювати курси, на яких би учителі мали змогу опанувати незвичну для себе форму звітності, бо, як відомо, у сфері освіти працює велика кількість осіб достатньо поважного віку, для яких використання інтернету та комп'ютерні технології складно впроваджувати у свою щоденну працю. Перед фахівцями освіти найвищого рівня зараз постають завдання реорганізації підготовки майбутніх вчителів не лише у руслі вивчення базових фахових дисциплін, а й таких допоміжних факультативів із документознавства у освітньому напрямку, які б дозволяли молодому вчителю спрямувати свої зусилля власне на створення уроків нової української школи, що були б творчими, цікавими і насиченими, а не на довгу і важку працю із документами типу журнал чи щоденник.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іващук К.О. Інформаційно-комунікаційні технології – як сучасний засіб навчання в освіті [Електронний ресурс] / Блог Іващук К.О. – Режим доступу:

<http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/informatsiino-komunikatsiini-tekhnologiyi--yak-suc.html>

2. Нова Концепція української школи / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець та ін // За заг. ред. М. Грищенко.– Режим доступу: <http://www.oblosvita.mk.ua/attachments/article/3935/>

Л. В. Шиянюк,

Херсонський державний університет

ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І–ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

Аналіз наукових розвідок, характеристика компонентів комунікативної й професійно-комунікативної компетентностей дали змогу схарактеризувати наукове поняття *«українськомовна комунікативна компетентність»* як *орієнтування* особистості майбутнього фахівця в різних ситуаціях українськомовного міжособистісного й професійного спілкування, що ґрунтується на фахових знаннях, розвинених комунікативних вміннях і навичках, які забезпечують розв’язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії; *готовність* до професійної й комунікативної діяльності з певним знанням фахової справи та сформованими компетентностями: мовною, мовленнєвою, прагматичною, текстотвірною, дискурсивною, соціокультурною; *здатність* організовувати українськомовний міжособистісний простір у різноманітних ситуаціях спілкування, долаючи комунікативні бар’єри, що дозволяє здійснювати мовленнєву діяльність, зумовлену комунікативною метою; наявність *здібності* ефективно виконувати комунікативну й професійну діяльність, компетентно регулювати процес українськомовного спілкування на всіх етапах.

З’ясовано, що текст є складним багаторівневим витвором. У контексті нашого дослідження його кваліфіковано як мовно-мовленнєву одиницю найвищого рівня, закінчене інформаційне й структурне ціле: 1) мовну, оскільки текст складається з речень, упорядкованих за синтаксичними, композиційними, смисловими нормами й правилами; 2) мовленнєву, тому що є результатом усного чи писемного мовлення, яке характеризується прагматичним цілеспрямуванням, структурно-змістовою організацією й інформативністю.

У контексті текстоцентричного й компетентнісного підходів *обґрунтовано* поняття «текстотвірна компетентність» як сформована особистісна якість студента, необхідна для реалізації набутих теоретичних знань, розвинених комунікативних умінь і навичок сприймати, інтерпретувати, створювати й удосконалювати текст з метою забезпечення успішної українськомовної комунікативної діяльності в процесі фахового й міжособистісного спілкування.

З погляду методики викладання української мови у вищому технічному навчальному закладі *доведено*, що найбільш актуальними й перспективними є сприймання, аналіз, створення, продукування навчальних текстів різних стилів, типів, жанрів мовлення фахового й соціокультурного змісту, оскільки саме комунікативний зміст виявляє задум автора щодо інтерпретації предметного змісту та є сумою його комунікативних намірів, або мовленнєвих інтенцій, що реалізуються впорядкуванням висловлювання й організовані відповідно до законів текстотворення.

На основі опрацювання психологічних і психолінгвістичних джерел, які під час експерименту орієнтували на врахування особливостей розвитку пам'яті, уваги, мислення, мовленнєвих і комунікативних здібностей студентів (М. Варій, Г. Костюк, С. Максименко та ін.), нами досліджено психологічні чинники формування українськомовної комунікативно компетентної особистості майбутнього фахівця й *доведено*, що рівень володіння професійно-комунікативною компетентністю студентів співвідноситься з рівнем володіння українськомовною комунікативною компетентністю. Поняття «*професійно-комунікативна компетентність*» використано в наукових студіях сучасних учених (А. Богуш, І. Дроздова, Л. Мацько, Н. Остапенко, М. Пентилюк, Т. Симоненко, Н. Тоцька та ін.). Комунікативно-професійну компетентність майбутніх фахівців виробничої сфери визначаємо як інтегративну ознаку особистості, що характеризується певним обсягом знань, комунікативних умінь і навичок, здатністю здійснювати ефективне спілкування, що впливає на рівень успішної професійної діяльності. Взаємозв'язок професійно-комунікативної компетентності й сформованої українськомовної комунікативної компетентності студентів сприяє виробленню індивідуального стилю майбутньої професійно-комунікативної діяльності, підґрунтям якої є навчальна діяльність на заняттях з української мови, спрямована на текстотвірну діяльність, що впливає на розвиток комунікативних умінь і навичок студентів технічного

вишу.

Системний аналіз лінгвістичних, психологічних, психолінгвістичних і лінгводидактичних засад як цілісної системи підтвердив актуальність дослідження й надав можливість розробити й упровадити в навчальний процес експериментально-дослідну методику, що сприяла розвитку комунікативних умінь і навичок, формуванню українськомовної комунікативної компетентності студентів технічних вишів.

Семеног Олена Миколаївна,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка;
Романенко Юлія Олександрівна,
НПУ ім. М. П. Драгоманова

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ПУБЛІКАЦІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Важливим напрямом освітньої реформи в сучасній Україні є переосмислення вимог до педагогічної діяльності, ролі вчителя в освітньому процесі. Одним із пріоритетів оновлення системи підготовки педагогічних працівників, згідно з «Концепцією розвитку педагогічної освіти», яку було затверджено Наказом МОН України 6 липня 2018 року, є «Визначення перспективних шляхів безперервного професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників». Це означає, що фаховий поступ освітян має бути системним, наскрізним і комплексним. Фіксуватиме рівень цього поступу атестація педагогічного працівника, за підсумками якої він здобуватиме певну кваліфікаційну категорію і/чи педагогічне звання. Наразі триває розробка та затвердження «Положення про атестацію педагогічних працівників, які забезпечують здобуття фахових компетентностей спеціалізованої освіти», а також унормування власне «Порядку підвищення кваліфікації педагогічних працівників» і «Порядку визнання результатів підвищення кваліфікації». І якщо питання закладів та установ, які мають провадити підвищення освітянської кваліфікації, більш-менш окреслено в цитованих документах, то проблема визначення конкретних форм упорядкування і представлення результатів власного професійного поступу нині ще не виписана законодавчо, а отже, вельми актуальна для вчителя. Зауважмо, і в цитованій концепції, і в

законі зазначено, що підвищення кваліфікації, здійснюване в закладах освіти, які «мають ліцензію на підвищення кваліфікації або провадять освітню діяльність за акредитованою освітньою програмою», не потребує окремого визнання чи підтвердження результатів. Натомість підвищення кваліфікації в закладах неформальної або інформальної освіти «обов'язковою умовою для визнання результатів» передбачає «опис набутих нових та/або вдосконалених відповідно до фаху раніше набутих компетентностей і досягнутих результатів навчання». Ці результати може бути розміщено в електронному портфоліо педагога на сайті закладу освіти, де він працює. Портфоліо педагога – це «опис у довільній формі освітніх та професійних здобутків педагога, який включає відомості про основні етапи навчання, професійного вдосконалення, включно з досягнутими результатами, інформації про участь у проектах, *публікації, методичні розробки* (курсив наш. – О. С., Ю. Р.) тощо». Як бачимо, публікація і в системі реформованої освіти є одним із загальноновизнаних вартісних способів оприлюднення результатів професійного розвитку вчителя, адже саме цей формат дає змогу авторові продемонструвати публічно результати власної роботи, виявити фахову компетентність.

Метою пропонованої статті є визначення основоположних засад підготовки науково-методичної публікації як однієї з форм представлення результатів підвищення кваліфікації педагогічного працівника в межах підготовки до атестації.

Незалежно від того, в яких установах, закладах чи організаціях учитель підвищуватиме кваліфікацію, відвідуватиме він лекції, семінари, майстер-класи чи «не-конференції», обов'язковою умовою є рефлексія всього сприйнятого, опрацьованого і засвоєного. Адже саме зворотний зв'язок дає змогу критично осмислити інформацію, знайти їй раціональне застосування, понад те, надихнутися чужим досвідом для вдосконалення своєї роботи і, можливо, навіть для здійснення власних методичних відкриттів. У Концепції з цього приводу зауважено: «Запозичення педагогічними працівниками практичного досвіду виконання професійних завдань та обов'язків від кращих педагогічних працівників (наставників) має розглядатись як пріоритетний вид підвищення кваліфікації і передбачати атестацію стажерів у *формі розроблення методичних напрацювань (уроків, сценаріїв)* (курсив наш. – О. С., Ю. Р.), у тому числі цифрових освітніх ресурсів (відео- та аудіоматеріалів, електронних підручників, сайтів, блогів, тестових середовищ тощо)». Знову-таки

йдеться про розробку й оприлюднення професійного досвіду в текстах визначених жанрів наукового стилю.

Оскільки методичні статті всіх жанрових різновидів залічуємо до наукового стилю української мови, насамперед окреслимо основні вимоги до текстової організації власне наукового тексту. Змістом наукового тексту є наукове знання. Науковому знанню притаманні онтологічність, методологічність, аксіологічність, комунікативність, а отже, науковому тексту характерні ті ж риси. Зміст наукового тексту відображає певну часову послідовність різноманітних фактів, подій і думок. Метою цілісного комунікативного блоку є повідомлення об'єктивної інформації, доведення істинності наукового знання, пояснення причини явищ, опис істотних ознак предмета. Здійснюючи науково-методичну діяльність, учитель працює частіше з науково-природничими і науково-гуманітарними текстами, приділяє увагу текстам власне наукового, науково-навчального (дидактичного), науково-популярного, науково-інформативного, науково-довідкового, науково-публіцистичного підстилів. Кожний підстиль охоплює різні жанри й види текстів з відповідними загальномовними і стильовими нормами.

Культура укладання наукового тексту передбачає оволодіння *текстовою* і *жанровою* культурою. Ідеться про готовність учителя моделювати зв'язний текст з урахуванням структурно-сміслових, жанрово-композиційних особливостей і дотриманням принципів текстової організації, новизни та пізнавальної цінності професійно орієнтованої інформації, проблемності назви наукового тексту тощо.

Укладаючи/створюючи новий науковий текст, попередньо збираємо й досліджуємо відповідний матеріал, проводимо певне (констатувальне, формувальне) дослідження, обдумуємо факти, інакше такий текст нагадуватиме огляд, реферат опрацьованих джерел, що виконує лише інформативну функцію. Орієнтація на читачів з належною фаховою підготовкою актуалізує також такі дослідницькі функції різножанрових наукових текстів, як *епістемічна* (наукове пояснення явищ, з'ясування, обґрунтування гіпотез, класифікація понять, систематизація знань); *комунікативна* (передавання спеціальної інформації); *перформативна* (встановлення певних фактів або зв'язків за допомогою мовного матеріалу); *гносеологічна* (пізнавальна, спрямована на розширення знань адресата); *когнітивна* (отримання нового знання); *функція впливу* (прагнення автора переконати читачів/слухачів у правильності своєї позиції); *функція аргументованого доказу* (наведення доказів або фактів,

які підтверджують істинність пояснення і думки); *діалогічна* (звернення автора до думки читача, зіставлення автором свого погляду з підходами, позиціями інших науковців) та ін. [7, с. 43]. Зокрема, наукові статті виконують *дослідницьку* функцію, *презентаційну* (представляють дослідника в науковому товаристві), *оцінну* (містять оцінку стану наукових досліджень з певної проблеми) та *комунікативну* (служать засобом спілкування).

Учитель має володіти *жанровою культурою*, вміти обирати й аналізувати жанр відповідно до комунікативної ситуації. У педагогічному середовищі надають перевагу власне науковим, науково-популярним, науково-методичним статтям, за способом розкриття суті питання – оглядовим, аналітичним, рідше – проблемним і методологічним.

Готуючи наукову статтю, враховуємо, зокрема, інформативну, логічну, оцінну насиченість наукового тексту, тобто ступінь смислової та змістової новизни, що виявляється в авторській концепції, системі авторських оцінок, які допомагають читачеві зрозуміти смисл тексту. Цього досягають через доказовість та об'єктивність викладу, насиченість вузькоспеціалізованими і загальнонауковими термінами. Підвищення інформативної насиченості за мінімальної витрати мовних засобів дає змогу говорити про мовну економію у структурі висловлювання. Цілісність наукового тексту передбачає внутрішню організованість, смислову єдність, завершене оформлення початку і кінця твору, переходи між частинами тексту, що забезпечується визначеними мовними одиницями. Урешті-решт початок, середина і кінець наукової статті, яку пишемо, адресовані вже різним читачам (зважаючи на наше збагачення досвіду під час читання).

Однією з надзвичайно актуальних нині вимог до оформлення вчителем власного науково-методичного доробку є додержання принципів академічної доброчесності. Недаремно цьому положенню присвячено окрему статтю в законі про освіту. Оскільки ситуація з порушенням авторських прав і навіть культурою цитування в сучасних фахових виданнях для словесників вельми загрозлива, а цифровий контент узагалі не піддається системному моніторингу, вважаємо за потрібне розлого процитувати і прокоментувати положення закону, пов'язані з підготовкою науково-методичної публікації на засадах академічної доброчесності.

Отже, «дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає: а)

посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; б) дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; в) надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність». Прокоментуємо й розглянемо докладніше кожен із цих пунктів.

Коли йдеться про власне наукову розвідку, за дотриманням бібліографічної культури автори переважно стежать. Утім, якщо говорити про авторизацію цитат у планах-конспектах уроків чи сценаріях позакласних заходів, маємо наскрізну проблему.

Головне в бібліографії – це бібліографічне знання і/або бібліографічна інформація, що ідентифікує джерела знання в текстах. Наукову обізнаність автора та обґрунтованість положень дослідження засвідчує наявність бібліографічних посилань, тобто відомостей про цитовану працю, розглядуваний або згадуваний у тексті роботи інший документ (його частина або група документів), потрібний для їхньої загальної характеристики, ідентифікації й пошуку. Мета покликання в науковій публікації – аргументувати, доповнити або проілюструвати власну думку фактами з інших наукових текстів; підтвердити чи спростувати чужу думку; порівняти різні підходи вчених стосовно аналізованої проблеми. Коли ж говоримо про урок, вважаємо правильність оформлення цитат запорукою їхньої достовірності. Адже часто маємо такі випадки, коли в конспектах автори цитують літературні твори довільно з пам'яті, не звіряючи цитованих фрагментів з оригіналом.

Додержання авторських прав – це насамперед показник професійної зрілості, етична складова і критерій виваженого аналізу наукових робіт. Однак здебільшого в науково-методичних текстах трапляється копіювання чужих ідей, тексту без покликання на першоджерело. Понад те, у практиці мали місце випадки, що правдивому авторові розробки було відмовлено в наданні дозволу на друк посібника через те, що розміщений перед тим на сайті урок скопіював і видав за свій продукт інший недобросовісний колега. Академік С. Гончаренко, характеризуючи етичні вимоги до авторів наукових публікацій, говорить про моральний вимір науки та відповідальність спільноти вчених і кожного зокрема. Імперативами вченого мають стати служіння істині, корисність діяльності для суспільства, чесне ставлення до наукових результатів [2, с. 22]. Гадаємо, що в освітянському середовищі питання спільної

відповідальності й системної боротьби з плагіатом нині особливо актуальне.

Щодо надання достовірної інформації про результати власної науково-методичної діяльності в контексті підготовки публікації варто окреслити такі основні проблеми. Коли йдеться про видання, наприклад, наукової монографії, побутує традиція приховувати реальний тираж книжки і видавати мізерну кількість примірників, натомість указуючи у вихідних даних солідний наклад. Одразу виникає логічне питання: якщо сам автор заздалегідь упевнений, що його книжка нікому не потрібна і досить видати кілька примірників, то чи варте чогось це дослідження для широкого наукового загалу? Щодо методичних публікацій трапляються випадки, коли автор статті потребує лише документа про підготовку матеріалу до друку (переважно така необхідність пов'язана саме з процедурами атестації), але абсолютно не переймається питанням, буде ця публікація реальністю чи так і залишиться довідкою в папці атестаційної документації. Аби уникнути таких проявів академічної «не-доброчесності», у згаданих на початку нашої статті «Положеннях» має бути чітко прописано механізм зарахування друкованих та електронних статей до підсумків атестації, а також визначено вимоги до змісту і структури таких матеріалів.

Вважаємо за потрібне наголосити зафіксовані в законі ймовірні порушення академічної доброчесності:

- «академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

- самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

- фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

- фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

- обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація».

Якщо зміст поняття *плагіат* (тут – академічний плагіат) цілком зрозумілий для кожного педагога, то інші види порушень варто прокоментувати. Самоплагіатом вважається повторне оприлюднення певного матеріалу під іншою назвою або в іншому виданні. Часто автор провокує таку ситуацію несвідомо, коли надсилає статтю одразу в кілька видань. Зрозуміло, що так збільшуються шанси на успіх – побачити омріяну публікацію бодай у якомусь виданні, але в такий спосіб недобросовісний автор не тільки ставить під загрозу авторитет солідного фахового видання, а й знецінює свою роботу, яка після виходу у світ одразу в різних місцях автоматично перетворюється з ексклюзивної студії на прецедент самоплагіату. Випадки фальсифікації переважно трапляються в академічних обсяжних дослідженнях, де автор оперує значними статистичними даними, вибірками, відсотками тощо. А от фабрикація – сумна традиція для сучасної української лінгводидактики. Маємо на увазі тяжіння авторів до вигадкування нових термінних номінацій на позначення відомих і чітко визначених у методиці понять. Цю проблему на рівні методів навчання української мови ґрунтовно опрацювали Н. Голуб, О. Кучерук, С. Омельчук та інші [1; 5; 6].

Окрім розглянутих вимог до змісту науково-методичних публікацій, існують визначені норми щодо мовного оформлення їх.

Важливою є стилістична культура, культура фахового наукового редагування і саморедагування, підґрунтям якої слугує функційна стилістика. Вичитуємо, скорочуємо, обробляємо і навіть переробляємо, перевіряємо, як «працюють» різні методи викладу й названі вище ознаки тексту, як структура накладається на зміст і навпаки. Звіряємо і вірогідність фактичного матеріалу.

Дотримуємося мовних норм. Зокрема, розмежовуємо значення низки слів, які доволі часто, як показує редакторська практика, трапляються в науково-методичних публікаціях: *здібний* – «який має природні здібності; обдарований» і *здатний* – «який має можливість, силу, певні дані щось зробити; спроможний». Слово *зумовлювати* означає бути причиною чогось, приводити до чогось, викликати щось; будучи умовою існування, розвитку, формування чогось, визначати його характер, якість, специфіку та ін., слово *обумовлювати* – ставити в залежність від певних умов, обставин; визначати умови, термін чогось. Не варто сплутувати і слова *запитання* і *питання*. *Запитання* – це словесне звернення, яке потребує відповіді. Слово *питання* здебільшого вживають, коли йдеться про якусь

проблему, справу, що потребує розв'язання або вивчення. Слово *ставлення* вживають у значенні «характер поведінки з ким-, чим-небудь», слово *відношення* має такі значення: 1. «взаємозв'язок між предметами, явищами, величинами»; 2. «діловий лист».

У науковій мові переважають іменники, дієслова, прикметники і меншою мірою – займенники, частки. Ускладнюють сприйняття наукового тексту синтаксичні структури з відокремленими дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами.

Показником загального мовно-культурного рівня вчителя-дослідника вважають володіння *термінологічною культурою*. У науковому тексті недоцільно без потреби й належного обґрунтування подавати термінологію різних галузей; кожна галузь науки має притаманну тільки їй термінологічну систему. Обережно ставмося до введення нових термінів і не захоплюймося власною термінотворчістю. Пам'ятаймо, що більшість запозичених слів мають рідномовні відповідники: *інтера́кція* – *взаємодія*; *спорадичний* – *поодинокий*; *варіабельний* – *змінний, мінливий*; *акумуляувати* – *нагромаджувати, накопичувати*; *вербалізувати* – *висловлювати*.

Науково-методична робота у школі зумовлює ознайомлення з довідниково-аналітичною працею «Енциклопедія освіти» (2008). У книжці системно подано поняттєво-термінологічний апарат сучасної освіти, основ педагогічної і психологічної наук, персоніфіковану інформацію про педагогів і громадських діячів, що сприяли розвитку освіти в Україні. Для аналізу таких педагогічних термінів, як *апарат, аналогія, динаміка, задача, закон, значення, категорія, якість, критерій, концепція, метод (спосіб), підхід, принцип, положення, поняття, предмет, умова*, важливо звертатися до «Українського педагогічного словника» за ред. С. Гончаренка (2011).

Серед психологічної літератури такого роду найбільш вдалим вважають словник К. Платонова, з-поміж філософських словників – «Філософський енциклопедичний словник». Корисно ознайомитися зі змістом таких понять, як *абстракція, аналіз, знання, значення, якість, кількість, узагальнення, образ, об'єкт, досвід, практика, предмет, проблема, розвиток, рефлексія, системний аналіз, властивість, форма, експеримент*. Потрібним для наукових досліджень є логічний словник, де можна знайти пояснення таких термінів, як *аксіома, алгоритм, гіпотеза, дедукція, закон, знак, знання, ідея, інваріантність, індукція, класифікація, поняття* та ін.

Готуючи науковий текст, варто складати словничок використовуваних термінів із зазначенням автора визначення. Це корисно для самоконтролю.

Важливими є словники синонімів, паронімів української мови, що в разі потреби допоможуть замінити те чи те слово. Наприклад, серед таких сполук, як *об'єм* роботи і *обсяг* роботи, обрати другий варіант. Відповідно до словників, *об'єм* – величина чогось у довжину, висоту й ширину, вимірювана в кубічних одиницях (куба, мозку, серця тощо). *Обсяг* – узагалі розмір, величина, кількість, значення, важливість чогось (бюджету, знань, роботи тощо). Розрізняємо й такі варіанти: *обробка* та *опрацювання*. *Обробка* – це «надання чомусь потрібного вигляду, доведення до певного стану; упорядкування, удосконалення чогось»; *опрацювання* – «глибоке вивчення чогось, докладне ознайомлення з чимось». Українська лексикографія не фіксує слова *співпадання* або *співставлення* фактів, натомість пропонує вживати *зіставлення* (*порівняння*) фактів.

Фактично йдеться про елементи *лексикографічної культури* дослідника, його загальні та спеціальні лексикографічні знання, володіння вміннями користуватися лексикографічними виданнями різних типів і вилучати з них потрібну й надійну інформацію. Джерелом слугують насамперед академічні словники й довідники з культури мови: одномовні орфографічні словники академічного та шкільного типів, праці довідникового зразка С. Головащука, видання про труднощі написання та вимови Є. Чак, Б. Антоненка-Давидовича, словники українських синонімів С. Караванського, паронімів О. Сербенської, іншомовних слів за ред. О. Мельничука, фундаментальний академічний тлумачний «Словник української мови».

Уточнити правопис слова, з'ясувати приклади його вживання, парадигму допомагають Український лінгвістичний портал (www.ulif.org.ua), лексикографічний сайт Slovnyk.net. У відкритому доступі й словники з культури мови (<http://chak-chy-pravylnomy-hovorymo.wikidot.com/>; <http://yak-my-hovorymo.wikidot.com/>; <http://kultura-movy.wikidot.com/>). Фахівці з Інституту української мови НАН України підготували медіа-проект «Говоримо і пишемо зразковою українською мовою».

Запорукою успішної підготовки публікації до друку, хоч би як банально це звучало, є постійне системне вправляння, тобто повсякчасна робота над підготовкою власних проектів уроків, написання методичних коментарів, письмові саморефлексії щодо використання та вдосконалення певних методів, прийомів і форм роботи. Для підвищення власного професійного рівня також нададуться фахові періодичні видання для словесників. Сприкрює той факт, що в добу цифрового прогресу саме

філологи виявилися байдужими до долі власних фахових видань. Назавжди відійшли в історію такі видання, як «Урок української», «Українська література в загальноосвітній школі», а наклади наявних в Україні спеціалізованих часописів для словесників катастрофічно зменшуються. У добу стрімкого розвитку цифрового інформаційного простору існує безліч інших способів оприлюднення для широкого загалу своїх методичних здобутків, утім публікація в солідному фаховому виданні завжди буде показником високого рівня підготовленого дослідження. Про це в «Концепції розвитку педагогічної освіти» сказано так: «Заклади освіти, що здійснюють підвищення кваліфікації, повинні забезпечити публікацію випускових/творчих робіт, персональних розробок уроків/занять, цифрових освітніх ресурсів, які готують педагоги під час підвищення кваліфікації (за їх згодою)».

Отже, культура роботи з підготовки науково-методичної публікації виступає неодмінним складником науково-методичної роботи, яку проводить учитель. Структурно-змістове наповнення культури укладання наукового тексту становлять текстова, жанрова, стилістична, термінологічна, лексикографічна, бібліографічна культура дослідника, що формують ціннісно-особистісну позицію, відповідний тип наукового мислення, наукового підходу вчителя-дослідника до предмета вивчення, відповідальне ставлення до результатів як власної дослідницької праці, так і праці колег, мовну індивідуальність автора наукового продукту. А оцінка рівня підготовленої за вказаними вимогами фахової науково-методичної публікації є цілком об'єктивним показником професійного поступу педагога та однією з підстав для прийняття рішення щодо атестації.

Література

1. Голуб Н. Категорійний апарат сучасної української лінгводидактики: проблеми і перспективи / Н. Голуб // Дивослово. – 2013. – № 6. – С. 13–18.
2. Гончаренко С. Етичний кодекс (імперативи) вченого / С. Гончаренко // Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. пр. / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка. – Вип. 1. – Київ; Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2011. – С. 20–27.
3. Закон України про освіту. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Концепція розвитку педагогічної освіти. – Режим доступу: mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti.
5. Кучерук О. Методи навчання в системі понять сучасної лінгводидактики / О. Кучерук // УМЛШ. – 2013. – № 3. – С. 10–15.

6. Омелячук С. Методи і прийоми навчання української мови: сучасний стан проблеми / С. Омелячук // Дивослово. – 2013. – № 6. – С. 19–21.

7. Сурмін Ю. Науковий текст: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. / Ю. Сурмін. – К.: НАДУ, 2008. – 184 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Акселенко І. Є., магістрантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Бібікова Ю.О., магістрантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Вовк Мирослава, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник відділу змісту і технологій навчання дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Герасимова К.В., викладач української мови, Індустріально - педагогічний технікум КІ Сум ДУ, Конотоп

Герман В.В. кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Сумського ДПУ імені А.С.Макаренка

Гордієнко В. П., кандидат педагогічних наук, викладач української мови Торговельно-економічного коледжу КНТЕУ

Грона Н.В., доктор педагогічних наук, Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І. Я. Франка.

Діхнич К. В., учитель початкових класів КУ Сумська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №23, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Кокадей М.І., учитель української мови та літератури ІІ категорії Краснопільської загальноосвітньої школи І – ІІІ ступенів Краснопільської селищної ради Сумської області

Кравченко О., кандидат педагогічних наук, старший викладач Черкаської медичної академії

Левенок І. С., фахівець І категорії відділу реєстрації іноземних студентів департаменту міжнародної освіти, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Мацько Л.І., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, академік НАПН України

Насіленко Л., кандидат педагогічних наук, викладач Університету сучасних знань, м. Вінниця

Полянничко Ю.В., викладач української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Пономаренко Н.П., викладач Машинобудівного коледжу СумДУ, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Приходько О.Ю., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту неперервної освіти Національного авіаційного університету, м. Київ

Пшенична Л.В., кандидат наук із державного управління, професор, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

РОМАНЕНКО Ю. О., кандидат педагогічних наук, начальник відділу сертифікації педагогічних працівників Українського центру оцінювання якості освіти,

Рудь О.М. кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Сумського ДПУ імені А.С.Макаренка

Сіранчук Н.М., доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методик початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне

Семенов О.М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Сьоміна А.А., аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Хайбулаєва М.В., старший викладач, Навчально-науковий інститут педагогіки і психології Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Чхайло Л.М., викладач, КЗ Сумський обласний інституту післядипломної педагогічної освіти, КУ Сумська ЗОШ І-ІІІ ступенів №6, м. Суми

Шиянюк Л.В., кандидат педагогічних наук, викладач Херсонський державний університет

Шуляр В. І., доктор педагогічних наук, доцент, ректор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений учитель України

Ячменник М. М., аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Мета діяльності центру у СумДПУ імені А.С.Макаренка – здійснювати освітню, освітньо-консультативну, інформаційно-дидактичну, дослідницьку підтримку удосконалення ключових компетентностей учителя-словесника в умовах міждисциплінарного освітнього середовища на освітніх рівнях: бакалаврат – магістратура (аспірантура) закладів вищої педагогічної освіти - освіта упродовж життя на засадах цінностей педагогіки партнерства і наставництва.

Створенню центру передувало стажування у Варшавському та Ягелонському університетах упродовж листопада 2018 року, в яких вивчали досвід Івана Павла II, церковного і громадського лідера ХХ століття, Апостола християнської свідомості та релігійної толерантності («Пам'ять та ідентичність», «Переступити поріг надії» «Єдність у багатоманітності», «Любов і відповідальність», «Особа і дія» та ін.), кращі освітянські практики. Аналізували якість і авторитет вищої освіти: сучасне розуміння і український контекст; стан популяризації педагогічних спеціальностей серед абітурієнтів, дизайн-мислення для академічної школи; необхідність стандартизації підвищення кваліфікації й перепідготовки вчителів в університетах, моніторинг вчительської та викладацької діяльності, співпрацю вчителя та науковця, шкільну та академічну дидактику, активне партнерство. Шляхи трансформації академічного знання у шкільне, особливості функціонування інноваційної школи у співпраці із університетом, підготовку молодого вчителя при посередництві тьютора та ментора розглядали через глибокі лекції професорів Йоланти Хоїнської-Міки, Йоланти Суєцка-Зайонц, Александер Павліцкі, докторки Гражини Четвертинської, Пшемислава Садури, Александра Павліцького, Агати Лучиньської, Магдалени Юревіч, Магдалени Сват-Павліцки, Александри Четвертиньски колег про школу й університет як зустріч двох культур; Школу освіти як ефективну реалізацію ідеї щодо тісної співпраці в навчанні і підвищенні кваліфікації вчителів; про тьюторінг, менторінг і пост-тьюторінг, про High Impact Practicies: чого школа навчить, щоб університет використав; про відкриті освітні засоби та інформаційно-комунікаційні технології між школою та університетом.

Вивчення польського досвіду кращих практик сприяло розробці програми діяльності ресурсного центру професійного розвитку вчителя української мови і літератури, що відповідає Стратегічному плану-концепції інноваційного розвитку Сумського ДПУ імені А. С. Макаренка до 2020 р. (https://sspu.sumy.ua/images/files/doc_files/2016/strategiya_fina_1_sumdpu_2020_1274036880.doc) у частині розробки та поширення інноваційних освітніх технологій з метою підготовки конкурентноспроможного фахівця.

Головними напрямками роботи центру є фахово-методичний, дослідницький та культурно-освітній. Реалізація фахово-методичного напрямку передбачає проведення інтерактивних лекцій, міждисциплінарних тренінгів,

майстер-класів з актуальних освітніх технологій у навчанні української мови і літератури спільно з кафедрами або лабораторіями СумДПУ, зокрема, майстер-класів з розвитку критичного мислення (лабораторія медіакультури); актуальних проблем використання цифрових технологій (кафедра інформатики), інклюзивної освіти (лабораторія інклюзивної освіти), підприємливості (кафедра бізнес-технологій), технологій «Здоров'я і безпека» (кафедра медико-біологічних основ фізичної культури), а також майстер-класів, програма яких охоплює питання реалізації наскрізних змістових ліній «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Підприємливість і фінансова грамотність», визначених Концепцією «Нова українська школа».

Дослідницький напрям центру спрямовуємо на дослідження актуальних питань мовно-літературної освіти, освітніх технологій особистісно-професійного розвитку вчителя-словесника, педагогіки партнерства і комунікативної взаємодії: університет – школа; актуальних питань медіакультури вчителя, проблем реалізації компетентнісного підходу, реалізацію низки проектів щодо формування основ академічної/наукової мовної культури для вчителів, які здійснюють керівництво роботами слухачів МАН.

На виконання завдань у межах центру працюють дві лабораторії. Науково-дослідна лабораторія «Академічна культура дослідника» спільно із Загальноукраїнським центром словникарства Українського мовно-інформаційного фонду НАН України виконує проект «Словникова культура дослідника», а спільно із Сумським територіальним відділенням Малої академії наук України - проект «Основи академічної/наукової мовної культури» для вчителів, керівників робіт слухачів МАН». Наразі апробуємо навчально-методичні комплекси, мультимедійні освітні ресурси з лінгвоперсонології, електронної лінгводидактики, цифрової наративістики.

Для підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у професійній діяльності, зокрема під час вивчення професійно орієнтованих навчальних дисциплін і проведення педагогічної практики лабораторія «Медіакультура вчителя-словесника» за співпраці з Академією Української Преси за підтримки міжнародної організації DW Akademie проводить для вчителів області тренінг «Ефективна протидія маніпулятивним впливам засобами медіаосвіти», для учнів і студентів - «Медіабезпека старшокласників у світі віртуальних комунікацій».

Культурно-освітній напрям діяльності центру спрямований на організацію і проведення фахових конкурсів, фестивалів творчих уроків, виставок учительської творчості, круглих столів, проведення інформаційно-просвітницької роботи, шкільних і студентських олімпіад, конкурсів, свят з української мови і літератури, пізнавальних мовних віртуальних екскурсій для вдосконалення компетентності у володінні державною мовою, сприяння розвитку обдарованої молоді.

Наукове видання

Культуромовна особистість фахівця у ХХІ столітті

Збірник матеріалів

Міжнародної науково-практичної конференції

Випуск 2

6 грудня 2018 року

Відповідальний за випуск: *О.М. Семеног*

Комп'ютерна верстка: *Г.Логвиненко, І.Пісклова*

Суми: СумДПУ, 2017

Свідоцтво ДК №231 від 02.11.2000 р.

Здано в набір 27.12.2018 р. Підписано до друку 27.12.2018 р.

Формат 60x84/16. Гарн. Gambia. Друк ризогр.

Папір офсет. Ум. друк. арк. 10,86. Обл.-вид. арк. 10,27.

Тираж 100. Вид. № 64.

Видавництво СумДПУ імені А.С. Макаренка

40002, Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А.С. Макаренка